

Een storm om een plas water

Yerseke in verzet tegen de afsluiting van de
Oosterschelde 1953-1986

Naam: Erleyne Brookman

Studienummer: 268687

Studiefase: Master

Vak: Masterthesis

Email: erleyne@concepts.nl

Telefoon: 0113-257385

Inleverdatum: 15 september 2009

Docent: Prof. Dr. H.A.M. Klemann

Inhoudsopgave

VOORWOORD	4
HOOFDSTUK 1: INLEIDING	5
HOOFDSTUK 2: KLEINE KERNEN, GROOTSE PLANNEN	11
2.1 INLEIDING	11
2.2 NAOORLOGSE JAREN: WEDEROPBOUW EN DE ONAFWENDBARE ONDERGANG VAN DE AGRARISCHE IDENTITEIT	14
2.3 AANDACHT VOOR VERSCHILLENDE REACTIES EN BELEVINGEN IN DE JAREN TACHTIG EN NEGENTIG	18
2.4 EEN NIEUWE EEUW: VOORUITBLIKKEN EN TERUGKIJKEN	23
2.5 CONCLUSIE	26
HOOFDSTUK 3: YERSEKE IN CONFRONTATIE MET SCHAALVERGROTING	28
3.1. INLEIDING	28
3.2. YERSEKE: DE OPKOMST VAN DE OESTERTEELT	30
3.3 : SCHAALVERGROTING IN ZEEUWS PERSPECTIEF	34
3.3.1: <i>De ontwikkeling van de visserij in Yerseke</i>	34
3.3.2: <i>Yerseke: dorp in Midden-Zeeland</i>	36
3.4: YERSEKE, DE DELTAWERKEN EN DE AFSLUITING VAN DE OOSTERSCHELDE	39
3.4.1: <i>Het Deltaplan en de voorgenomen afsluiting van de Oosterschelde</i>	39
3.4.2: <i>Yerseke en de afsluiting van de Oosterschelde</i>	41
3.5. CONCLUSIE	45
HOOFDSTUK 4: BELANGENBEHARTIGERS EN ACTIEVOERDERS	47
4.1: INLEIDING	47
4.2: KLASSIEKE STRUCTUREN: GEMEENTEBESTUUR EN VISSERIJORGANISATIES	49
4.2.1: <i>Het gemeentebestuur van Yerseke</i>	49
4.2.2: <i>Visserijorganisaties</i>	50
4.3: STUDIEGROEP OOSTERSCHELDE	53
4.4 AKTIEGROEP OOSTERSCHELDE OPEN	57
4.5 COMITÉ SAMENWERKING OOSTERSCHELDE	63
4.6: CONCLUSIE	67
HOOFDSTUK 5: DE STRIJD OM DE OOSTERSCHELDE	69
5.1. INLEIDING	69
5.2 KLASSIEKE STRUCTUREN: GEMEENTEBESTUUR EN VISSERIJ	71
5.2.1: <i>Het gemeentebestuur van Yerseke</i>	71
5.2.2: <i>Visserijorganisaties</i>	74
5.3. STUDIEGROEP OOSTERSCHELDE	79
5.4. AKTIEGROEP OOSTERSCHELDE OPEN	86
5.5. COMITÉ SAMENWERKING OOSTERSCHELDE	97
5.6. CONCLUSIE	106
HOOFDSTUK 6: EINDE EN GEVOLGEN	108
6.1. INLEIDING	108
6.2: DE OOSTERSCHELDE EN DE DAM	109
6.3. HET DORP YERSEKE	116
6.4: CONCLUSIE	119
HOOFDSTUK 7: CONCLUSIE	120

BRONNEN.....	124
ARCHIVALIA	132
LITERATUUR.....	144
AFKORTINGEN.....	147
BIJLAGE 1: GEBRUIKTE WEBSITES	148

De afbeelding op de voorkant is een foto uit de Beeldbank Zeeland. Recordnummer 3471. J.Dingemanse, Mosselloodsen tegen de dijk, omstreeks 1977.

Voorwoord

Vanaf het moment dat de gemeente Reimerswaal mij, als ambtenaar van de gemeente, de kans gaf de master Maatschappijgeschiedenis te volgen, was het voor mij duidelijk dat mijn masterthesis betrekking zou hebben op het dorp Yerseke. Yerseke is immers een ‘vreemde eend in de bijt’ in de overwegend agrarische gemeente. De economische specialisatie in de schaal- en schelpdierensector is de laatste decennia zowel een zegen als een vloek gebleken. Hoewel het dorp economisch gezien buitengewoon succesvol was, hing de toekomst van de gemeenschap verschillende keren aan een zijden draadje. Recent is dat het gevolg van het conflict met de milieubeweging over de bevissing van de Waddenzee.

Dit conflict leidde mij tot een eerdere strijd van de Yersekenaren voor het behoud van hun economische peiler. De voorgenomen afsluiting van de Oosterschelde in het Deltaplan had een spectaculaire reactie van de dorpsgemeenschap losgemaakt. Toen ik aan de gemeentearchivaris vroeg of er misschien materiaal over deze kwestie bestond, moest zij me in eerste instantie een antwoord schuldig blijven. Wellicht zouden er enkele dozen aanwezig zijn. Bij gezamenlijk nader onderzoek bleken die paar dozen een gehele, ongeïventariseerde collectie over dit bijzondere stukje geschiedenis te zijn. Ik bracht vervolgens vele uren in het gemeentearchief door, mede dankzij de steun van mijn collega’s.

Hier is dan ook de plaats om de gemeente Reimerswaal te bedanken voor de mogelijkheid die mij geboden is om mijn wetenschappelijke studie af te ronden; Sjakko van Schaik en Peter van Strien die zich hard hebben gemaakt om mij deze kans te geven, Hanneke Jansen die me wegwijs maakte in het archief, en mijn collega’s van de afdeling Onderwijs en Welzijn, die mij nooit kwalijk namen dat ik er niet was en bovendien uren doorbrachten met het aanhoren van mijn verhalen en deze van kritisch commentaar voorzagen. Daarnaast ben ik voor het afronden van mijn master dank verschuldigd aan mijn man Gerco en dochter Emma, die mij te vaak in ons gezinsleven hebben moeten missen.

Bijzondere dank gaat uit naar mijn begeleider Hein Klemann. Hij wist steeds de juiste snaar te raken om mij te motiveren, ondanks de vele andere beslommingen die ik aan mijn hoofd had. In de afgelopen jaren is mijn studie soms wat op de achtergrond geraakt, maar door zijn begeleiding heb ik mijn plezier in het historisch onderzoek terug gevonden. De lijst met mensen die mij gesteund hebben bij de totstandkoming van deze thesis en eraan hebben meegewerkt is te lang om hier op te nemen. Ik hoop dat zij allen begrijpen dat ook mijn dank aan hen groot is.

Hoofdstuk 1: Inleiding

20 mei 2009 opende de regionale pagina ‘De Bevelanden’ in de Provinciale Zeeuwse Courant met de kop: “Uitspraak tegenslag voor mosselsector”.¹ Het was de zoveelste aflevering in een langdurige soap rond de strijd tussen de mosselsector en een omvangrijk deel van de milieubeweging. Door Europese natuurrichtlijnen wordt het voor de Zeeuwse mosselvisser steeds lastiger om in de Waddenzee het zogenaamde mosselbroed op te vissen, dat van levensbelang is voor de kweek van de Zeeuwse mosselen. Verschillende milieuverenigingen slepen de mosselvisser nog steeds geregeld voor de rechter om het vissen op de Waddenzee te stoppen, hoewel er in 2008 een convenant tussen de mosselsector, de minister van LNV Greta Verburg en de milieuverenigingen is gesloten.²

De Waddenzee wordt al decennialang door de Zeeuwse vissers gebruikt als vindplaats voor het mosselbroed. In de jaren zestig van de twintigste eeuw nam de bevissing van de zandbanken in de Waddenzee een grote vlucht.³ Op dat moment was er zelfs sprake van een mogelijke verplaatsing van de gehele Zeeuwse mosselteelt naar de Waddenzee, als gevolg van de voorgenomen afsluiting van de Oosterschelde in het kader van het Deltaplan.⁴ Doordat het grootste deel van de mosselvisser in Zeeland woonachtig was en werkzaam in Yerseke, werd dit dorp bedreigd met de mogelijke verhuizing van de belangrijkste economische sector en een groot gedeelte van zijn inwoners.⁵

Het Deltaplan, dat als reactie op de Watersnoodramp van 1 februari 1953 eind jaren vijftig vorm kreeg, voorzag in de afsluiting van alle zeegaten in zuidwest-Nederland, behalve de Westerschelde. Deze zeearm had te veel economische waarde om afgesloten te worden. De Westerschelde vormde de verbinding tussen de havens van Vlissingen, Terneuzen en Antwerpen en de Noordzee. Voor de Oosterschelde lag dat anders. Behalve enkele vissers waren er weinig mensen afhankelijk van het water dat daar tij na tij door stroomde. De vissers

---

¹ *Provinciale Zeeuwse courant*, 20 mei 2009, H. van der Werf, ‘Uitspraak tegenslag voor mosselsector’.

² *Convenant transitie mosselsector en natuurherstel Waddenzee*, Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (Den Haag 2008).

³ P.Brusse, W. van den Broeke, *Provincie in de Periferie: de economische geschiedenis van Zeeland 1850-2000* (Utrecht 2000), 325-326.

⁴ *Idem*, 325.

⁵ *De werknemers en werkgevers in de oester- en mosselcultures in het deltagebied* Landbouw Economisch Instituut (’s Gravenhage 1963), 36.

vormden in het begin van de tweede helft van de twintigste eeuw een kleine bedrijfstak in de provincie. In verhouding met het gehele land was de bedrijfstak zelfs te verwaarlozen.

De overheid hield toch rekening met enig protest vanuit de gemeenschappen die rond de zeearm leefden. Bij de eerste afsluitingen, zoals de afsluiting van het Veerse gat, was er enig verzet van enkele vissers. Van protest en oproer kon niet gesproken worden. Toen de afsluiting van de Oosterschelde echter steeds vastere vormen aannam, wijzigde het tij compleet. In Yerseke werd fel verzet geboden tegen de afsluiting van de voor de mossel-, maar ook de oestersector zo belangrijke zeearm. Uiteindelijk werd de Oosterschelde niet geheel afgesloten, maar werd in de monding een stormvloedkering geplaatst waardoor het zoutgehalte en het getij in de zeearm behouden bleven.

Net als de mosselsector in Yerseke nu bedreigd wordt door ingrijpen van een hogere overheid, Europa, werd de gemeenschap in de jaren vijftig tot tachtig van de twintigste eeuw bedreigd door ingrijpen van de nationale overheid. Hoewel het dorp toen al op veel terreinen te maken had met sturing uit Den Haag, was het afsluiten van de Oosterschelde een aantasting van de lokale economische autonomie die door de specialisatie in de oester- en mosselsector ontstaan was. Deze aantasting was het gevolg van schaalvergroting. De beslissingsbevoegdheid van de nationale overheid nam toe ten koste van die van de lokale bestuurders. De gemeenschap werd in toenemende mate geregeerd door een overheidsorgaan dat ver van haar afstond.

Schaalvergroting is een ontwikkeling die sinds de negentiende eeuw, maar in het bijzonder in de twintigste eeuw van belangrijke invloed is op de maatschappij. Op allerlei terreinen verloren gemeenschappen autonomie, terwijl de macht van grotere verbanden, zowel binnen het publieke als commerciële domein toenam. Dit fenomeen is in de wetenschap bekend, maar de twintigste eeuwse ontwikkeling is door historici nog amper onderzocht. Het zijn vooral de sociaal-geografen die schaalvergroting in beeld brengen. Onder deze sociaal-geografen is er in het bijzonder aandacht voor de manier waarop agrarische gemeenschappen in kleine dorpen reageren op schaalvergroting.

Yerseke was in de jaren vijftig en zestig van de twintigste eeuw zo'n dorpse gemeenschap. De bevolking van Yerseke was niet afhankelijk van het agrarische bedrijf, zoals veel van de onderzochte dorpen, maar van de visserij. De overeenkomsten tussen deze twee economische sectoren zijn groot. Zowel in de visserij als de landbouw is de opbrengst voor een groot deel afhankelijk van de natuur. Daarnaast kennen beide sectoren een hoge beroepscontinuïteit. Het vak wordt veel vaker dan in andere sectoren overgedragen van vader op zoon. Er zijn veel bedrijven waarin de gehele familie meewerkt. Tenslotte zijn in beide

economische sectoren de gemeenschappen op sociaal vlak intern gericht. Het aantal onderlinge huwelijken is groter dan bij andere gemeenschappen.⁶

Op basis van deze kenmerken is het gerechtvaardigd de reactie van Yerseke op de afsluiting van de Oosterschelde te vergelijken met de reacties van agrarische gemeenschappen op schaalvergroting. De hoofdvraag van dit onderzoek luidt dan ook: Op welke manier werd in het dorp Yerseke tussen 1953 en 1986 gereageerd op de afsluiting van de Oosterschelde in het kader van het Deltaplan en hoe is deze reactie te plaatsen binnen de bestaande sociaal-wetenschappelijke theorieën over de reacties van dorpsgemeenschappen op schaalvergroting?

Het aanvullen van de historische studies naar de reacties van dorpsgemeenschappen op schaalvergroting in de twintigste eeuw is niet de enige wijze waarop deze vraag een bijdrage kan leveren aan het beeld van de tweede helft van de twintigste eeuw. De Deltawerken zijn binnen verschillende recente historische onderzoeken naar de Zeeuwse geschiedenis uitvoerig aan bod gekomen. Paul Brusse en Willem van den Broeke zoeken in hun economische geschiedenis van Zeeland naar de economische invloed van de Deltawerken, die de infrastructuur van de provincie sterk verbeterde.⁷ Jan Zwemer trekt in de door hem geredigeerde bundel over de Zeeuwse geschiedenis tussen 1950 en 1965 de conclusie dat de Deltawerken niet tot een Zeeuws ontwikkelingsplan behoorden. Bovendien constateert hij dat de Deltawerken weinig weerstand opriepen.⁸ De reacties van de afzonderlijke gemeenschappen en de invloed die de Deltawerken hebben gehad op het sociaal-culturele leven van deze gemeenschappen zijn nog niet onderzocht. Historici hebben vooral aandacht voor de economische gevolgen van de Deltawerken in het kader van de industrialisatie van de provincie, die in die periode achter liep bij de rest van het land. Ook op deze manier kan dit onderzoek bijdragen aan een completer beeld van de tweede helft van de twintigste eeuw, in het bijzonder de invloed van de Deltawerken op de Zeeuwse samenleving.

Om de hoofdvraag te kunnen beantwoorden, worden verschillende deelvragen beantwoord. In hoofdstuk twee wordt met behulp van het werk van sociaal-geografen geanalyseerd welke sociaal-wetenschappelijke theorieën er sinds de Tweede Wereldoorlog ontwikkeld zijn over de reacties van dorpsgemeenschappen op schaalvergroting. Het gebruik

---

⁶ *De werknemers en werkgevers in de oester- en mosselcultures in het deltag gebied*, LEI, 16-20.

⁷ Brusse, v.d. Broeke, *Provincie in de periferie*, 386-392

⁸ J.P. Zwemer, 'Geleidelijke verandering, weinig sturing', in J.P. Zwemer (red.), *Zeeland 1950-1965* (Vlissingen 2005) 615-633, aldaar 625- 626.

van de sociale geografie bij de beantwoording van deze deelvraag is het gevolg van de afwezigheid van historische werken over dit onderwerp.

Voor de beantwoording van de deelvraag die in hoofdstuk drie aan bod komt, is juist veelvuldig gebruik gemaakt van historische werken. Aan de hand van eerdere onderzoeken, gecombineerd met archiefonderzoek wordt beschreven op welke manier het dorp Yerseke vóór de Deltawet reageerde op schaalvergroting. Daarnaast wordt in beeld gebracht welke invloed de Deltawet op het dorp had.

Hoofdstuk twee en drie geven een kader bij de beantwoording van de overige deelvragen. In deze hoofdstukken komen de onderzochte periode en gebeurtenissen nauwelijks aan bod. Dit vindt pas plaats in hoofdstuk vier, waarin beschreven wordt welke individuen en partijen uiting gaven aan de reactie van Yerseke op de afsluiting van de Oosterschelde. Hierbij vindt ook een terugkoppeling plaats naar de sociaal-wetenschappelijke theorie, zoals in hoofdstuk twee omschreven.

Het is voor de beantwoording van de hoofdvraag niet voldoende een beeld te schetsen van de personen en organisaties die vorm gaven aan de reactie van Yerseke op de afsluiting van de Oosterschelde. Van minstens even groot belang is de wijze waarop zij deze reactie uitten. Deze vraag wordt in hoofdstuk vijf behandeld, waarbij per groep in beeld wordt gebracht welke activiteiten zij ontplooid hebben. Waar nodig worden de activiteiten met elkaar verbonden om het beeld compleet te maken. Tenslotte wordt in dit hoofdstuk de sociaal-wetenschappelijke theorie uit hoofdstuk twee toegepast op de aangetroffen activiteiten.

Hoofdstuk zes wordt gebruikt om te beschrijven hoe de strijd om de Oosterschelde tot een eind kwam en welke gevolgen zij heeft gehad. Hierbij wordt onderscheid gemaakt tussen de gevolgen voor het beleid van de regering ten opzichte van de Oosterschelde en de gevolgen van de strijd voor het dorp Yerseke. In hoofdstuk zeven worden de analyses samengevoegd om tot een conclusie te komen.

Een groot deel van het onderzoek is gebaseerd op archiefmateriaal uit het gemeentearchief van de Gemeente Reimerswaal. In de jaren negentig van de twintigste eeuw zijn door oud-leden van de Studiegroep Oosterschelde, de Aktiegroep Oosterschelde en het Comité Samenwerking Oosterschelde opgebouwde collecties overgedragen aan het gemeentearchief. Deze collecties bestaan uit persoonlijke correspondentie, correspondentie van de verschillende betrokken groeperingen en achtergrondinformatie in de vorm van rapporten, pamfletten en brochures. Aan de hand van dit archief, dat al jaren ongeïventariseerd op de planken ligt, is een groot deel van de strijd te reconstrueren. Dit is

gebeurd door de correspondentie van de verschillende actiegroepen in chronologische volgorde met elkaar te vergelijken. Om een beeld te krijgen van de wijze waarop het Nederlandse, maar vooral Zeeuwse publiek reageerde op de actievoerders, zijn ook verschillende krantenartikelen over hun activiteiten geanalyseerd.

Voor de reactie van het gemeentebestuur van Yerseke en de visserijorganisaties was er geen kant-en-klaar archief aanwezig. De geschiedenis van de gemeente Yerseke, dat in 1970 opging in de gemeente Reimerswaal, ligt wel in dezelfde kluis als bovengenoemde archiefstukken, waardoor de archiefstukken op eenzelfde manier geanalyseerd konden worden. De reactie van de visserij is in beeld gebracht uit de bijdrage die de visserijorganisaties hebben geleverd aan de overige reacties. Daarnaast zijn er verschillende artikelen uit visserijbladen in de analyse meegenomen.

Het materiaal dat gebruikt is voor dit onderzoek is onderworpen aan een kwalitatieve analyse, waarbij op twee niveaus is gewerkt. Voor de beantwoording van de vraag wat de sociaal-culturele achtergrond van de verschillende instanties en groeperingen waren, zijn de individuele leden waar mogelijk nader bekeken. Het beeld van de werkelijke strijd om de Oosterschelde, de activiteiten die de instanties en groeperingen uitvoerden om de regering te dwingen de Oosterschelde open te houden, is gecreëerd door op het niveau van de groep te kijken. De acties van individuele personen waren in dit kader minder interessant, omdat zij zich uitten namens de groep waar zij lid van waren. De keuze voor de groeperingen is overigens op enkele criteria gebaseerd. Bij de meeste groeperingen, namelijk het gemeentebestuur van Yerseke, de visserijorganisaties, de Aktiegroep Oosterschelde Open en het Comité Samenwerking Oosterschelde, waren leden uit de Yersekse gemeenschap betrokken. In het geval van de Studiegroep Oosterschelde was dit minder het geval, maar deze groep is voor de strijd van een dermate belang geweest, dat enige aandacht aan haar niet kon ontbreken.

In zijn weergave van de strijd om de Oosterschelde schrijft oud-actievoerder Paul de Schipper, als jonge student lid van de Aktiegroep Oosterschelde Open, dat hij het betreurt dat deze strijd nooit onderwerp van wetenschappelijk onderzoek is geweest. Wellicht dat de analyse van de strijd van Yerseke tegen de opkomende schaalvergroting een deel van zijn teleurstelling kan wegnemen. Daarnaast kan het succesverhaal van het behoud van de Oosterschelde voor de mossel- en oestersector in Yerseke een steun in de rug bieden voor de opnieuw geteisterde bedrijfstak in het dorp. Bovenal is de strijd om de Oosterschelde een spannend stukje geschiedenis, waarin lokale belangen bestuurders, wetenschappers en

kwajongens aanzetten om buiten hun boekje te gaan voor het behoud van wat zij belangrijk vonden.

Hoofdstuk 2: Kleine kernen, grootse plannen

2.1 Inleiding

“Zo bleef het dorp voortleven, in de droom van de vrome, in de trage dans van de oude, in een lichtheid die het voorheen niet kende.”⁹

In zijn journalistieke rapportage ‘*Hoe God verdween uit Jorwerd*’ beschrijft Geert Mak op welke manier het kleine Friese dorp Jorwerd in de twintigste eeuw de stille revolutie van de schaalvergroting ondergaat. Zijn beschrijving maakt duidelijk dat niet alle processen in de geschiedenis een groots begin of einde hebben. Soms zijn het juist de gebeurtenissen die zich in stilte voltrekken die de meeste invloed op de samenleving lijken te hebben.

In de twintigste eeuw verandert er veel in de Nederlandse maatschappij. Na de Tweede Wereldoorlog verschuift het economische zwaartepunt in rap tempo van de agrarische sector naar de dienstensector. Dit heeft grote gevolgen over de gehele breedte van de samenleving, maar treft de agrarische gemeenschappen, die nog zo overvloedig aanwezig zijn aan het begin van de twintigste eeuw, wellicht het zwaarst. Het platteland verandert van karakter. De bestaanszekerheid, namelijk het economische belang, wordt steeds kleiner, en zowel voor de fysieke als sociale ruimte moet een nieuwe bestemming gevonden worden.

De processen die zich de laatste eeuw voltrokken hebben binnen de agrarische gemeenschappen zijn te gecompliceerd om in één begrip te omschrijven. Urbanisatie, economische veranderingen, individualisering zijn enkele van de vele termen die veranderingen in de Nederlandse samenleving beschrijven. Om greep te krijgen op de informatie en een eenduidige benoeming van deze processen mogelijk te maken, is er hier voor gekozen deze processen toch onder één noemer samen te vatten, namelijk de term schaalvergroting.

Het begrip schaalvergroting wordt door J.P. Groot, in zijn proefschrift uit 1974 over overlevingskansen en perspectieven voor dorpen en buurtschappen in Nederland uitgebreid behandeld. Groot komt tot de conclusie dat schaalvergroting in werkelijkheid bestaat uit twee

---

⁹ G. Mak, *Hoe God verdween uit Jorwerd* (Amsterdam 2006) 394.

onderdelen; aantalsgroei en structuurvergroting, die innig met elkaar verbonden zijn. De aantalsgroei heeft vooral betrekking op de grootte van organisaties. Aan het begin van de twintigste eeuw kon een boer een goede boterham verdienen met een handvol koeien, aan het einde van diezelfde eeuw waren honderd koeien al niet meer genoeg om met zijn gezin van rond te komen. De structuurvergroting bestaat uit de steeds groter wordende schaal waarop organisaties functioneren. De dorpswinkel, die iedere inwoner voorzag van wat zij zelf niet verbouwden of verhandelden, bestaat aan het einde van de twintigste eeuw niet meer. Nu staan er XXL-supers in de buitenwijken van de steden, die niet alleen de wijk en de stad, maar ook de vele dorpen daaromheen voorzien van voedsel, huishoudelijke artikelen en kruidenierswaren.¹⁰

Met deze verduidelijking van het begrip schaalvergroting kan nu de vraag in dit hoofdstuk gesteld worden: ‘Welke wetenschappelijke theorieën bestaan er over de invloed van de schaalvergroting op dorpen in de Westerse wereld na de Tweede Wereldoorlog?’ Voor de beantwoording van deze vraag zijn de jaren na de Tweede Wereldoorlog verdeeld in drie periodes. In de tweede paragraaf zal de periode vanaf het einde van de oorlog tot het einde van de jaren zeventig aan bod komen. In paragraaf 2.3. zullen de jaren tachtig en negentig bekeken worden, en tenslotte in paragraaf 2.4. de enkele jaren die de nieuwe eeuw al heeft gehad. In paragraaf 2.5 zal een conclusie gevormd worden.

Er is voor gekozen om de behandelde literatuur in te delen in drie perioden, ondanks dat in de behandelde onderzoeken duidelijk wordt dat de beeldvorming over de invloed van schaalvergroting op dorpen een vloeiend karakter heeft. Elke periode heeft zijn voorlopers, en elke periode kent wetenschappers die geen afstand willen doen van eerder opgedane ideeën. Om deze reden is het bijna onmogelijk een precieze datum aan te geven waarop een breuk met de eerdere theorieën is ontstaan. Toch heeft elke periode zijn eigen specifieke kenmerken. In de jaren vlak na de Tweede Wereldoorlog staat de dichotomie tussen stad en platteland in de literatuur centraal. Vanaf de jaren tachtig is er meer aandacht voor de individuele ontwikkeling van elke gemeenschap, en gaat het begrip identiteit een grote rol spelen in de verklaring. In de eenentwintigste eeuw ontstaat er een tegenbeweging op de nadruk van de individuele ontwikkeling en vindt er een heroriëntatie plaats op grotere modellen.

---

¹⁰ J.P. Groot, *Het kleine dorp, Overlevingskansen van en perspectieven voor dorpen en buurtschappen in Nederland* (Baarn 1974)13-18.

Hoewel Mak in dit geval spreekt over een stille revolutie, zijn er al vanaf het einde van de jaren veertig van de vorige eeuw wetenschappers bezig de ingrijpende veranderingen op het platteland te beschrijven en betekenis te geven. Hierbij ligt het primaat bij geografen en sociologen. Historici lijken zich minder bezig te hebben gehouden met deze ontwikkelingen. Om deze reden is hier vooral gebruik gemaakt van het werk van sociale wetenschappers en minder of nauwelijks van historische literatuur.

2.2 Naoorlogse jaren: Wederopbouw en de onafwendbare ondergang van de agrarische identiteit

De manier waarop Mak in *'Hoe God verdween uit Jorwerd'* de stille revolutie, de geruisloze ondergang van de oude agrarische gemeenschap beschrijft,¹¹ sluit perfect aan bij de manier waarop wetenschappers, sociologen, geografen en demografen, de ontwikkelingen van kleine kernen in de naoorlogse jaren beschrijven. In deze paragraaf wordt de naoorlogse wetenschappelijke literatuur op dit gebied geanalyseerd. Hierbij wordt in het bijzonder de aandacht gevestigd op de veranderingen die de auteurs waarnemen als gevolg van schaalvergroting binnen deze gemeenschappen.

'Het verhaal over de geschiedenis wordt geschreven door de overwinnaars', is een veel gebruikte uitspraak over de manier waarop het geschiedverhaal verteld wordt. In de naoorlogse jaren wordt de ontwikkeling van de agrarische gemeenschap verteld vanuit het perspectief van de stad en haar economische voordelen. In de wederopbouw van de Nederlandse samenleving worden de industrie en later de dienstensector de voornaamste aanbieders van werkgelegenheid. Het platteland verliest zijn economische waarde. Als gevolg van voortschrijdende mechanisatie verdwijnen daar steeds meer arbeidsplaatsen. Een steeds groter deel van de bevolking is vanaf deze jaren woonachtig en werkzaam in de stad en is de verbondenheid met het platteland kwijt geraakt.

In Nederland beschrijft Groot in 1974 de ontwikkeling van kleine dorpen in de naoorlogse jaren. Hij ziet een vijftal stadia waarin een dorp zich kan bevinden in de confrontatie met de schaalvergroting en urbanisatie. Deze stadia kunnen elkaar opvolgen, maar het is ook mogelijk dat het proces van verandering op enig moment stopt.¹² In de eerste plaats ziet hij een stadium van sociale isolatie. Van een werkelijke isolatie is vaak geen sprake, omdat juist door de invloed van moderne technieken de bewoners van de gemeenschappen mobieler worden. Gevoelens van sociale isolatie zijn wel aanwezig, wanneer het idee bestaat dat de gemeenschap geen invloed heeft op de veranderingen die zij ondergaat.¹³ Deze gevoelens spelen niet alleen op het politieke vlak, hoewel de inwoners van de dorpen steeds vaker geconfronteerd worden met de verstrekkende invloed van de centrale

---

¹¹ Mak, *Hoe God verdween uit Jorwerd*, 362-394.

¹² Groot, *Het kleine dorp*, 84-97.

¹³ Idem, 85, 86.

overheid. Het gevoel niet langer invloed te hebben op het eigen bestaan gaat veel verder. Het wegtrekken van de voorzieningen uit het eigen dorp, maakt de dorpsbewoners afhankelijk van ondernemers in de stad. Dit zijn mensen die zij niet kennen. Bovendien moeten ze deze voorzieningen delen met grote groepen andere consumenten, die zo hun eigen eisen en wensen hebben.¹⁴

De aanwezigheid van deze sentimenten in het onderzoek van Groot bevestigde het eerder uitgevoerde onderzoek van Raymond Payne uit 1963, uitgevoerd in de Verenigde Staten. Bij zijn onderzoek naar kleine dorpen wordt duidelijk dat door de confrontatie met de verstedelijking daar het gevoel ontstaat niet langer grip te hebben op de veranderingen die hun dorp ondergaat.¹⁵ In het onderzoek van Payne wordt eveneens verwezen naar wat Groot sociale spanning noemt.¹⁶ In deze fase kan de gemeenschap de veranderingen die zij ondergaat niet accepteren. Er ontstaat spanning tussen de wens om een onafhankelijke lokale samenleving te blijven en de ervaren schaalvergroting. Vooral wanneer er eerder sprake is geweest van een grote zelfbeschikkingsmacht, verloopt de acceptatie van schaalvergroting problematisch. Deze zelfbeschikkingsmacht kan ontstaan door een hoge mate van economische zelfstandigheid of door de historische status van een dorp. De weerstanden die ontstaan, versterken de collectieve identiteit en het saamhorigheidsgevoel, waardoor de acceptatie nog moeilijker wordt.

Een volgend stadium, sociale disoriëntatie, wordt beschreven als een toestand van collectieve anomie. Volgens Groot werden de inwoners van de dorpen eerder een aantal restricties opgelegd door het sociale systeem waarin de gemeenschap functioneerde. Door de schaalvergroting verliezen deze restricties hun waarde, en worden de functies die eenieder binnen de gemeenschap had, niet langer als noodzakelijk ervaren. Hierbij kan niet alleen gedacht worden aan de praktische taakverdeling, maar ook aan de status die bepaalde beroepen in een dorp met zich meebrachten: de onderwijzer, de pastoor, de dominee of de notaris hadden vanuit hun professie een vanzelfsprekend aanzien. Een gebrek aan perspectief kan tot gevolg hebben dat de collectieve identiteit afneemt. De gemeenschap voelt zich niet langer verbonden, en het dorp zoals dat bestond, verdwijnt als sociale eenheid.¹⁷

---

¹⁴ Groot, *Het kleine dorp*, 84-90.

¹⁵ R. Payne, 'Leadership and perceptions of change in a village confronted with urbanism', in *Social Forces* 41/3 (1963) 264-269, 269.

¹⁶ Payne, 'Leadership', 265 en 269, Groot, *Het kleine dorp*, 86-91.

¹⁷ Groot, *Het kleine dorp*, 91-94.

Een andere manier waarop de sociale eenheid op kan houden te bestaan, is wanneer zij zich overgeeft aan de schaalvergroting. Groot onderscheidt twee mogelijkheden, afhankelijk van de mate waarin de gemeenschap door de stad wordt opgenomen. Bij integratie is er een zekere mate van acceptatie. De collectieve identiteit blijft behouden, net als de wens om door enkele voorzieningen binnen de gemeenschap een zekere mate van onafhankelijkheid te bewaren. In het geval van assimilatie is er geen enkele sprake meer van een identiteit als aparte sociale eenheid. De gemeenschap is geheel opgenomen in een groter geheel, zoals de stad of de regio. De wens naar voorzieningen komt dan niet meer vanuit een streven naar onafhankelijkheid, maar vanuit praktische overwegingen.¹⁸

De bijna onafwendbare ondergang van de culturele identiteit waarmee volgens Groot de dorpsamenlevingen worden geconfronteerd, wordt beschreven in veel naoorlogse wetenschappelijke literatuur. Antropologen zien de identiteit van de agrarische gemeenschappen als onverenigbaar met de economische veranderingen van de Industriële Revolutie, die door de wederopbouw versterkt in de Westerse samenlevingen aanwezig zijn. Er wordt een grote dichotomie gezien tussen de culturele identiteit van de stedelijke en de plattelandsbevolking.¹⁹ Het zijn twee werelden die ver van elkaar staan, en die geen begrip voor elkaar kunnen opbrengen.

In een artikel van Robin Pryor uit 1968 is daarnaast een andere eigenschap te vinden die de beschrijving van deze gemeenschappen in de literatuur uit deze jaren kenmerkt; een strakke schematisering van de processen van verandering. Pryor beschrijft het schemergebied tussen stad en platteland, de buitenrand van de stad, waarin eigenschappen van zowel het stedelijke als het agrarische leven naast elkaar bestaan. Ook hij beschrijft de groeiende invloed van de stad op het agrarische achterland als een onafwendbaar proces, waarbij de stedelijke levenswijze uiteindelijk steeds verder door zal dringen en de collectieve identiteit van de agrarische gemeenschap ten onder zal gaan.²⁰

Zowel Pryor als Groot hebben oog voor het protest waarmee de veranderingen in het agrarische leven beantwoord kunnen worden, maar dit wordt afgedaan als de laatste naschokken van de collectieve identiteit. Uiteindelijk zal deze ophouden te bestaan, en zullen de leden van de gemeenschap de veranderingen moeten accepteren. Er is weinig oog voor

---

¹⁸ Groot, *Het kleine dorp*, 94-97.

¹⁹ E. Willems, 'Peasantry and the city: Cultural persistence and change in a historical perspective, a European case', in *American Anthropologist* 72/3 (1970) 528-544, 528.

²⁰ R.J. Pryor, 'Defining the rural-urban fringe', in *Social Forces* 47/2 (1968) 202-213, 205-209.

mogelijke overlevingsstrategieën die de gemeenschappen ontwikkelen, hoewel deze ook in deze jaren al worden beschreven door onder andere Solon T. Kimball (1949), John Fraser Hart, Neil E. Salisbury en Everett G. Smith jr. (1968).²¹ Zij erkennen dat de aanpassingen die de gemeenschappen doen om te overleven, niet voldoen aan de sociologische en economische modellen van ontwikkeling die door hun collega's zijn opgesteld. Om deze reden worden zij ook niet opgemerkt. Fraser Hart, Salisbury en Smith jr. wijzen op de verregaande specialisatie van economische functies van kleine dorpen. Hierdoor ontstaat een voorzieningenaanbod dat vergelijkbaar is met de verschillende wijken in een stad. Het ene dorp is gericht op het aanbieden van woonvoorzieningen, het andere dorp heeft bestaansrecht door een industriegebied dat binnen de dorpsgrenzen valt. Door de toegenomen mobiliteit vormen de afstanden die de plattelandsbewoner moet afleggen om bij deze voorzieningen te komen niet langer een bezwaar.²² Kimball ziet niet de economische specialisatie, maar de aanpassing van de agrarische productie aan de nieuwe economische systemen als een overlevingsstrategie. Hierbij gaat hij niet, zoals Pryor, uit van een verdere culturele aanpassing aan de moderne samenleving, maar van het flexibele karakter van de gemeenschap, waardoor de sociale structuren en culturele identiteiten kunnen blijven bestaan.²³

Geert Mak beschrijft in 'Hoe God verdween uit Jorwerd' geen overlevingsstrategie, maar een zelfde onafwendbaarheid van de ondergang van de agrarische samenleving als een groot deel van de auteurs in de jaren veertig, vijftig, zestig en begin jaren zeventig hebben gedaan.²⁴ Toch verschilt de geschiedenis die hij vertelt op één cruciaal punt van die van de wetenschappers uit die jaren. Mak laat de mensen aan het woord, en vestigt de aandacht op de directe gevolgen voor de inwoners: het besef dat de fundamenten van hun gemeenschap ingehaald lijken te worden door de moderne tijd, de desolatie, het verdriet en het onbegrip voor het verlies van de waarden waar zo lang aan vast is gehouden. Het zou niet lang duren, voordat deze gevoelens ook bij de wetenschappers een plaats kregen.

---

²¹S.T. Kimball, 'Rural social organization and co-operative labor', in *The American Journal of Sociology* 55/1 (1949) 38-49, 38, en J. Fraser Hart, N.E. Salisbury en E.G. Smith jr., 'The dying village and some notions about urban growth', in *Economic Geography* 44/4 (1968) 343-349, 344.

²² idem, 345,346.

²³ Kimball, 'Rural Social organization', 49.

²⁴ Mak, *Hoe God verdween uit Jorwerd*, bijvoorbeeld 21 en 230,231.

2.3 Aandacht voor verschillende reacties en belevingen in de jaren tachtig en negentig

In deze paragraaf worden de nieuwe inzichten met betrekking tot de invloed van de schaalvergroting op het platteland uit de jaren tachtig en negentig behandeld. Niet langer staat alleen de dichotomie tussen stad en platteland centraal, er is ruimte voor andere ideeën. Hiervoor is door de auteurs Kimball, Fraser Hart, Salisbury en Smith jr. reeds een aanzet gegeven. Zij veronderstelden dat er binnen het proces van schaalvergroting ruimte voor aanpassingsmogelijkheden van gemeenschappen was. Paul Cloke, Paul Milbourne en Chris Thomas geven in een artikel uit 1997 duidelijk weer op welke vlakken een breuk is ontstaan met de eerdere beschrijvingen. Volgens hen is de breuk drieledig.²⁵

In de eerste plaats worden de naoorlogse modellen in de jaren tachtig en negentig sterk bekritiseerd. De opgestelde modellen doen geen recht aan de complexiteit van de agrarische gemeenschappen, en bieden bovendien geen ruimte voor individuele verschillen.²⁶ Hierop krijgen zij in 1999 kritiek van Mark Lawrence. Hoewel hij het met ze eens is dat de eerder geschetste modellen te simplistisch waren, brengt hij een belangrijk punt naar voren waarop de auteurs geen antwoord hebben. Lawrence stelt dat elke vorm van wetenschap automatisch leidt tot een versimpeling van de werkelijkheid. Immers, geen enkele beschrijving kan recht doen aan alle facetten van het leven. De modellen zijn nodig om greep te krijgen op de complexe gebeurtenissen en situaties, en zijn op die manier nuttig in het wetenschappelijke proces. De veronderstelling dat door meer aandacht voor de verschillen de complexe werkelijkheid van de onderzochte gemeenschap en haar identiteit te beschrijven zijn, is volgens Lawrence een illusie.²⁷

Ondanks de kritiek van Lawrence levert de nieuwe houding van de wetenschappers ook daadwerkelijk nieuwe onderzoeken en conclusies op. Een voorbeeld hiervan is het in 1988 gepubliceerde onderzoek naar de dorpen in de Rijnvallei in Frankrijk en Duitsland van

---

²⁵ P. Cloke, P. Milbourne, C. Thomas, 'Living lives in different ways? Deprivation, marginalization and changing lifestyles in rural England', in *Transactions of the Institute of British Geographers, New Series* 22/2 (1997) 210-230, 210/211.

²⁶ Idem, 210.

²⁷ M. Lawrence, 'Review: Contested countryside cultures: Otherness, marginalization and rurality, in *Journal of Rural Studies* 15/2 (1999) 237-239, 237.

Trevor Wild en Philip Jones. Zij bekijken de invloed van de schaalvergroting en verstedelijking vanuit een nieuw perspectief, namelijk de verschillen in beleving tussen twee dorpen van verschillende nationaliteiten. De keuze is op de Rijnvallei gevallen, omdat hier vergelijkbare processen plaats in Franse en Duitse dorpen plaatsvonden. De conclusies van Wild en Janes laten zien dat, hoewel er verschillen zijn in de beleving tussen de Franse en de Duitse dorpen, de belangrijkste factor in de beleving de afstand naar de centrale stad is.²⁸ Ook binnen het onderzoek naar de Nederlandse situatie wordt er in deze jaren afgeweken van de onafwendbare ontwikkelingen die in de naoorlogse jaren werd benadrukt. Hans Knippenberg en Ben de Pater plaatsen de invloed van de verstedelijkte cultuur en de schaalvergroting op het platteland binnen een langere traditie van veranderingen. Hierbij wijzen zij nadrukkelijk op de verschillen die er tussen bepaalde regio's maar ook tussen afzonderlijke dorpen kunnen ontstaan, zowel in ontwikkeling als in beleving.²⁹

De aandacht voor de beleving in verschillende dorpen en gemeenschappen is de tweede grote verandering die Cloke, Milbourne en Thomas zien in het onderzoek vanaf de jaren tachtig.³⁰ Niet langer is de dichotomie tussen stad en platteland het uitgangspunt. Na de oliecrisis in de jaren zeventig en de rem op de economische groei in de jaren tachtig is aan de hegemonie van de stad een einde gekomen. Niet langer wordt bij de inkrimping van de agrarische sector de ruimte automatisch gebruikt voor een invulling door stad en industrie. De percelen worden in toenemende mate ingezet om de natuur een grotere plaats in het Nederlandse landschap te geven. Dat blijkt uit de Nederlandse cijfers van het Landbouw Economisch Instituut in 1990 en uit de houding van de regering ten opzichte van de invulling van de ruimte. In de nieuwe Landinrichtingswet worden de belangen van natuur en milieu onderstreept.³¹

Het laatste verschil dat volgens Cloke, Milbourne en Thomas het onderzoek uit de jaren tachtig en negentig onderscheidt van dat van hun collega's uit eerdere jaren is de

---

²⁸ M.T. Wild, P.N. Janes, 'Rural suburbanization and village expansion in the Rhine Rift Valley: A cross Frontier comparison', in *Geografiska Annaler, Series B: Human Geography* 70/2 (1988) 275-290, 288.

²⁹ H. Knippenberg, B. de Pater, *De eenwording van Nederland, Schaalvergroting en integratie vanaf 1800* (Nijmegen 1988), 14,15,169,178.

³⁰ Cloke, Milbourne, Thomas, 'Living lives in different ways?' 210.

³¹ A.L.G.M. Bauwens, M.N. de Groot, K.J. Poppe (red), *Agrarisch bestaan; beschouwingen bij vijftig jaar Landbouw Economisch Instituut* (Assen 1990) 143, 161, 162.

houding ten opzichte van de plattelandsbevolking.³² In naoorlogse wetenschappelijke publicaties zou geen ruimte zijn geweest voor de stem van de plattelandsbevolking. Deze auteurs geven aan dat in steeds meer publicaties ruimte is voor de verhalen die de mensen zelf te vertellen hebben. Hierdoor ontstaat meer inzicht in de individuele beleving van de veranderingen. Niet langer worden de bewoners van het platteland gezien als ‘de anderen’, wellicht zelfs de ‘niet-beschaafden’. De bewoner van het platteland maakt onderdeel uit van het onderzoek, en nu ook van het verhaal wat er over hem verteld wordt. Dit is volgens de auteurs een belangrijke stap in de emancipatie van de plattelandsbevolking.

In veel gevallen wordt, ook in de jaren tachtig en negentig nog, het platteland beschouwd als een achtergebleven gebied. Deze achterstand werd in de jaren zeventig vooral waargenomen op economisch gebied. In de jaren tachtig verschuift de aandacht naar sociaal-culturele aspecten. De ontwikkelingsmogelijkheden van het platteland worden als laag aangegeven; in de eerste plaats vanwege de plaats van de agrarische bedrijfstak in de industriële maatschappij, maar ook vanwege het opleidings- en inkomensniveau van de inwoners van deze gebieden. Er wordt nauwelijks aan de bewoners van het platteland gevraagd wat zij als problemen ervaren, of sterker nog, of zij überhaupt problemen ervaren in hun dagelijks leven.³³ Cloke, Milbourne en Thomas hopen dat de belevenissen en de gedachten van de bewoners zelf een nog nadrukkelijker rol krijgen in het onderzoek naar de veranderingen op het platteland. Een combinatie van normatieve gegevens en de verhalen van de bevolking zelf is volgens hen de meest succesvolle manier om de sociaal-economische wijzigingen op het platteland te beschrijven.³⁴

De al eerder aangehaalde Lawrence is het ook op dit punt niet geheel met hen eens. Volgens hem moet er, alvorens gebruik te maken van de verhalen en belevenissen van de bewoners van het platteland zelf, met een kritische blik gekeken worden naar wat zij zeggen. Hierbij is het begrip identiteit van groot belang. Via het concept van de identiteit kan inzicht verkregen worden op welke manier een individu of een groep zichzelf ziet. Juist de beleving van veranderingen hangt nauw samen met de identiteit die iemand zich aanmeet.³⁵

---

³² Cloke, Milbourne, Thomas, *‘Living lives in different ways?’* 211.

³³ Idem 212, 213.

³⁴ Cloke, Milbourne, Thomas, *‘Living lives in different ways?’*, 213.

³⁵ Lawrence, *‘Review’* 237,238.

Volgens Lawrence valt het begrip identiteit in twee onderdelen uit te splitsen. Het eerste is identiteit als de veronderstelling van continuïteit. Wanneer er binnen een agrarische gemeenschap verteld wordt dat de eigen levensstijl aan het verdwijnen is, wordt hiermee verondersteld dat deze levensstijl al sinds jaar en dag een ongewijzigde vorm heeft. Er spreekt een vanzelfsprekendheid uit dat de levensstijl generaties lang werd doorgegeven zonder enige verandering. Een dergelijke stelling is natuurlijk niet houdbaar. Hoewel de veranderingen niet altijd even groot zullen zijn geweest, is er geen enkele samenleving denkbaar die generaties lang aan geen enkele verandering onderhevig is. Contact met andere gemeenschappen, invloeden van het klimaat en de natuur zijn immers geen enkel tijdperk vreemd, om van de gevolgen van economische ontwikkelingen, het opgaan in de markt, crises en oorlogen maar te zwijgen.³⁶

Daarnaast kan het begrip identiteit de constructie van identiteit inhouden. Hierbij wordt een vaak tijdelijke nadruk gelegd op de samenhangende factoren in een gemeenschap. De constructie van een identiteit is vaak het gevolg van een confrontatie met invloeden van buitenaf, en kan zeker ontstaan wanneer een dorp geconfronteerd wordt met schaalvergroting. De gemeenschap zoekt naar de eigenschappen die hen verenigt om weerstand te bieden aan hetgeen hen bedreigt. Soms worden hiervoor factoren benoemd die eerder niet bestonden, of niet aan de oppervlakte kwamen. Deze constructie kan bij het wegvallen van de druk van buitenaf even zo snel weer uit elkaar vallen.³⁷

Ondanks de kritiek van Lawrence is hij het in essentie eens met de argumenten van Cloke, Milbourne en Thomas. Ook hij beschouwt de verhalen en belevenissen van de plattelandsbevolking als een welkome aanvulling op eerdere theorieën. Hij waarschuwt alleen voor de beperkingen die de gegevens in zich dragen.³⁸ Deze blijven ook in de Nederlandse literatuur niet onopgemerkt. Hoewel zij de tweedeling in het begrip identiteit niet als zodanig beschrijven, laten Knippenberg en De Pater zien dat zij zich wel degelijk bewust zijn van de beperkingen van dit begrip. De nadruk op de continuïteit van de oude plattelandsbeschaving is volgens hen juist door onderzoek in de jaren tachtig genuanceerd. Ook de constructie van identiteiten wordt door hen opgemerkt. Binnen Nederlandse plattelandssamenlevingen vallen in dit verband vooral de in de late negentiende en twintigste

---

³⁶ Lawrence, 'Review', 237,238.

³⁷ Idem, 238-239.

³⁸ Idem, 239.

eeuw nieuw ontstane nationale verbanden van de verzuiling op.³⁹ De constructie van identiteiten neemt een belangrijke plaats in bij het onderzoek na de eeuwwisseling over het platteland. Bovendien lijkt de emancipatie waar Cloke, Milbourne en Thomas zo duidelijk op wezen, een nieuwe fase in te gaan. Er komt steeds grotere aandacht voor de manier waarop dorpen zich verzetten tegen de schaalvergroting. Doordat zij dit vaak niet via de traditionele politieke kanalen deden, is dit deel van de plattelandscultuur veelal voor een groot deel onopgemerkt gebleven.

---

³⁹ Knippenberg, De Pater, *De eenwording van Nederland*, 179-194.

2.4 Een nieuwe eeuw: vooruitblikken en terugkijken

In het begin van de eenentwintigste eeuw worden op basis van de theorieën uit het einde van de twintigste eeuw, nieuwe modellen ontwikkeld waarmee de wijze waarop het platteland omgaat met schaalvergroting geanalyseerd kunnen worden. In deze paragraaf wordt behandeld welke modellen dit zijn, en welke relatie zij hebben met de eerdere theorieën over dit onderwerp.

Een auteur die een belangrijke bijdrage heeft geleverd aan deze nieuwe modellen is Michael Woods. Hij legt in 2003 een verband tussen de theorie van de sociale bewegingen die tot dan toe voornamelijk in stedelijke omgevingen zijn waargenomen, en een volgens hem nieuwe vorm van protest op het platteland. De conclusie die hij uit dit verband trekt, is dat er in de Westerse wereld sprake is van een sociale beweging van het platteland. De conclusies van Woods zijn gebaseerd op een analyse van de verschillende vormen van protest op het platteland die sinds de jaren tachtig zijn waargenomen. De sociale beweging van het platteland onderscheidt zich volgens hem van eerdere boerenprotesten, doordat zij de klassenstructuur van de boerengemeenschap hebben losgelaten, en meer gericht zijn op directe actie in plaats van het verkrijgen van politieke macht.

Daarnaast wordt de identiteit van het platteland door de sociale beweging gebruikt om mensen aan zich te binden, en tegelijkertijd om hun argumenten kracht bij te zetten.⁴⁰ In de analyse van Woods is duidelijk te zien dat hij voortbouwt op de theorievorming van het einde van de twintigste eeuw, waarin de overlevingsstrategieën van de plattelandsgemeenschappen, en de manier waarop zij hun identiteit daarbij gebruikten een steeds grotere rol gingen spelen. Woods ziet de vorming van sociale bewegingen niet alleen als een overlevingsstrategie van bepaalde gemeenschappen of groeperingen, maar volgens hem moeten in het onderzoek naar de sociale bewegingen op het platteland zelfs de aanwijzingen voor de toekomst van dat platteland gevonden worden.⁴¹

Een dergelijke duidelijke stellingname kan niet anders dan tot discussie over het belang van het onderzoek naar deze sociale bewegingen leiden. Matt Reed, die in 2008 in hetzelfde tijdschrift over plattelandsonderzoek als Woods publiceert, valt hem dan ook

---

⁴⁰ M. Woods, 'Deconstructing rural protest: The emergence of a new social movement', in *Journal of Rural Studies* 19 (2003)309-325, en Michael Woods, 'Social movement and rural politics', in *Journal of Rural Studies* 24 (2008) 129-137.

⁴¹ Woods, 'Social movement', 135,136.

meteen aan op zijn verstrekkende uitspraken. Volgens Reed ziet Woods niet in dat de protesten die hij aanduidt als sociale bewegingen, in werkelijkheid een nieuwe manier zijn waarop de aloude elites van het platteland hun eigen belangen proberen te verdedigen.⁴² Beide auteurs nemen de laatste decennia wel een sterke toename van het aantal protesten waar. Of deze waarneming het gevolg is van een toenemende aandacht voor dit fenomeen, of van een daadwerkelijke toename van de protesten, laten zij in het midden.

De theorievorming die aan het einde van de twintigste eeuw is ontstaan, maar ook die van Woods, was voor verschillende wetenschappers aanleiding om nader onderzoek te doen naar de manier waarop verschillende boerengemeenschappen in Europa zichzelf en hun identiteit verdedigen tegen schaalvergroting. Hierbij wordt steeds verder gezocht naar specifieke lokale eigenschappen.⁴³ Volgens Darren Smith heeft deze ontwikkeling tot gevolg dat wetenschappers het overzicht kwijtraken, en niet langer oog hebben voor de grotere processen die ten grondslag liggen aan deze lokale ontwikkelingen.⁴⁴ Smith pleit derhalve voor een terugkeer naar grotere verbanden en geeft hiervoor twee redenen aan. Ten eerste kunnen de lokale gegevens op deze manier binnen een ruimere context geanalyseerd worden. Hierdoor wordt beter inzichtelijk welke lokale eigenschappen uniek zijn, en welke door meerdere gemeenschappen gedeeld worden. Daarnaast kan de analyse van toevalligheden binnen de grotere causale processen inzicht geven in de redenen waarom bepaalde gemeenschappen van elkaar gaan verschillen of juist steeds meer op elkaar gaan lijken. Volgens Smith leveren de gegevens die uit lokale onderzoeken verkregen zijn op deze manier meer op.⁴⁵ Zijn pleidooi voor de terugkeer naar de grotere verbanden is mede gefundeerd op uitspraken van Cloke,⁴⁶ waarbij beide auteurs aangeven dat eerder opgestelde modellen, zoals

---

⁴² Matt Reed, 'The rural arena: The diversity of protest in rural England', in *Journal of Rural Studies* 24 (2008) 209-218, 209 en 217.

⁴³ O.a. Krysztof Gorlach, Michal Lostak, Patrick H. Mooney, 'Agriculture, communities and new social movements: East European ruralities in the process of restructuring', in *Journal of Rural Studies* 24 (2008) 161-171, Elisabete Figueiredo, 'Imagine there's no rural: The transformation of rural spaces into places of nature conservation in Portugal', in *European Urban and Regional Studies* 15/2 (2008) 159-171 en Karoline Daugstad, 'Negotiating landscape in rural tourism', in *Annals of Tourism Research* 35/2 (2008) 402-426.

⁴⁴ Darren Smith, 'The changing faces of rural populations; "" (re)fixing" the gaze' or 'eyes wide shut', in *Journal of Rural Studies* 23 (2007) 275-282, 275,276.

⁴⁵ Idem.

⁴⁶ Deze auteur heeft, zoals in paragraaf 2.2 is aangegeven, eerder de theorievorming van het onderzoek naar schaalvergroting op het platteland in de jaren tachtig en negentig mede vorm gegeven en in kaart gebracht.

die uit de jaren zeventig, niet automatisch overboord moeten worden gegooid. Het kan de wetenschap vooruit helpen wanneer er een heroriëntatie plaatsvindt op de eerder opgedane ideeën. Volgens Smith is het aan het begin van een eenentwintigste eeuw bijna een vloek om van een breder proces te spreken. Wetenschappers zijn zo bezig met de lokale verschillen dat zij blind lijken voor grotere verbanden.⁴⁷

Rond de eeuwwisseling is er geen sprake van een duidelijke breuk in het onderzoek naar de invloed van schaalvergroting op het platteland. Vele wetenschappers blijven voortbouwen op de theorieën en modellen die aan het eind van de twintigste eeuw zijn opgesteld en in gebruik genomen. Deze blijven zich wel ontwikkelen, zoals te zien is in het gebruik van de sociale bewegingen door Woods. Tegelijkertijd worden er ook vraagtekens gezet bij de manier waarop deze ontwikkelingen zich voltrekken. De gevraagde heroriëntatie op de eerder gebruikte modellen van de naoorlogse jaren is één van de vormen waarop deze kritiek vorm krijgt.

---

⁴⁷ Smith, 'The changing faces', 280,281.

2.5 Conclusie

Hoewel Geert Mak het over een stille revolutie heeft, hebben zich in de afgelopen decennia grote groepen wetenschappers bezig gehouden met de ingrijpende veranderingen die zich na de Tweede Wereldoorlog voltrokken binnen agrarische gemeenschappen. Hierbij zijn vooral sociaal-geografen betrokken geweest. Historici hebben zich in mindere mate verdiept in de materie. Het materiaal dat de sociaal-geografen hebben opgesteld kan wel als een beginpunt dienen om vanuit historische context naar deze processen te kijken. De historische beschrijving kan daarbij tevens gebruik maken van de discussies die door de sociaal-geografen over de verschillende theorieën gevoerd zijn. Binnen de discussies over de te gebruiken theorieën valt met name de zich wijzigende houding van de wetenschappers in de loop van de jaren op. De onderverdeling in drie periodes is in deze context zeker bruikbaar.

In de naoorlogse jaren, van het eind van de jaren veertig tot het eind van de jaren zeventig, zijn de theoretische uitgangspunten vooral gericht op het onafwendbare proces van schaalvergroting en de toenemende invloed van de stedelijke cultuur op de agrarische gemeenschappen. Voor Nederland is het werk van Groot hierbij waardevol. Zijn uiteenzetting van de reactiestadia van op de schaalvergroting maakt het mogelijk om de verschillende gemeenschappen met elkaar te vergelijken. In de jaren tachtig en negentig komt er kritiek op deze manier van het indelen van processen in stadia. Deze werkwijze zou te weinig recht doen aan de complexiteit van de processen en individuele verschillen. Deze kritiek gaat voorbij aan de mogelijkheden die een dergelijke verdeling juist biedt voor het vergelijken van de verschillende gemeenschappen. Door het gebruik van het model kunnen gemeenschappen die zich in hetzelfde stadium bevinden makkelijk met elkaar vergeleken worden, waardoor inzicht verkregen wordt in de individuele eigenschappen van de reacties.

De mogelijkheden die de modellen uit de naoorlogse jaren bieden, worden in de eenentwintigste eeuw opnieuw ontdekt. De aandacht die in de jaren tachtig en negentig ontstaat voor de individuele processen van de dorpsgemeenschappen heeft waardevolle informatie opgeleverd, maar er is een nieuwe vraag ontstaan om deze gegevens op grotere schaal met elkaar te vergelijken.

Hoewel er in het begin van de eenentwintigste eeuw een vraag ontstaat om een heroriëntatie op de oudere modellen, is er één aspect dat duidelijk gemist wordt in de theorievorming in de naoorlogse jaren. Dit aspect is de manier waarop de agrarische gemeenschappen zichzelf verdedigen tegen de schaalvergroting en strategieën ontwikkelen

om hun eigen identiteit te behouden. In de loop van de twintigste eeuw is er toenemende aandacht voor de manier waarop de gemeenschappen het hoofd bieden aan de veranderingen waarmee zij geconfronteerd worden.

In het begin van de eenentwintigste eeuw worden de verdedigingsmechanismen zelfs protest genoemd. Met name Woods wijst hierop, waarbij hij gebruik maakt van de theorie van de sociale bewegingen, die eerder binnen stedelijke omgevingen gevonden zijn. Hij vindt de oorsprong van dit protest in de jaren tachtig. Eerdere protesten vinden geen plek in zijn werk. Hier ligt nog werk voor het historische onderzoek.

Een laatste opvallende ontwikkeling binnen het onderzoek naar de reacties van agrarische gemeenschappen op schaalvergroting is de manier waarop de verschillende auteurs het begrip identiteit gebruiken. In de naoorlogse jaren werd identiteit als een star begrip beschouwd. Vanaf de jaren tachtig werd niet alleen duidelijk dat identiteiten kunnen wijzigen, maar ook dat het gebruik van identiteit afhankelijk was van de omstandigheden waarin een gemeenschap verkeert. De agrarische identiteit bleek een flexibel begrip, dat in verschillende situaties een verschillende inhoud kon hebben. Ook binnen het werk van Woods over de sociale bewegingen is hier op gewezen, de agrarische identiteit kreeg een functie binnen het protest.

Hoofdstuk 3: Yerseke in confrontatie met schaalvergroting

3.1. Inleiding

Yerseke werd, net zoals alle Nederlandse dorpsgemeenschappen, vanaf de negentiende eeuw geconfronteerd met de economische en sociale integratie van Nederland. Hierdoor was er sprake van een toenemende schaalvergroting. Als gevolg van de verbeterde infrastructuur en communicatiemiddelen werden de bestaande regionale, soms zelfs lokale, verschillen in Nederland steeds kleiner, tot ze op sommige gebieden helemaal niet meer bestonden.

Om een beeld te geven van welke ingrijpende vormen deze integratie kon aannemen op het gebied van lokale autonomie, kan hier het voorbeeld worden aangehaald van de klokkentijd. Jan Luyten van Zanden en Arthur van Riel hebben de invoering van een wettelijke basis voor de klokkentijd in Nederland eveneens aangegrepen als een illustratie voor de integratie van de samenleving.⁴⁸ In de negentiende eeuw had verreweg elke plaats zijn eigen tijd. De torenklok gaf deze plaatselijke tijd aan. Afhankelijk van de methodiek die gebruikt werd en de ligging van het dorp of de stad verschilde de lokale tijd enkele minuten tot zelfs meer dan twintig minuten tussen de ene en de volgende kerktoren. Door de toenemende verbindingen die tussen dorpen en steden ontstonden, bijvoorbeeld als gevolg van de aanleg van spoorwegen, werd het steeds ingewikkelder deze lokale tijden te handhaven. Met name de spoorwegmaatschappijen ondervonden grote hinder van de lokale autonomie in deze en drongen er bij de centrale regering verscheidene malen op aan om een Nederlandse tijd in te voeren. Zolang dit nog niet gerealiseerd was, gebruikten de spoorwegen hun eigen tijd, de spoortijd. Uiteindelijk werd in 1909 de Nederlandse tijd ingevoerd.⁴⁹ Integratie betekende ook in de meest basale onderdelen van het leven, namelijk bij welke stand van de zon de kerkklokken gingen luiden, een confrontatie met schaalvergroting en het vergaande ingrijpen van de centrale overheid.

Met de hierboven geschetste ontwikkeling werd ieder dorp geconfronteerd, of het nu in Groningen, Zuid-Holland of Zeeland lag. Daarnaast kende ieder dorp zijn eigen verhaal

---

⁴⁸ J.L. van Zanden en A. van Riel, *Nederland 1780-1914 Staat, instituties en economische ontwikkeling* (Amsterdam 2000), 276.

⁴⁹ Idem, 276.

over de confrontatie met schaalvergroting, afhankelijk van de ligging in het land, de mogelijke economische specialisatie en de status die de gemeenschap door de eeuwen had ontwikkeld. Het boek van Geert Mak over Jorwerd, zoals in hoofdstuk twee aangehaald, geeft een duidelijke illustratie van de eigenheid van deze ontwikkeling voor ieder dorp. Voor Yerseke was dit niet anders. Ook dit dorp kende specifieke eigenschappen, waardoor de confrontatie met de schaalvergroting een geheel eigen karakter heeft gekregen. Alvorens in te gaan op het specifieke verzet tegen de afsluiting van de Oosterschelde, is het daarom van belang stil te staan bij de manier waarop de dorpsgemeenschap voor die tijd geconfronteerd werd met schaalvergroting en welke consequenties dit voor het dorp had. In dit kader worden drie separate ontwikkelingen onderscheiden. Ten eerste was er de ontwikkeling van Yerseke tot oestercentrum van Nederland aan het einde van de negentiende eeuw. Deze ontwikkeling heeft grote gevolgen gehad voor zowel de dorpsgemeenschap van Yerseke, als haar economie. Zij wordt in paragraaf 3.2 beschreven.

In paragraaf 3.3 wordt ingegaan op de manier waarop de ontwikkeling van Yerseke paste binnen de schaalvergroting zoals die in de negentiende en twintigste eeuw optrad binnen de provincie Zeeland. Op welke manier ontwikkelde de provincie in de periferie van Nederland zich binnen de nationale schaalvergroting, en op welke manier is de ontwikkeling van Yerseke binnen dit verhaal te duiden?

Tenslotte kende de confrontatie met schaalvergroting in Yerseke een bijzonder karakter als gevolg van de ingrijpende gevolgen die het Deltaplan voor het dorp had. In paragraaf 3.4 wordt het Deltaplan beschouwd als onderdeel van de schaalvergroting in Nederland. Daarbij is bijzondere aandacht voor de mogelijke consequenties die dit plan had Yerseke.

3.2. Yerseke: de opkomst van de oesterteelt

Yerseke is aan het begin van de eenentwintigste eeuw het centrum van de oester- en mosselkweek. De plaatsnaam is een begrip geworden.⁵⁰ Wellicht vanwege de bijzondere ontwikkeling van de schaal- en schelpdierencultuur in dit dorp heeft Yerseke in het recente verleden bij verschillende wetenschappers in de belangstelling gestaan. De opkomst van de oestercultuur en de gevolgen die dit had voor de dorpsgemeenschap zijn uitgebreid onderzocht door de maritiem antropoloog Rob van Ginkel.⁵¹ Ook Paul Brusse en Willem van den Broeke besteden in hun werk over de economische ontwikkeling van Zeeland in de negentiende en twintigste eeuw uitgebreid aandacht aan de opkomst van Yerseke als centrum voor de schaal- en schelpdierensector.⁵² In beide werken wordt de opkomst van oestercultuur gezien als de aanjager van de verdere economische ontwikkeling en de ontsluiting van de Yersekse samenleving. Er wordt in deze paragraaf bij stilgestaan hoe deze opkomst aan het einde van de negentiende eeuw plaatsvond.

Vanaf het midden van de negentiende eeuw kende verschillende takken van de Zeeuwse visserij toenemende problemen als gevolg van overbevissing van de Zeeuwse wateren.⁵³ De oestervisserij was daarop geen uitzondering. In het bijzonder bij Yerseke, waar sinds oudsher de beste gronden voor de oestervisserij lagen, was het in het seizoen een komen en gaan van vissersschepen, zowel uit Zeeland als uit verder gelegen delen van het land. Ook uit België werden vissers gesignaleerd.⁵⁴

Ondanks de bijzondere ligging nabij de oestergronden, was Yerseke geen bijzonder welvarend dorp. De beschrijving die Van Ginkel van Yerseke in het midden van de negentiende eeuw geeft, lijkt bijna melancholisch. Yerseke was een geïsoleerde gemeente, waar zelfs de boeren met een stuk eigen grond moeite hadden om rond te komen. Enkele mannen hielden zich bezig met de visserij, maar het grootste gedeelte van de 850 inwoners leefde van het boerenbedrijf. Kwamen de boeren met eigen grond al met moeite rond, de

---

⁵⁰ Brusse, Van den Broeke, *Provincie in de periferie*, 326-328.

⁵¹ R. van Ginkel, *Elk vist op zijn tij* (Zutphen 1991) 9-124.

⁵² Brusse, Van den Broeke, *Provincie in de periferie*, 102-112.

⁵³ Idem, 108,109.

⁵⁴ J. Van Beylen, *De Hoogaars en de visserij van Arnemuiden* (Leeuwarden 1993), 10.

armoede onder het werkvolk was volgens Van Ginkel nog groter en zij moesten dan ook regelmatig gesteund worden door het Burgerlijk Armenbestuur.⁵⁵

In het midden van de negentiende eeuw was er in Yerseke geenszins sprake van specialisatie in de schaal- en schelpdierencultuur, en werd er amper geprofiteerd van de bijzondere ligging van het dorp ten opzichte van belangrijke oesterbanken. Dit veranderde toen in 1870 door het ministerie van financiën het besluit werd genomen deze bijzondere banken te gaan verpachten, en te onttrekken aan de publieke visserij. De maatregel reguleerde de visserij op oesters om de toenemende overbevissing een halt toe te roepen.⁵⁶ Overigens waren het niet de lokale vissers, maar kapitaalkrachtige investeerders van buiten Zeeland die bij het ministerie hadden aangedrongen op de verpachting van de oestergronden. Deze investeerders waren het dan ook, die bij de openbare veiling van de oestergronden de meeste percelen in handen kregen. Zij hadden de middelen om grote bedragen in te zetten voor de pacht, in tegenstelling tot de lokale vissers. Hoewel deze ontwikkeling niet zonder protest van de lokale vissers voorbijging, waren het uiteindelijk de rijke investeerders die aan het langste eind trokken.⁵⁷

In één klap was het leven in Yerseke veranderd. De nieuwe ondernemers vestigden hun bedrijven in het dorp. Deze bedrijven trokken grote groepen nieuwkomers aan, vooral arbeiders. De groeiende bevolking moest voorzien worden van allerlei producten en diensten, waardoor andere beroepsgroepen, zoals ambachtlieden, zich in het dorp vestigden. De bevolking van Yerseke groeide van de 850 inwoners in het midden van de negentiende eeuw tot bijna 4000 inwoners dertig jaar later.⁵⁸ Yerseke passeerde qua inwonertal alle andere visserplaatsen in de provincie, en was zelfs de snelste groeier in heel Zeeland in de tweede helft van de negentiende eeuw.⁵⁹

Het waren niet alleen de grote bedrijven die in handen waren van de investeerders die profiteerden van deze ontwikkeling. De oesterteelt werd ook voor de lokale bevolking een belangrijke manier om in het levensonderhoud te voorzien. Door de zogenaamde pannenteelt kon ook de kleine oesterteler het hoofd meer dan boven water houden. Hierbij

---

⁵⁵ Van Ginkel, *Elk vist op zijn tij*, 9-10.

⁵⁶ Brusse, Van den Broeke, *Provincie in de periferie*, 109-110.

⁵⁷ Idem, 110-111.

⁵⁸ Van Ginkel, *Elk vist op zijn tij*, 10, 69.

⁵⁹ Brusse, Van den Broeke, *Provincie in de periferie*, 112.

werd gebruik gemaakt van witgekalkte dakpannen om het oesterbroed op te laten hechten. Vanwege het arbeidsintensieve karakter werd deze vorm van teelt door de grote ondernemingen snel verlaten. Voor de kleine kwekers, die vaak gebruik konden maken van onbetaalde arbeid door familieleden, bood deze vorm van teelt wel een mogelijkheid tot een succesvolle bedrijfsvoering.⁶⁰ De kleine telers bleven wel afhankelijk van de grote bedrijven. Zij misten de mogelijkheden om de kleine oesters tot consumptieoesters te laten uitgroeien.⁶¹

De nieuwe aandacht die voor de oesterteelt was ontstaan, zorgde voor een grotere verscheidenheid aan bedrijfsvoeringen dan voorheen. Tegelijkertijd was er sprake van een enorme aanwas van de bevolking en veranderde derhalve de sociale structuur. De aloude instanties die de orde en rust in het dorp bewaarden, de burgemeester, de onderwijzer en de veldwachter, waren niet langer tegen hun taak opgewassen. Al snel wendde de gemeenteraad zich tot het ministerie van justitie met een verzoek voor een grotere politiemacht.⁶² Ook binnen het sociaal-culturele leven deden zich grote veranderingen voor. Voordat de verpachting van de oestergronden had plaatsgevonden, was Yerseke een klein dorp. De bevolking was sterk georiënteerd op de eigen gemeenschap. Sprekend is de titel die de inwoners gebruikten voor buitenstaanders, de zogenaamde 'buitendijkers'.⁶³ Doordat deze nieuwkomers het aantal autochtone inwoners in korte tijd ging overvleugelen, werd de sociale oriëntatie van de gemeenschap sterker op de wereld buiten het dorp gericht.⁶⁴ Daarnaast vestigden zich in de loop van de jaren ook steeds meer ondernemers in het dorp, die geld, bezit en status met zich meebrachten. Zij werden onderdeel van de lokale elite, die eveneens van karakter veranderde. Volgens Van Ginkel had dit tot gevolg dat de kloof tussen de arbeiders en de elite groter werd dan hij in de voorgaande jaren was geweest.⁶⁵

De beslissing om tot verpachting van de oestergronden over te gaan, zorgde ervoor dat de lokale autonomie uiteindelijk op bijna elk vlak werd aangetast. Aan het einde van de negentiende eeuw veranderde Yerseke van een afgelegen provinciedorp in een grote gemeenschap met een bijzondere economische specialisatie als gevolg van ingrijpen van de

---

⁶⁰Brusse, Van den Broeke, *Provincie in de periferie*, 111-112.

⁶¹ Van Ginkel, *Elk vist op zijn tijd*, 47-53.

⁶² Idem, 60-61.

⁶³ Idem, 66-67.

⁶⁴ Idem, 67.

⁶⁵ Idem, 67-69.

centrale overheid. Een plotselinger confrontatie met schaalvergroting was bijna niet voor te stellen.

3.3 : Schaalvergroting in Zeeuws perspectief

In de vorige paragraaf is beschreven hoe Yerseke door de verpachting van de oestergronden ingrijpend veranderde, zowel in economische structuur, als in sociaal opzicht. De bevolking was sterk gegroeid, zo sterk zelfs dat Yerseke in de tweede helft van de negentiende eeuw de snelste groeiende gemeenschap van Zeeland was. De vraag is of deze plotselinge veranderingen hebben gezorgd voor een andere ontwikkeling dan in de rest van de provincie.

De historische analyses op dit gebied zijn schaars. Het werk van Brusse en Van den Broeke richt zich op de economische geschiedenis van Zeeland in de negentiende en twintigste eeuw. De invloed van schaalvergroting in de provincie wordt niet nadrukkelijk benoemd in hun onderzoek, maar uit de economische ontwikkeling is dit wel zijdelings af te leiden. Dit werk wordt dan ook gebruikt om een beeld te geven van de schaalvergroting in Zeeland. Het werk onder redactie van Jan Zwemer bestrijkt slechts een korte periode, namelijk vanaf 1950 tot 1965, maar kan helpen het beeld te verduidelijken en aan te vullen. Voor het beeld van de schaalvergroting in Yerseke is gebruik gemaakt van de stukken in het gemeentearchief van de gemeente Yerseke.

Een onderscheid moet worden gemaakt tussen de ontwikkeling van Yerseke als vissersplaats en de ontwikkeling van het dorp in de algemene schaalvergroting van de late negentiende en twintigste eeuw. Bij de eerste ontwikkeling speelde de vergaande economische specialisatie van het dorp een belangrijke rol, terwijl bij de tweede wellicht andere factoren van invloed waren. Om deze reden worden deze twee ontwikkelingen apart beschouwd. De beschrijving van de ontwikkeling van Yerseke als vissersplaats wordt gestaakt bij het begin van de jaren vijftig, omdat de periode daarna in de volgende hoofdstukken uitvoerig aan bod komt.

3.3.1: De ontwikkeling van de visserij in Yerseke

Na de verpachting van de oestergronden aan het einde van de negentiende eeuw nam de oesterteelt een snelle vlucht.⁶⁶ De oesterteelt leverde aanvankelijk grote winsten op. Dit zorgde ervoor dat bij de tweede verpachting van de gronden in 1882 de pachtprizen verder opliepen.⁶⁷ Van belang voor de bloei van de oesterteelt was ook de aansluiting op het spoor

---

⁶⁶ Van Beylen, *De Hoogaars*, 12-13.

⁶⁷ Brusse, Van den Broeke, *Provincie in de periferie*, 111.

van het naastgelegen dorp Kruiningen, waardoor de oesters makkelijk konden worden vervoerd.⁶⁸ Al snel was er sprake van een overvoering van de markt, als gevolg van de steeds maar stijgende productie. De omzet en de winsten liepen terug en veel ondernemingen kwamen in de moeilijkheden, maar juist de kleine pannenboeren konden, vanwege de lage productiekosten nog wel enige winst maken.⁶⁹

De toenemende betekenis van de visserij in Yerseke stond niet op zichzelf. In de hele provincie nam deze bedrijfstak verhoudingsgewijs na 1850 een grotere plaats in.⁷⁰ Deze algemene groei van de visserij was het gevolg van de liberalisering van de wetgeving, die de visserij tot 1857 beperkte.⁷¹ Er was sprake van een toename van de beroepsbevolking in deze sector, evenals een uitbreiding van de vissersvloot. In de vissersvloot deed daarnaast het stoomschip zijn intrede. In tegenstelling tot de rest van Nederland was de groei van de visserij in Zeeland overigens niet op de zeevisserij gericht, maar met name op de Zeeuwse wateren.⁷²

In de eerste helft van de twintigste eeuw veranderde de Zeeuwse visserij aanzienlijk. De schepen werden steeds groter en werden voorzien van een motor.⁷³ Hierdoor werd de vangst vergemakkelijkt. De visserij werd door deze innovaties een minder arbeidsintensief bedrijf, waardoor er sprake was van uitstoot van arbeidskrachten.⁷⁴ Yerseke ontwikkelde zich binnen deze veranderingen op eigen wijze. Vanaf het begin van de twintigste eeuw nam de oesterteelt in betekenis af. Deze tak van visserij had naast de economische crisis in de jaren dertig en de Tweede Wereldoorlog ook nog te kampen met de gevolgen van de kwetsbaarheid van de oester voor allerlei ziektes.⁷⁵ Ondanks de problemen die in de oesterteelt bestonden, ontwikkelde de visserij in Yerseke zich positief. Dit was het gevolg van een toenemende concentratie van de mosselhandel in het dorp. De gemotoriseerde vissersschepen maakte het minder belangrijk waar de schippers van wal gingen. De ontsluiting van de vissersplaats, aanvankelijk via de spoorwegen, en later voor het vrachtverkeer over de weg, werd van

---

⁶⁸ Brusse, Van den Broeke, *Provincie in de periferie*, 136.

⁶⁹ Idem, 112.

⁷⁰ Van Beylen, *De Hoogaars*, 12.

⁷¹ Van Zanden, Van Riel, *Nederland 1780-1914*, 162-166.

⁷² Brusse, Van den Broeke, *Provincie in de periferie*, 103, 104.

⁷³ Van Beylen, *De Hoogaars*, 13.

⁷⁴ Brusse, Van den Broeke, *Provincie in de periferie*, 203-205.

⁷⁵ Idem, 215-217.

grotere betekenis. Voor beide vormen van logistiek lag Yerseke uitstekend.⁷⁶ Naast de mosselhandel concentreerde zich ook de mosselverwerkende nijverheid zich in Yerseke.⁷⁷

De ontwikkeling van de visserij voltrok zich in Yerseke vanaf de tweede helft van de negentiende eeuw tot 1950 in grote lijnen gelijk met de ontwikkeling van de visserij in de rest van de provincie. Over het algemeen was de ontwikkeling van Yerseke positiever door de specialisatie in de oester- en mosselvisserij. In de eerste helft van de twintigste eeuw was er in de visserij sprake van een schaalvergroting doordat de vloot gemotoriseerd werd. Toen had Yerseke profijt van de aansluiting op de spoorwegen en later van de goede bereikbaarheid over de weg. Om deze redenen concentreerde, naast de oesterteelt, ook de mosselhandel zich in Yerseke.

3.3.2: Yerseke: dorp in Midden-Zeeland

Naast de specifieke ontwikkeling van Yerseke als centrum van de oester- en mosselteelt en -handel was het dorp ook gewoon een dorp op de Bevelanden, dat onderhavig was aan allerlei vormen van schaalvergroting. In de paragrafen hiervoor is al de ontsluiting van het dorp door een verbeterde infrastructuur genoemd, vanwege de sterke samenhang met de economische mogelijkheden van het dorp. Schaalvergroting betekende meer dan de invloed op de economie. Er was ook op bestuurlijk vlak sprake van schaalvergroting. Het einde van het bestaan van de gemeente Yerseke na de gemeentelijke herindeling in 1970 was daar een duidelijk voorbeeld van.⁷⁸ De gemeenschap was opgegaan in een groter geheel.

Voor deze gemeentelijke herindeling was er al sprake van dat de gemeente Yerseke in een groot deel van de diensten die zij de burgers aanbood niet meer zelf kon voorzien of in ieder geval niet op de manier waarop zij dat decennia lang had gedaan. Ten dele was dit het gevolg van wetgeving, zoals de Algemene Bijstandswet in 1965, waardoor het zelfstandige burgerlijk armenbestuur werd opgeheven,⁷⁹ maar soms werd er ook door de gemeente zelf gekozen voor vergaande samenwerking met haar bureaus omdat er daardoor efficiënter en

---

⁷⁶ Brusse, Van den Broeke, *Provincie in de periferie*, 211-212.

⁷⁷ Idem, 213.

⁷⁸ GGR, ArchGR, 1970-1979, 83. Beknopt verslag van het besprokene op een vergadering van de gezamenlijke colleges van Burgemeester en Wethouders der gemeenten Krabbendijke, Kruiningen, Rilland-Bath, Waarden en Yerseke gehouden in het gemeentehuis Yerseke, 21 november 1969.

⁷⁹ GGR, ArchGY, 1715-1969, 1993. Besluit van de gemeenteraad Yerseke tot overname van De Burgerlijke Instelling voor Maatschappelijke zorg als gevolg van de invoering van de Algemene Bijstandswet, 26 maart 1965.

effectiever gewerkt kon worden. Een voorbeeld van een dergelijke samenwerking is de brandbestrijding van de gemeenten Yerseke, Kruiningen, Kapelle en Wemeldinge.⁸⁰

Dit waren wellicht niet de meest ingrijpende confrontaties met schaalvergroting voor de Yersekse bevolking. Zij had sinds het einde van de negentiende eeuw veranderingen zien voltrekken die veel meer invloed hadden op het dagelijks doen en laten. De inwoners waren getuige van de introductie van de nutsvoorzieningen in het Zeeuwse land. De gasvoorziening kreeg in Yerseke in 1910 gestalte⁸¹, in datzelfde jaar werd de watervoorziening gestart.⁸² In 1926 werd een start gemaakt met de voorziening van elektriciteit op de Bevelanden, maar niet zonder verzet van enige van de gemeenten. Het gemeentebestuur van Yerseke was, met nog enkele andere uit de regio, bang voor concurrentie voor haar eigen gasfabriek, en hield de aansluiting op het elektriciteitsnetwerk enige tijd tegen.⁸³ Uiteindelijk werd een oplossing gevonden voor de door de gemeenten geuite bezwaren, en werd vanaf 1927 het traject tot elektrificatie van Midden-Zeeland ingezet.⁸⁴

Een andere manier waarop de Yersekenaren werden geconfronteerd met schaalvergroting waren de beroepen die er door de inwoners van het dorp werden uitgeoefend. Het Yerseke van Van Ginkel was, zoals in paragraaf 3.2 beschreven, gericht op visserij, landbouw en enkele ondersteunende nijverheden en diensten. Tijdens de beroepstelling van 1959 werd in het dorp een grote verscheidenheid aan beroepen gevonden, die een eeuw eerder nog niet hadden bestaan. Zo waren er in het dorp een carrosseriebouwer, een draglinemachinist en een meteropnemer.⁸⁵ De schaalvergroting bracht in Yerseke

---

⁸⁰ GGR, ArchGY, 1715-1969, 1771. Brief van de Commissie Gemeenschappelijke Regeling Kapelle-Wemeldinge-Yerseke-Kruiningen. Voorstel in zake de kosten voor het brandweerpersoneel, 25 maart 1965.

⁸¹ GGR, ArchGY, 1715-1969, 1931. Brief van de Maatschappij tot bouw en exploitatie van gemeentebedrijven te Utrecht aan het college van Burgemeester en Wethouders van Yerseke, Bevestiging van de stichting van een steenkoolgasfabriek, 2 december 1910.

⁸² GGR, ArchGY, 1715-1969, 1524. Concessie van het gemeentebestuur van Yerseke voor de aansluiting van de watervoorziening, 25 oktober 1912.

⁸³ GGR, ArchGY, 1715-1969, 1960. Brief van het college van Burgemeester en Wethouders van Yerseke aan de Gedeputeerde Staten van Zeeland, Kennisgeving van het besluit van de gemeenteraad van 18 mei 1926 om niet in te stemmen met de elektrificatie in verband met de concurrentie met de steenkoolgasfabriek en de gewenste garantiestelling van f. 25,- bij verliezen van de PZEM, 21 juli 1926.

⁸⁴ GGR, ArchGY, 1715-1969, 1960. Brief van de Provinciale Zeeuwse Electriciteit Maatschappij aan het college van Burgemeester en Wethouders van Yerseke. Aanreiking oplossing voor de bezwaren tegen de garantiestelling door middel van de inzet van een lening, 19 mei 1927.

⁸⁵ GGR, ArchGY, 1715-1969, 1787. Beroepenlijst der Gemeente Yerseke, 27 juli 1959.

overigens geen protest of verzet van de bevolking teweeg, in ieder geval niet groot genoeg om in de archieven terug te vinden.

Op welke manier deze ontwikkelingen in de overige dorpen precies vorm kregen, is wellicht een onderwerp voor nader onderzoek. Uit het werk van Brusse en Van den Broeke wordt de indruk gewekt dat de ontwikkeling van de verschillende dorpen op de Bevelanden vergelijkbaar verliep. De aansluiting van de nutsvoorzieningen kreeg in Zeeland vorm per eiland, waardoor het mogelijke gebruik door de verschillende dorpen gelijktijdig vorm kon krijgen.⁸⁶ De wettelijke achtergrond van verschillende onderdelen van de schaalvergroting, zoals de hierboven genoemde Bijstandswet, was voor alle gemeenten in Nederland gelijk. Tenslotte werd samenwerking, zo blijkt uit de geschiedenis van de gemeente Yerseke, gemeengoed op het eiland. De gemeente Yerseke vond steeds andere gemeenten die geneigd waren voorzieningen gezamenlijk op te zetten.

De beroepsstructuur in heel Zeeland veranderde. Dit had tevens tot gevolg dat meer mensen in een andere plaats werkten, dan waar ze woonden.⁸⁷ De verdeling van de beroepsstructuur in de Bevelanden in 1947 en 1960 geeft voldoende aanleiding om aan te nemen dat op het gehele eiland een gelijksoortige ontwikkeling plaatsvond als in Yerseke.⁸⁸ Zwemer benadrukt in zijn werk over de periode 1950-1965 de gelijkmatige tred die de modernisatie van Zeeland in het geheel hield. Van plotselinge confrontaties met grote wijzigingen was volgens hem amper sprake.⁸⁹

De confrontatie met schaalvergroting in Yerseke was vergelijkbaar met die in de rest van Zeeland. Behalve de ontwikkeling van de visserij lijkt er geen in het oog springend verschil te bestaan tussen de ontwikkeling in de omliggende dorpen en Yerseke. Het is met name de vergaande economische specialisatie die het dorp uitzonderlijk maakt in de regio.

---

⁸⁶ Brusse, Van den Broeke, *Provincie in de periferie*, 227.

⁸⁷ J.P. Zwemer, 'Geleidelijke verandering, weinig sturing', 619.

⁸⁸ M.C. Verburg, *Statistiek van Zeeland*, geciteerd in Brusse, Van Broeke, *Provincie in de periferie*, 291.

⁸⁹ J.P. Zwemer, 'Geleidelijke verandering, weinig sturing', 617.

3.4: Yerseke, de Deltawerken en de afsluiting van de Oosterschelde

De ervaringen met het ingrijpen van de centrale overheid in de infrastructuur en de daarbij horende schaalvergrotingen waren voor Yerseke tot 1953 overwegend positief. Het dorp had geprofiteerd van de economische mogelijkheden die de goede ontsluiting had gebracht. Deze positieve ervaringen keerden 180 graden met de ontwikkeling van het Deltaplan vanaf 1953. Dit plan ontstond als reactie op de Watersnoodramp, die plaatsvond in de nacht van 1 februari van dat jaar. Om een beeld te geven van de complete gedaanteverwisseling van de schaalvergroting, moet eerst inzichtelijk gemaakt wat het Deltaplan inhield en op welke manier het tot stand was gekomen. Vervolgens wordt verduidelijkt welke gevolgen het Deltaplan, maar met name de afsluiting van de Oosterschelde had voor Yerseke.

3.4.1: Het Deltaplan en de voorgenomen afsluiting van de Oosterschelde

Na de watersnoodramp op 1 februari 1953 was het voor alle betrokkenen duidelijk, dit mocht nooit weer gebeuren.⁹⁰ De noodzaak voor snel handelen was groot. Al op 18 februari van dat jaar benoemde de toenmalige minister van Verkeer en Waterstaat, Jacob Algra, een commissie die in beeld moest brengen welke maatregelen genomen moesten worden om de getroffen gebieden in de toekomst van dergelijke rampspoed te vrijwaren. In zijn opdracht stond nadrukkelijk dat de afsluiting van de verschillende zeearmen indien nodig moest worden overwogen.⁹¹

De zogenoemde Deltacommissie kwam in 1954 met een eerste aanzet tot het Deltaplan. Hierin werd nadrukkelijk gekozen voor de afsluiting van de Zeeuwse zeearmen, met uitzondering van de Westerschelde.⁹² In de afweging was niet alleen de veiligheid meegewogen, ook het ontstaan van een groot zoetwaterreservoir voor de Zeeuwse landbouw werd als argument voor afsluiting gebruikt.⁹³ De gevolgen voor de visserij, die onder andere de afsluiting van de Oosterschelde met zich mee zou brengen, waren op dat moment al

---

⁹⁰ *Rapport van de Commissie Oosterschelde*, Ministerie van Verkeer en Waterstaat ('s Gravenhage 1974), 11.

⁹¹ De Haan, Haagsma, *De Deltawerken, techniek, politiek, achtergronden* (Delft 1984), 48.

⁹² *Idem*, 51-54.

⁹³ *Rapport van de Commissie Oosterschelde*, Ministerie van Verkeer en Waterstaat, 13.

grotendeels in beeld. De Deltacommissie, en later kabinet, Eerste en Tweede Kamer, vonden dit niet opwegen tegen de argumenten vóór afsluiting.⁹⁴

De tijdlijn die de Deltacommissie aan het ministerie van Verkeer en Waterstaat adviseerde, zou de beëindiging van de visserij en in het bijzonder de oester- en mosselteelt, nog even uitstel verlenen. In dit in 1960 uitgebrachte rapport werd geadviseerd de zeegaten van klein naar groot te sluiten. De Oosterschelde was de grootste zeearm van Nederland, waardoor dit advies de vissers nog enkele jaren van bedrijfsvoering in het vooruitzicht stelde. De afsluiting moest volgens het Deltaplan in 1978 voltooid zijn.⁹⁵ De ondergang van de visserij in de Oosterschelde zou door de overheid gecompenseerd worden door schade-uitkeringen aan de getroffen. Dit werd geregeld in de Deltaschadewet.⁹⁶ Daarnaast werd onderzoek gedaan naar de mogelijke kunstmatige kweek van mosselen in zoutwaterbassins achter de voorgestelde afsluitdam. Ondanks de inspanningen die het ministerie van Landbouw en Visserij leverde om deze proeven een succes te maken, waren de resultaten teleurstellend.⁹⁷

Een steeds terugkomend argument in de latere kritiek op het Deltaplan was de samenstelling van de Deltacommissie. Het Deltaplan werd een belangrijke factor in de ontsluiting en ontwikkeling van Zeeland, vanwege de grote gevolgen die het voor zowel de ‘natte’ als de ‘droge’ infrastructuur had. In de Deltacommissie waren echter vooral technici vertegenwoordigd; twaalf civiel ingenieurs, een landbouwkundig ingenieur en tenslotte één econoom.⁹⁸ Onder de veertien koppen tellende commissie was blijkbaar geen ruimte voor de belangen van bijvoorbeeld de visserij, maar ook waren er geen deskundigen betrokken die de bestuurlijke of sociale aspecten van het Deltaplan konden afwegen.

De latere Commissie Oosterschelde, die onder druk van de nog te behandelen actievoerders door het ministerie van Verkeer en Waterstaat in 1973 werd ingesteld om de

---

⁹⁴ *Rapport van de Commissie Oosterschelde*, Ministerie van Verkeer en Waterstaat, 12-14.

⁹⁵ *Idem*, 15-16.

⁹⁶ Den Haan, Haagsma, *De Deltawerken*, 57.

⁹⁷ *Provinciale Zeeuwse Courant*, 18 februari 1972, ‘Minister Lardinois voor kamercommissie: Rentabiliteit van de mosselcultuur in de toekomst is nog niet zeker’, *Provinciale Zeeuwse Courant*, 31 maart 1973, ‘Kamercommissie voor de visserij wil studie over verwateringsplan Yerseke’, *Provinciale Zeeuwse Courant*, 6 april 1973, ‘Yerseke, mosselverwatering en de faire kans’, *Provinciale Zeeuwse Courant*, 2 februari 1974, ‘Mosselhandel voorwaardelijk akkoord met verwaterplaatsen’, *De Stem*, 18 mei 1974, ‘Moeilijke jaren voor cultures’.

⁹⁸ Den Haan, Haagsma, *De Deltawerken*, 48.

afsluiting van de Oosterschelde te onderzoeken,⁹⁹ wees in haar rapport nadrukkelijk op de eenzijdige technische benadering van het Deltaplan, waarbij het veiligheidsargument steeds doorslaggevend was.¹⁰⁰ Zij wees bovendien op de wijze waarop de Deltacommissie haar plannen met het landsbestuur communiceerde. De Deltawet was slechts een kaderwet van tien artikelen. Om een goed beeld te krijgen van de werkelijke onderdelen van het Deltaplan en de op dat moment ingeschatte gevolgen moesten de bestuurders de ingediende interim-rapporten tot in alle nauwkeurigheid analyseren.¹⁰¹

3.4.2: Yerseke en de afsluiting van de Oosterschelde

Bij het de besluitvorming rondom het Deltaplan was de veiligheid voor Zuidwest-Nederland het belangrijkste argument. Er was geen ruimte voor inspraak van de vissers. Toch werd er meteen rekening gehouden met de economische gevolgen voor de visserijsector in Zeeland. Om deze te compenseren was de Deltaschadewet ingesteld. In de Deltaschadewet was in het achtste artikel in het bijzonder aandacht voor de compensatie van de oester- en mosselteelt en handel, maar de precieze uitwerking van de schaderegeling was niet opgenomen. In die zin was de Deltaschadewet net als de Deltawet een kaderwet die in uitvoeringsplannen moest worden uitgewerkt.¹⁰²

Op provinciaal niveau werd al in 1954 ingezien dat een financiële schaderegeling niet afdoende was om de werkelijke schade voor de visserijsector te compenseren en werd een bijzondere commissie ingesteld. In deze commissie was ook telkens één vertegenwoordiger uit verschillende gemeenten aanwezig, maar de gemeente Yerseke mocht niet aanschuiven.¹⁰³ De schade ging veel verder dan de economische waarde van de visserijsector. Immers de vissers en de medewerkers in de aanverwante sectoren waren niet alleen hun broodwinning kwijt, maar een levenswijze die nauw verbonden was met de Zeeuwse cultuur zou verloren gaan.

---

⁹⁹ *Rapport van de Commissie Oosterschelde*, Ministerie van Verkeer en Waterstaat, 9.

¹⁰⁰ *Idem*, 11-12.

¹⁰¹ *Idem*, 11.

¹⁰² *De werknemers en werkgevers in de oester- en mosselcultures in het deltagebied*, LEI, 3.

¹⁰³ J.P. Zwemer, 'De modernisering van de (garnalen) visserij' in J.P. Zwemer (red.), *Zeeland 1950-1965* (Vlissingen 2005) 175- 197, 185.

De omvang van de schade die het Deltaplan voor de oester- en mosselcultures in Yerseke had, werd op basis van een onderzoek uit 1961 in beeld gebracht door het Landbouw Economisch Instituut. In dit rapport werd duidelijk hoe sterk Yerseke afhankelijk was van deze sector, maar ook in hoeverre de oester- en mosselsector geconcentreerd was in het dorp. Ongeveer twee-derde van de werkgevers en werknemers in de sector woonde in Yerseke.¹⁰⁴ Met 637 geregistreerde werknemers en werkgevers in de oester- en mosselsector, betekende dat deze sector werk bood aan zo'n dertig procent van de beroepsbevolking van het dorp.¹⁰⁵ De afhankelijkheid werd niet alleen uitgedrukt in aantallen. Velen van de werkgevers en werknemers die door het instituut werden geïnterviewd gaven aan een bijzondere verbondenheid te hebben met de oester- en mosselsector. Het beroep werd buitengewoon vaak overgedragen van vader op zoon,¹⁰⁶ en de geïnterviewden gaven bovendien aan dat hun baan meer voor hen was dan slechts een beroep: 'Ik ben een waterrot, dat is het liefste wat ik zie, ander werk zou ik alleen voor een paar weken kunnen doen.'¹⁰⁷

Het onderzoek van het Landbouw Economisch Instituut bracht ook in beeld welke gevoelens er leefden binnen de oester- en mosselbranche over het Deltaplan. Het plan had volgens het rapport grote indruk gemaakt op de werkgevers en werknemers. Er was een zekere bewustwording dat hun branche werd opgeofferd voor de veiligheid van een groot deel van de Nederlandse gemeenschap.¹⁰⁸ Ook in een ander rapport over de gevolgen van de afsluiting van de Oosterschelde op de dorpsgemeenschap werd de ongerustheid van de Yersekenaren beschreven. Een onderzoek van het Economisch Instituut Zeeland, in opdracht van de gemeente Yerseke, beschreef dit in 1959 als volgt:

'In Yerseke heerst grote ongerustheid. Het gemeentebestuur, de kwekers, de middenstand en de werknemers vragen zich af welke de toekomst van hun welvarende dorp zal zijn. Het Deltaplan is door de Staten-Generaal aangenomen en het is zo goed als zeker dat als laatste fase daarvan in 1978 de Oosterschelde gesloten zal zijn. Of daarmee een eind komt

---

¹⁰⁴ *De werknemers en werkgevers in de oester- en mosselcultures in het deltagebied*, LEI, 10.

¹⁰⁵ Vergelijking op basis van het genoemde aantal geregistreerden in *De werknemers en werkgevers in de oester- en mosselcultures in het deltagebied* LEI, 12. en GGR, ArchGY, 1715-1969, 1787. Beroepenlijst der Gemeente Yerseke, 27 juli 1959.

¹⁰⁶ *De werknemers en werkgevers in de oester- en mosselcultures in het deltagebied*, LEI, 19-20, 26-28.

¹⁰⁷ *Idem*, 35.

¹⁰⁸ *Idem*, 53.

*aan de schaal- en schelpdiercultures onttrekt zich aan onze beoordeling, misschien kunnen zij elders worden voortgezet. Maar zeker is dat zij dan op de huidige kweekplaatsen in de kom van de Oosterschelde niet meer kunnen worden uitgeoefend. Het is zelfs niet uitgesloten dat het noodlot eerder treft, want hoe zal zich het stroombeeld wijzigen als er steeds meer Deltawerken worden uitgevoerd.*¹⁰⁹

De woorden uit dit rapport werden snel werkelijkheid. Al in 1963 werd de oestersector zwaar getroffen. Een strenge winter veroorzaakte een onherstelbare schade aan de oesterpercelen. Een groot deel van de oesters vroom dood en de kwekers verloren niet alleen de opbrengst van dat jaar, maar door het verloren gaan van al het oesterbroed ook die van de volgende jaren.¹¹⁰ Later werd verondersteld dat de vorst een gevolg was van het Deltaplan. Door het gereedkomen van andere Deltawerken veranderde, zoals het ETI reeds aangaf, de stroming en het zoutgehalte in de Oosterschelde. Hierdoor bevroren grotere delen van het water dan in eerdere jaren.¹¹¹ Het kwaad was voor de oestersector al geschiedt toen deze invloed van het Deltaplan op de Oosterschelde duidelijk werd. Na het verlies van een groot deel van hun investeringen, en in het licht van de voorgenomen afsluiting van de Oosterschelde in 1978, besloten de meeste oesterkwekers hun bedrijf te beëindigen.¹¹² Een deel van hen liet zich omscholen naar champignonkweker of kippenboer, anderen gingen verder in de mosselteelt of vonden werk elders in of zelfs buiten de provincie.¹¹³ De oesterteelt ging bijna geheel verloren voor Yerseke.

De mosselsector had het vanaf de jaren vijftig zwaar te verduren, maar dit was niet het gevolg van het Deltaplan. In deze jaren werd de mossel aangetast door een parasiet. De

---

¹⁰⁹ GGR, ArchGY, 1715-1969, 1788. Compensatieprogramma voor Yerseke, de ondergang van de mossel- en oestercultuur, Vertrouwelijk rapport van het Economisch Technologisch Instituut voor Zeeland, 4 november 1959.

¹¹⁰ GGR, ArchGY, 1715-1969, 1788. Verslag bespreking tussen de heren Verburg en de Schipper van het "Eti-Zeeland" en het voltallige college van burgemeester en wethouders en de heer Stomp, 28 maart 1963.

¹¹¹ GGR, ArchGY, 1715-1969, 1788. Brief van het Provinciaal Bestuur van Zeeland aan het college van Burgemeester en Wethouders van de gemeente Yerseke, Compensatieprogramma voor de Zeeuwse visserijgemeenten, 16 augustus 1968.

¹¹² GGR, ArchGY, 1715-1969, 1788. Verslag bespreking tussen de heren Verburg en de Schipper van het "Eti-Zeeland" en het voltallige college van burgemeester en wethouders en de heer Stomp, 28 maart 1963 en Anonimus, 'Zevibel vecht voor zijn zaak', in *De Visserijwereld* 24/9 (1965) 9, 9.

¹¹³ Brusse en Van den Broeke, *Provincie in de periferie*, 327-328.

mosselkwekers werden gedwongen om een deel van de kweek te verplaatsen naar de Waddenzee, waar zij ook al visten op mosselbroed.¹¹⁴ De jaren daarna verbeterden de opbrengsten weer en vooral in de jaren zeventig kende de mosselsector een positieve ontwikkeling.¹¹⁵

Door de afsluiting van de Oosterschelde in het Deltaplan zou de levensader van het dorp worden aangetast. De oesterteelt werd al snel geconfronteerd met de gevolgen van het Deltaplan, waardoor deze sector bijna geheel verloren ging voor Yerseke. De mosselsector daarentegen kende juist in de jaren dat zij het sterkst bedreigd werd een positieve ontwikkeling. De voorspoedige ontwikkeling van vooral de mosselsector leverde wellicht een belangrijke bijdrage aan de bereidheid van de gemeenschap om zich in te zetten voor het open houden van de Oosterschelde.

---

¹¹⁴ *Friesch Dagblad*, 8 augustus 1964, 'Waarom pleit Harlingen niet voor een open Oosterschelde?'.

¹¹⁵ *Provinciale Zeeuwse Courant*, 15 april 1976, 'Jaarverslag Zevibel: Visserij is blok aan been regering', K. Slager, 'Economische belangen open Oosterschelde', in *Milieudefensie* 5/3 (1976) 10-11, 10., *Provinciale Zeeuwse Courant*, 22 maart 1975, 'Consumptie van verse mosselen bereikt record'.

3.5. Conclusie

De geschiedenis van Yerseke onderscheidt zich van die van de omliggende dorpen door de verpachting van de oestergronden en de bijbehorende groei van de oesterteelt vanaf het einde van de negentiende eeuw. De bevolkingsgroei nam in deze periode een enorme vlucht als gevolg van de immigratie van arbeiders, maar ook van ambachtslieden en ondernemers. De sociale samenstelling en oriëntatie van de gemeenschap veranderden drastisch. Dit alles was het gevolg van de beslissing van de centrale overheid. In de volgende jaren verbeterde de positie van het dorp Yerseke ten opzichte van de overige visserijdorpen als gevolg van de goede ontsluiting via het spoor en later via de weg. Door deze ontwikkelingen trok het dorp ook de mosselteelt en handel naar zich toe. De aanpassing van de teelt aan moderne technieken, zoals het introduceren van de motoren op de boten, droeg bij aan de bloei van Yerseke als vissersdorp.

De veranderingen op andere onderdelen van het bestaan als gevolg van schaalvergroting hielden gelijke tred met de gemeenten in de regio. In veel gevallen werden zaken samen georganiseerd, zoals de nutsvoorzieningen. Uiteindelijk ging de gemeente Yerseke in 1970 op in een groter geheel als gevolg van de gemeentelijk herindeling. Deze veranderingen zorgden er niet voor dat de bijzondere positie van Yerseke als centrum van de oester- en mosselteelt werd aangetast.

De bijzondere positie van Yerseke als gevolg van de vergaande economische specialisatie kan opgevat worden als een bevestiging van de theorieën van Fraser Hart, Salisbury en Smith, zoals die in hoofdstuk 2 beschreven is. Zij stellen dat een vergaande economische specialisatie er voor kan zorgen dat een gemeenschap zijn eigenheid kan behouden, ondanks de confrontatie met schaalvergroting. Deze theorie lijkt onder andere te worden bevestigd door het rapport van het Landbouw Economisch Instituut over de oester- en mosselsector. Ook Kimball wijst op het belang van de economische activiteiten bij de constructie van de identiteit van een gemeenschap. Hij ziet niet vergaande economische specialisatie, maar het aanpassingsvermogen van de belangrijkste sector aan nieuwe economische systemen hierbij als belangrijkste factor. Deze aanpassing is in Yerseke in belangrijke mate tot stand gekomen, aanvankelijk door ingrijpen van hogerhand. Door de aanwezigheid van een goede infrastructuur kon de sector zich steeds aanpassen aan de

moderne economie, maar in een later stadium was het de ondernemerszin van de kwekers en handelaren die de sector vooruit hielpen.

De sterke identificering van de gemeenschap met de oester- en mosselsector zorgde voor grote onrust toen duidelijk werd dat als gevolg van de Deltawet en het Deltaplan deze bedrijvigheid verloren ging voor het dorp. Uit de manier waarop zij reageerde op de voorgenomen afsluiting van de Oosterschelde, zal blijken dat zij deze identiteit niet zo maar gewonnen gaf.

Hoofdstuk 4: Belangenbehartigers en actievoerders

4.1: Inleiding

Met het besluit tot uitvoering van de Deltawet en het Deltaplan werd een groot gedeelte van de vissersgemeenschappen in Zeeland plotseling geconfronteerd met een geheel andere toekomst dan zij tot die tijd voor ogen hadden. De vissers uit Veere werden het eerst met de concrete gevolgen geconfronteerd, het Veerse Gat was de eerste zeearm die gesloten zou worden. Aanvankelijk was er een zekere gelatenheid onder hen. Hoewel ze verre van gelukkig waren met de plannen, waren zij niet bereid zich te verzetten tegen de regering.¹¹⁶ Toch waren er wel partijen die hun belangen behartigden, provincie, gemeenten en visserijorganisaties. Deze hielden zich vooral bezig met de schadevergoedingen en de vraag op welke manier de vissers na sluiting van de verschillende wateren hun beroep konden blijven uitvoeren.¹¹⁷ Het ministerie van Landbouw en Visserij was vanaf de start van het Deltaplan in de jaren vijftig tot in de jaren zeventig van mening dat de toekomst van de vissers een baan aan wal was. Bovendien had de regering andere gedachten over de hoogte van de schadevergoedingen dan de vissers. Uiteindelijk werden de verschillende partijen het vlak voor de sluiting van het Veerse Gat in 1961 met elkaar eens, maar een bepaalde mate van ontevredenheid zou volgens Zwemer altijd blijven bestaan onder de vissers.¹¹⁸

Door de manier waarop de Veerse vissers en hun belangenbehartigers reageerden op de afsluiting van het Veerse Gat was de toon gezet. De regering kon rekening houden met kleinschalig protest onder de vissers, maar werkelijk actievoeren was er nog niet bij. Dat was in de naoorlogse periode een weinig gebruikt pressiemiddel in Nederland, en zowel de bevolking als de regering was er slecht op berekend.¹¹⁹

---

¹¹⁶ Zwemer, 'De modernisering van de (garnalen)visserij', 185-188.

¹¹⁷ Idem, 187-189.

¹¹⁸ Idem, 189

¹¹⁹ H.W. von de Dunk, 'Tussen welvaart en onrust: Nederland van 1955 en 1973', in H.W. von der Dunk, J. Bosmans, D.F.J. Bosscher, J. Bank, P.de Rooy. R.T. Griffiths, *Wederopbouw, welvaart en onrust* (Houten 1986) 10-35, aldaar 12-22.

In Yerseke bestond grote ongerustheid over de toekomstige sluiting van de Oosterschelde.¹²⁰ De manier waarop zij uiteindelijk omgingen met de dreigende afsluiting en de rol van de gemeenschap hierin, zou een geheel ander karakter krijgen dan bij de Veerse vissers. Om inzichtelijk te kunnen maken op welke wijze zij vorm gaven aan hun ongerustheid en afwijzing van het regeringsbesluit om de Oosterschelde te sluiten, is het van belang na te gaan welke instituten, groepen en personen zich opwierpen als belangenbehartigers en actievoerders. Wie waren degenen die het gevecht aangingen voor een open Oosterschelde en wat was hun motivatie?

In paragraaf 4.2 worden de zogenaamde klassieke belangenbehartigers, waar de gemeenschap tot aan de confrontatie met het Deltaplan op vertrouwde, beschreven. Op welke manier waren deze instituties opgebouwd en welke motivatie hadden zij om zich op te werpen als belangenbehartigers van de Yersekse gemeenschap.

Deze klassieke structuren zouden uiteindelijk niet voldoende blijken om de belangen van de gemeenschap te ondersteunen. Andere groeperingen gingen zich met de kwestie bemoeien. Eén van hen was de Studiegroep Oosterschelde. Hoewel deze groep slechts in beperkte mate verbonden was met de Yersekse gemeenschap, wordt ze toch in paragraaf 4.3. besproken. De Studiegroep, maar in het bijzonder haar individuele leden, hadden in de loop van de jaren zeventig grote invloed binnen de actiegroepen die voor het openhouden van de Oosterschelde streden.

De Aktiegroep Oosterschelde Open, bewust met een 'k' in plaats van een 'c' gespeld, was in tegenstelling tot de Studiegroep Oosterschelde bijna geheel ontsproten uit de Yersekse samenleving. Bij de totstandkoming van deze groep, hun motivatie en de rollen van de verschillende leden wordt uitgebreid stilgestaan in paragraaf 4.4.

Tenslotte wordt in paragraaf 4.5. het Comité Samenwerking Oosterschelde, ook wel S.O.S. nader bekeken. Zoals de naam al zegt is dit comité een samenwerkingsverband waarin andere groepen in vertegenwoordigd zijn, waaronder de Studiegroep Oosterschelde en de Aktiegroep Oosterschelde Open. Daarnaast waren ook de visserijbelangen onderdeel van dit samenwerkingscomité. In het bijzonder zal worden stilgestaan welke rol deze organisaties en groepen speelden binnen Comité Samenwerking Oosterschelde.

---

¹²⁰ GGR, ArchGY, 1715-1969, 1788. Compensatieprogramma voor Yerseke, de ondergang van de mossel- en oestercultuur, Vertrouwelijk rapport van het Economisch Technologisch Instituut voor Zeeland, 4 november 1959.

4.2: Klassieke structuren: gemeentebestuur en visserijorganisaties

Van oudsher werd de bevolking van Yerseke vertegenwoordigd door het gemeentebestuur bij conflicten met hogere overheden. In hoofdstuk drie is bijvoorbeeld aangegeven dat het gemeentebestuur weigerde om de gemeente van elektriciteit te laten voorzien vanwege de concurrentie met de gasfabriek. De vissers hadden daarnaast op eigen initiatief belangenorganisaties gesticht. Beide komen in deze paragraaf aan bod: in 4.2.1. het gemeentebestuur en in 4.2.2. de visserijorganisaties.

4.2.1: Het gemeentebestuur van Yerseke

Het gemeentebestuur had al sinds de opkomst van de oesterteelt aan het eind van de negentiende eeuw, en waarschijnlijk al veel langer een stem gegeven aan Yersekse gevoelens richting de hogere overheden. Het lag in de lijn der verwachting dat zij zich ook zou inzetten om ongenoegens over de mogelijke afsluiting van de Oosterschelde te vertolken.

Het gemeentebestuur gaf aan deze verwachting gehoor. Niet voor niets werd zijn rol in het ‘Compensatieprogramma voor Yerseke’, in opdracht van het gemeentebestuur opgesteld door het Economisch Technologisch Instituut voor Zeeland, uitgebreid beschreven:

‘Het gemeentebestuur van Yerseke heeft de plicht zich tot tolk van deze mensen te maken, mede omdat het niet met lede ogen mag toezien op een verschrompeling van de dorpsgemeenschap. En wanneer Yerseke dit zo stelt mag het bestuur zijn activiteiten niet uitstellen tot het zover – dat het te laat- is.’¹²¹

Deze plicht komt niet alleen voort uit de vanzelfsprekende taak van het bestuur om over zijn burgers te waken, maar ook vanuit de grote economische en sociale afhankelijkheid van de Oosterschelde, zoals beschreven in hoofdstuk drie. Een derde van de beroepsbevolking was werkzaam in de oester- en mosselsector, een groot deel van de rest van de bevolking was (in)direct afhankelijk van de schaal- en schelpdierenteelt.

---

¹²¹ GGR, ArchGY, 1715-1969, 1788. Compensatieprogramma voor Yerseke, de ondergang van de mossel- en oestercultuur, Vertrouwelijk rapport van het Economisch Technologisch Instituut voor Zeeland, 4 november 1959.

De betrokkenheid van het gemeentebestuur en vooral de verschillende burgemeesters was groot. Niet voor niets spoorde burgemeester A.C. Willemsen in 1955 via het *Zeeuws Tijdschrift* de gehele Zeeuwse bevolking aan om het Deltaplan te heroverwegen.¹²² Hij stelde zich op als een vertegenwoordiger van de Zeeuwse vissers en werd om die reden ook door de visserijorganisaties geroemd.¹²³

Met de gemeentelijke herindeling in 1970 veranderde de relatie van het gemeentebestuur met het dorp Yerseke. Was Yerseke in de gemeente Yerseke nog de enige kern die om aandacht vroeg, na de herindeling had het gemeentebestuur van de nieuwe gemeente Reimerswaal zijn aandacht te verdelen over maar liefst zeven kernen. Hoewel het economisch belang van de oester- en mosselsector voor de gehele gemeente groot was, waren de verhoudingen gewijzigd. De eerder aangehaalde burgemeester Willemsen identificeerde zich met de vissers. Voor zijn opvolger in Reimerswaal, C. Pijl Hogeweg, die van 1966 tot 1970 ook burgemeester was in Yerseke, lagen de belangen anders. Hij zag zijn taak in het voeren van ‘realpolitik’, aldus geciteerd in de *Provinciale Zeeuwse Courant* in 1973.¹²⁴ Pijl Hogeweg zag minder in het vasthouden aan een open Oosterschelde en wilde op zoek naar alternatieven voor de Yersekse gemeenschap.¹²⁵ De stem van de gemeenschap van Yerseke werd wel vertegenwoordigd in de gemeenteraad, in het bijzonder door raadsleden die afkomstig waren uit het dorp of daar woonachtig waren. Zij bleven vragen stellen over de toekomst van Yerseke.¹²⁶

4.2.2: Visserijorganisaties

De vissers in de oester- en mosselsector waren op verschillende wijzen georganiseerd. Er waren zowel lokale als provinciale verenigingen. Daarnaast waren er organisaties die zich specifiek richten op een bepaald onderdeel van de visserij of de daaruit voortvloeiende handel. Al deze organisaties werden bij het besluit tot uitvoering van het Deltaplan geconfronteerd met het mogelijke einde van hun sector. In deze paragraaf wordt een overzicht

---

¹²² A.C. Willemsen, ‘Hoe denkt de Zeeuwse oester- en mosselkweker over het Deltaplan’, in *Zeeuws Tijdschrift* 5/3,4 (1955), 86-91, 91.

¹²³ *Zierikzeese Nieuwsbode*, 21 juli 1967, ‘Voorzitter Lockefer acht strijdfront belangrijk versterkt’.

¹²⁴ *Provinciale Zeeuwse Courant*, 6 april 1973, K. van der Maas, ‘Yerseke, mosselverwatering en de faire kans’.

¹²⁵ Idem.

¹²⁶ *De Stem*, 30 juni 1973, ‘Mr. J. Van Aartsen bracht bezoek aan Reimerswaal’.

gegeven van de enkele organisaties en de betrokkenheid bij de belangenbehartiging van de Yersekse vissers.

Ten eerste waren er vissers lokaal georganiseerd in de vissersvereniging ‘Yerseke’. Deze vereniging speelde in de strijd voor een open Oosterschelde een ondergeschikte rol. Terecht vroeg het bestuur zich tijdens de jaarvergadering op 5 februari 1971 af of zij zich niet te makkelijk had neergelegd bij de afsluiting van de Oosterschelde.¹²⁷ Ook in latere jaren bemoeide zij zich met de strijd. Een vissersvereniging die zich wel ten volle inzette voor het openhouden van de Oosterschelde was ‘Zeeuwse Visserijbelangen’, oftewel Zevibel. Voorzitter A.L.S. Lockefeer was vanaf het begin een fel tegenstander van het Deltaplan.¹²⁸ Tijdens een interview met de *Provinciale Zeeuwse Courant* ter ere van het 25 jarig bestaan van de vereniging in 1974 schetste Lockefeer de geschiedenis van de visserijorganisatie in het kader van de strijd tegen het Deltaplan.¹²⁹ De eerste periode van het bestaan van de vereniging werd zij geconfronteerd met tegenstand van de lokale vissersverenigingen. Zevibel vormde de schaalvergroting van de belangenbehartiging van de vissers, maar de lokale vissersverenigingen waren niet geneigd hun autonomie over te dragen aan een provinciale organisatie.¹³⁰ Na het besluit van de regering tot uitvoering van het Deltaplan was de vereniging vooral bezig met het voorbereiden van acties en het op andere wijze behartigen van de belangen van de vissers in de kleinere zeegaten. Vanaf 1963 stond vooral de strijd tegen de afsluiting van de Oosterschelde centraal.¹³¹

In hetzelfde krantenartikel wordt duidelijk dat een deel van de motivatie van Zevibel ontstond uit de terughoudendheid van de politiek om zich in te zetten voor de vissers.¹³² De ontevredenheid van de vissers over de inzet van de politiek voor hun zaak leefde vooral op provinciaal en landelijk niveau. De SGP, een belangrijke politieke partij in Zeeland, stond

---

¹²⁷ GGR, AOO, AOD, Ordner no. 19. Jaarverslag 1970 Visserijvereniging “Yerseke”. Uitgebracht op de jaarvergadering, 5 februari 1970.

¹²⁸ J.P. Zwemer, ‘De modernisering van de (garnalen) visserij’, J.P. Zwemer (red.), *Zeeland 1950-1965* (Vlissingen 2005) 175- 197, 175.

¹²⁹ *Provinciale Zeeuwse Courant*, 11 januari 1974, ‘Voorzitter A.L.S. Lockefeer van 25 jarig Zevibel : “Open Oosterschelde voor de visserij zaak voor zelfbehoud”.

¹³⁰ Idem.

¹³¹ *Provinciale Zeeuwse Courant*, 11 januari 1974, ‘Voorzitter A.L.S. Lockefeer van 25 jarig Zevibel : “Open Oosterschelde voor de visserij zaak voor zelfbehoud”.

¹³² Idem.

afsluiting van de Oosterschelde voor ondanks het verzoek van de reformatorische vissers om dit standpunt te wijzigen.¹³³ De Provinciale Staten van Zeeland werden door de vissers verweten geen begrip te hebben voor hun standpunt.¹³⁴

Naast de lokale en provinciale visserijverenigingen, waren er verschillende organisatievormen die per sector waren opgezet. In de volgende paragrafen zullen zij aan bod komen, vanwege hun betrokkenheid via de andere belangenbehartigers en actievoerders in deze kwestie. Het gaat om de vereniging van mosselhandelaren 'De Mosselhandel', de vereniging van oesterkwekers 'Vervoex'. Acties op eigen initiatief van deze organisaties zijn niet bekend.

De reacties van zowel het gemeentebestuur van Yerseke als die van Zevibel passen binnen de eerder beschreven theorieën van zowel Payne als De Groot over sociale spanning. De lokale autoriteiten verloren hun grip op de samenleving, doordat zij macht verloren aan een hoger orgaan. Er ontstond een discrepantie tussen wat de gemeenschap voor ogen had en de belangen van de centrale overheid met spanningen tot gevolg. Aan deze spanning werd in Yerseke uitdrukking gegeven door de activiteiten van belangenbehartigers van de gemeenschap.

---

¹³³ *Provinciale Zeeuwse Courant*, 6 september 1973, 'Zeeuwse SGP-vissers oneens met kamerfractie over afsluiting Oosterschelde'.

¹³⁴ Anonimus, 'Op propagandabijeenkomst van Zevibel werd duidelijke taal gesproken', in *De Visserijwereld* 24/4 (1965) 20-21, 20.

4.3: Studiegroep Oosterschelde

De voorzitter van de provinciale visserijvereniging A.L.S. Lockefeer verzette zich fel tegen de komst van de Oosterschelddam. Dit deed hij niet alleen via Zevibel. Lockefeer zou ook binnen andere organisaties een grote rol gaan spelen. Eén van die organisaties was de Studiegroep Oosterschelde.

Op 7 december 1967 stuurde Lockefeer een brief naar een groep mannen waarvan hij wist dat zij geïnteresseerd waren in de Oosterscheldekwestie. Hij sprak hierin de hoop uit dat er meer contact zou ontstaan en er eventueel gezamenlijke activiteiten zouden volgen.¹³⁵ Deze brief kan worden aangeduid als het formele begin van de Studiegroep Oosterschelde. De geschiedenis van de studiegroep gaat verder terug dan 1967, en begint al eind jaren vijftig. Toen ontstond een levendige correspondentie tussen een groep betrokkenen, wetenschappers en publicisten over de Oosterscheldekwestie. De leden van de toekomstige Studiegroep Oosterschelde waren weinig betrokken bij de Yerseke samenleving. Hun interesse voor de problematiek werd gevoed vanuit een andere motivatie. Volgens het rapport van de Commissie Oosterschelde was de Studiegroep Oosterschelde te zien als een ‘in hoofdzaak niet ambtelijk gebonden groep burgers’.¹³⁶ In deze beschrijving vallen twee zaken op. In eerste instantie het gebruik van het woord ‘burgers’. Blijkbaar waren de leden van de Studiegroep lid vanuit privé-interesse. Daarnaast noemde de commissie de groep hoofdzakelijk niet ambtelijk gebonden, waaruit geconcludeerd kan worden dat wel sprake was van enige ambtelijke binding van de leden.

De ambtelijke binding werd veroorzaakt door het lidmaatschap van drs. A.C. Drinkwaard, bioloog bij het ministerie voor Landbouw en Visserij. Hij was vanaf het begin van de jaren zestig actief in de strijd tegen de afsluiting van de Oosterschelde. Drinkwaard publiceerde verschillende artikelen over de Oosterschelde, bijvoorbeeld in de *Waterkampioen*.¹³⁷ Daarnaast hield hij spreekbeurten voor geïnteresseerden, waaronder

---

¹³⁵ GGR, AOO, AOD, Ordner no.5. Brief van A.L.S. Lockefeer aan P.Verwijs, Ir. Loeff, Ir. V.d. Linden, dhr. Jansen, Dr. Schaap, Dr. Kranenburg, S.A. Leeftang en Drs. A.C. Drinkwaard, Uitnodiging tot een bijeenkomst om de Oosterscheldekwestie te bespreken, 7 december 1967.

¹³⁶ *Rapport van de Commissie Oosterschelde*, Ministerie van Verkeer en Waterstaat, 18.

¹³⁷ A.C. Drinkwaard, ‘De Oosterschelde, staalkaart van de visserij’, in *De Waterkampioen* 1090 (1962), 52-53, 52,53.

verschillende malen voor Zevibel.¹³⁸ Via deze weg kwam hij in contact met enkele van de latere leden van de studiegroep. Ir. J. Loeff was op dat moment hoofdredacteur van de Waterkampioen¹³⁹, de eerder genoemde Lockfeer is voorzitter van Zevibel.

De toespraken van Drinkwaard werden hem door het ministerie van Landbouw en Visserij niet in dank afgenomen. Drinkwaard werd door minister Barend Biesheuvel en zijn hoge ambtenaren op het matje geroepen. Hij kreeg uiteindelijk een spreekverbod in zake de Oosterscheldekwestie.¹⁴⁰ Dit was het eerste schandaal dat zich voordeed bij de voorgenomen afsluiting van de Oosterschelde. De *Provinciale Zeeuwse Courant* nam het op voor het geweten van de ambtenaar.¹⁴¹ Zelfs vijf jaar na dato werd nog naar de ‘zaak Drinkwaard’ verwezen in een redactioneel commentaar van de krant. De zaak van de berispte ambtenaar had in de provincie blijkbaar nogal wat los gemaakt.¹⁴²

Hoewel de activiteiten van Drinkwaard het meest in het oog springen, was hij niet de enige die de publiciteit zocht met een afwijkend standpunt over de afsluiting van de Oosterschelde. E. Zeegers, bankier in Amsterdam, zond vanaf 1959 ingezonden stukken naar de *Provinciale Zeeuwse Courant*.¹⁴³ Door zijn publicaties kwam hij in contact met Drinkwaard.¹⁴⁴ Uit de correspondentie tussen beiden blijkt Zeegers goede contacten te hebben met vooraanstaande politici, maar ook met de Landelijke Vereniging tot behoud van Natuurmonumenten, een latere medestrijder voor een open Oosterschelde.¹⁴⁵

---

¹³⁸ GGR, AOO, AOD, Ordner no. 5. Brief van A.C. Drinkwaard aan de redactie van De Visserijwereld. Verzoek tot plaatsing van ingezonden stuk inzake het verslag van een spreekbeurt voor Zevibel, 29 juli 1964.

¹³⁹ *Provinciale Zeeuwse Courant*, 3 september 1977, ‘Voorkeur voor tradities, maar open voor vernieuwing: Ir. Loeff al halve eeuw bezig in de watersport’.

¹⁴⁰ GGR, AOO, AOD, Ordner no.9. Brief van het Ministerie van Landbouw en Visserij aan drs. A.C. Drinkwaard. Uitnodiging voor gelegenheid tot verantwoording, 27 juli 1964, en GGR, AOO, AOD, Ordner no. 9. Brief van A.C. Drinkwaard aan het Ministerie van Landbouw en Visserij. Inlichtingen in zake de niet uitgesproken spreekbeurt voor Zevibel op 25 januari 1965, 18 februari 1965.

¹⁴¹ *Provinciale Zeeuwse Courant*, 30 januari 1965, ‘De minister en de hartekreet’.

¹⁴² *Provinciale Zeeuwse Courant*, 31 januari 1970, ‘Kantlijn: Zwijgende ambtenaren’.

¹⁴³ *Provinciale Zeeuwse Courant*, 1 oktober 1959,, E. Zeegers, ‘Lezers schrijven: De Oosterschelde open’, en *Provinciale Zeeuwse Courant*, 20 april 1963, E. Zeegers, ‘Lezers schrijven: Een zoute Oosterschelde’.

¹⁴⁴ GGR, AOO, AOD, Ordner no. 5. Brief van A.C. Drinkwaard aan E. Zeegers. Verzoek om informatie over de Oosterscheldekwestie, 16 november 1964.

¹⁴⁵ GGR, AOO, AOD, Ordner no. 5. .Brief van E. Zeegers aan A.C. Drinkwaard. Inlichtingen omtrent de contacten met andere organisaties, 14 oktober 1965.

Drinkwaard lijkt in de vroege jaren van de strijd voor een open Oosterschelde een spil te zijn in de contacten tussen de toekomstige leden van de Studiegroep Oosterschelde. Naast de eerder genoemde ir. Loeff, Lockefer en Zeegers correspondeerde hij in het begin van de jaren zestig met de voorzitter van de Nederlandse Onderwatersportbond, H. Van Vlimmeren.¹⁴⁶ De duiksport maakte graag gebruik van het heldere water van de Oosterschelde. De N.O.B. zou zich later nog verschillende keren inzetten voor een open Oosterschelde. Andere leden van de Studiegroep Oosterschelde, die enkele jaren later ontstond, waren onder anderen dr. H.A.H. Boelmans Kranenburg, econoom te Scheveningen, en toekomstig secretaris van de Stichting van de Nederlandse visserij¹⁴⁷, dr. H. Meijer, een civiel ingenieur met een grote staat van dienst die in het Financieel Dagblad publiceerde.¹⁴⁸

De ambtelijk bioloog vervulde een belangrijke rol in het bij elkaar brengen van de personen die later de Studiegroep Oosterschelde zouden gaan vormen. Hij was ook de schakel tussen deze Studiegroep Oosterschelde en Yerseke samenleving. Zijn contacten met burgemeester Willemsen, in paragraaf 4.1 beschreven als voorvechter voor het voortbestaan van de oester- en mosselsector in zijn dorp, van de gemeente Yerseke stammen uit 1965

Yerseke was in de Studiegroep Oosterschelde vertegenwoordigd door één van de inwoners, vooraanstaand oesterkweker Piet Verwijs. Uit de journalistieke rapportage van Paul de Schipper over de strijd om de Oosterschelde blijkt dat hij door de inwoners werd gezien als één van de redders van de oesterbranche na de strenge winter van 1962/63.¹⁴⁹ Piet Verwijs gebruikte zijn contacten in de oester- en mosselsector om de Studiegroep Oosterschelde financieel te ondersteunen.¹⁵⁰

Met het leggen van onderlinge contacten en de steun van de Yerseke gemeenschap was de Studiegroep Oosterschelde nog niet opgericht. De eerder genoemde brief van Lockefer aan zijn medestanders met de vraag om eens bij elkaar te komen om over de

---

¹⁴⁶ GGR, AOO, AOD, Ordner no. 5. Brief van A.C. Drinkwaard aan H. Van Vlimmeren. Verzoek tot inlichtingen omtrent de Oosterschelde, 26 juni 1960.

¹⁴⁷ GGR, AOO, AOD, Ordner no. 5. Brief van Zevibel aan L.S. , De betekenis van de Zeeuwse en Zuidhollandse stromen voor de visserij, 18 april 1968. en T. Borghouts, 'Overlijden Boelmans Kranenburg klap voor visserijsector', in *De Visserijwereld* 39/50 (1980) 3,3.

¹⁴⁸ *Provinciale Zeeuwse Courant*, 8 januari 1972, 'Oosterschelde, een 'open zaak'. en *Financieel Dagblad*, 7 maart 1974, H. Meijer, 'Synthese tussen milieu en veiligheid'.

¹⁴⁹ P. De Schipper, *De slag om de Oosterschelde* (Amsterdam 2008) 120-156.

¹⁵⁰ GGR, AOO, AOD, Ordner no. 14. Brief van "De Mosselhandel" aan Ir. Loeff. Verzoek om nadere gegevens over de Studiegroep Oosterschelde in verband met mogelijke bijdrage aan de activiteiten, 23 februari 1971.

Oosterscheldeproblematiek te spreken werd, geschreven naar aanleiding van een congres dat op 28 april 1967 over het onderwerp werd georganiseerd. Tijdens deze bijeenkomst spraken verschillende leden van de toen nog te vormen Studiegroep Oosterschelde.¹⁵¹ Het congres was geen succes. De verschillende partijen kwamen niet tot een inhoudelijke discussie, aldus Lockefeer enkele maanden later in zijn correspondentie met het *Zeeuws Tijdschrift* en in een interview met de *Zierikzeesche Nieuwsbode*.¹⁵²

De aanleiding voor de oprichting van de Studiegroep Oosterschelde was minstens ten dele de desillusie waarmee de heren van dit congres vandaan kwamen. Volgens Drinkwaard was de motivatie onder de ‘openhouders’ om zich te bemoeien met de kwestie zelfs aangewakkerd.¹⁵³ De Studiegroep Oosterschelde werd een samenwerkingsverband van verschillende vooraanstaande personen in verenigingen en bedrijven die op enigerlei wijze bij de Oosterschelde betrokken zijn. Zij waren zich er van bewust dat de Oosterscheldekwestie meer aandacht verdiende en zij zagen een meerwaarde in de bundeling van hun kennis.

De Studiegroep Oosterschelde kan binnen de sociaal-wetenschappelijke literatuur moeilijk geplaatst worden. Aan de ene kant bestond de groep uit klassieke vertegenwoordigers van de gemeenschap. Het waren politiek invloedrijke personen met een hoge opleiding die zich het lot van de samenleving aantrokken. De leden van de Studiegroep Oosterschelde leken niet te handelen vanuit een verbinding met de getroffen vissersgemeenschappen, maar door een motivatie die dichter bij henzelf stond, vanuit beroep of vrijetijdsbesteding. In hoofdstuk vijf wordt verder ingegaan op hoe zij deze motivatie inzetten in de strijd om de Oosterschelde.

---

¹⁵¹ GGR, AOO, AOD, Ordner no. 7. Spreekbeurt dhr. Loeff voor het congres ‘De Oosterschelde en de Delta’, ‘De Oosterschelde als recreatiegebied in de Zeeuwse Delta’, 28 april 1967, en GGR, AOO, AOD, Ordner no. 7. Toespraak Boelmans Kranenburg op het congres ‘De Oosterschelde en de Delta’, 28 april 1967.

¹⁵² GGR, AOO, AOD, Ordner no. 5. Brief van A.L.S. Lockefeer aan tijdschrift *Zeeuws Tijdschrift*, Reactie op artikel over congres ‘De Oosterschelde en de Delta’, 29 september 1967. En *Zierikzeesche nieuwsbode*, 21 juli 1967, ‘Voorzitter Lockefeer acht strijdfront belangrijk versterkt.’

¹⁵³ GGR, AOO, AOD, Ordner no. 5. Brief van A.C. Drinkwaard aan H. Van Vlimmeren. Reactie op het congres ‘De Oosterschelde en de Delta’, 16 juni 1967.

4.4 Aktiegroep Oosterschelde Open

Zoals in de voorafgaande paragrafen beschreven werd tot aan de start van de jaren zeventig de betrokkenheid van de Yersekse gemeenschap bij de strijd om de Oosterschelde vooral vormgegeven door belangenbehartigers. Deze belangenbehartigers hadden ook voor het Deltaplan het vertrouwen van de gemeenschappen. Er waren wel contacten met de Studiegroep Oosterschelde, maar van werkelijke bemoeienis met de strijd vanuit de samenleving was geen sprake.

Dit veranderde toen in 1970 de Aktiegroep Oosterschelde Open van zich liet horen. Hoewel de precieze ontstaansgeschiedenis van de groep onduidelijk is, kan met zekerheid gezegd worden dat de groep voor het overgrote deel bestond uit Yersekenaren die een luider protest wilde laten horen tegen de afsluiting. Door Paul de Schipper, lid van het eerste uur van de Aktiegroep, en latere journalist bij het Brabantse dagblad *De Stem*, is een uitgebreide rapportage geschreven over de beginjaren van de groep. Volgens hem is de Aktiegroep Oosterschelde Open ontstaan toen enkele jongelingen achter in de Nederlands Hervormde kerk discussieerden over politiek, protest en de voorgenomen afsluiting van de Oosterschelde. De discussie zou leiden tot de spontane eerste actie op 18 december 1970.¹⁵⁴ Uiteindelijk zou er een groep actievoerders ontstaan uit de gemeenschap: de meubelhandelaar, de schoolmeester, de drukker, een enkele visser en een stel studenten en jongelui, aldus De Schipper.¹⁵⁵

Het precieze verhaal van de Aktiegroep Oosterschelde Open is moeilijk na te gaan. Er zijn geen notulen of ledenlijsten achtergelaten. Een kleine map met correspondentie en een grote verzameling plakboeken vertellen de geschiedenis van de groep. Uit verschillende stukken, vaak in combinatie met geschriften uit andere archieven, is het verhaal van De Schipper wel verder aan te vullen. Er is in ieder geval al sprake van het bestaan van de Aktiegroep Oosterschelde Open vóór december 1970. Tussen augustus en oktober 1970 voerde ir. Loeff, lid van de Studiegroep Oosterschelde, correspondentie met het bedrijf Van Alfen Marketing over een slogan en het ontwerp van een sticker voor de Aktiegroep

---

¹⁵⁴ P. De Schipper, *De slag om de Oosterschelde*, 179-180.

¹⁵⁵ Idem, 11.

Oosterschelde Open.¹⁵⁶ Ook in andere bronnen wordt het bestaan van de Aktiegroep Oosterschelde Open voor december 1970 bevestigd. In de correspondentie die de actiegroep heeft nagelaten, bevindt zich een brief van C.S. van de Weghe uit, een leraar aan de Rijksscholengemeenschap te Zierikzee.¹⁵⁷ Hij schreef op 13 december 1970, ruim voor de eerste actie zoals door De Schipper besproken, over de recentelijke oprichting van de Vereniging Aktiegroep Oosterschelde.¹⁵⁸ Een artikel uit de *Provinciale Zeeuwse Courant* uit februari 1971 suggereert betrokkenheid tussen de Studiegroep Oosterschelde en Van de Weghe.¹⁵⁹ De Vereniging Aktiegroep Oosterschelde zou de activiteiten van de losse activiteiten in o.a. Yerseke, maar ook in Tholen en Bruinisse coördineren. In 1971 werd, naar aanleiding van de arrestatie van enkele leden van de Aktiegroep Oosterschelde Open een brief gestuurd naar een advocaat. Deze brief was mede ondertekend door C.S. van de Weghe, als secretaris van de Actiegroep Oosterschelde (deze keer dus met een C).¹⁶⁰ Uit de bronnen is op te maken dat het ontstaan van de Aktiegroep Oosterschelde Open wellicht wel het spontane karakter heeft gekend dat De Schipper omschrijft, maar zeker deels gebaseerd is op initiatieven die al bestonden. Ook is er geen sprake van een puur Yerseks initiatief. Al vanaf de beginfase zijn er leden van buiten het dorp betrokken bij de actiegroep.

Ondanks het gebrek aan notulen en ledenlijsten bestaan er toch een groot aantal bronnen die meer duidelijkheid bieden over de achtergrond van de leden van de Aktiegroep. Vooral uit de notulen van het latere Comité Samenwerking Oosterschelde is op te maken welke mensen zich actief inzetten. De Schipper noemt de meubelmaker, de schoolmeester, de drukker, een enkele visser en wat jongelui. Met de meubelhandelaar wordt Johan Kole bedoeld, een middenstander in Yerseke, die zich regelmatig als woordvoerder van de

---

¹⁵⁶ GGR, AOO, AOD, Ordner no . 19. Brief van Van Alfen Media aan Ir. Loeff over ontwerp sticker en slogan, 14 augustus 1970, en GGR, AOO, AOD, Ordner no . 19. Brief van ir. Loeff aan Van Alfen Marketing. Terugtrekking opdracht tot ontwerp sticker en slogan, 14 oktober 1970.

¹⁵⁷ *Zierikzeesche Nieuwsbode*, 17 oktober 1968, 'Rijksscholengemeenschap "Professor Zeeman"'.

¹⁵⁸ GGR, AOO, COSO, 1970. Brief van C.S. Weghe namens de Vereniging Aktiegroep Oosterschelde aan de Landelijke Vereniging tot behoud van de Waddenzee, 13 december 1970.

¹⁵⁹ *Provinciale Zeeuwse Courant*, 27 februari 1971, 'Actiegroep Oosterschelde: Activiteiten coördineren'.

¹⁶⁰ GGR, AOO, COSO, 1971. Brief van Actiegroep Oosterschelde aan advocaat-procureur Beernink. Verzoek om de juridische belangenbehartiging van de actiegroep op zich te nemen, 20 januari 1971.

Aktiegroep Oosterschelde Open opwierp¹⁶¹ en de groep van het begin tot het einde trouw bleef. Zijn winkel en woonhuis werden regelmatig ter beschikking gesteld voor vergaderingen en andere bijeenkomsten, zoals blijkt uit een bespreking over de Oosterscheldedag van 1974.¹⁶²

De schoolmeester is Cees van Leeuwen, werkzaam aan de basisschool in het dorp Waarde. Hij werd in een artikel over het tienjarig bestaan van de Aktiegroep zelfs één van de drie pilaren van de groep genoemd.¹⁶³ Van Leeuwen was naast actief lid van de actiegroep ook betrokken bij het Comité Leefbaarheid Waarde¹⁶⁴ en de Educatieve werkgroep Oosterschelde.¹⁶⁵ Ook Van Leeuwen bleef langdurig betrokken bij de Aktiegroep Oosterschelde Open en de Educatieve Werkgroep Oosterschelde, een later voortvloeisel van de actiegroep. Zijn baan als onderwijzer kwam de actiegroep van pas bij het ontwerpen van lesmateriaal over de Oosterschelde voor scholen.¹⁶⁶

De door De Schipper genoemde drukker is Joop Zoetewey. De drukkerij in Yerseke van hem en zijn broer deed volgens De Schipper menigmaal dienst als actiecentrum.¹⁶⁷ De betrokkenheid van deze familie van drukkers, was waarschijnlijk de reden dat ir. Loeff de opdracht aan Van Alfen Marketing introk, aangezien er een voorziening dichterbij huis en een stuk goedkoper beschikbaar was gekomen.

De betrokkenheid van de vissers is in eerste instantie klein. In de bronnen is weinig terug te vinden over de inbreng van vissers bij het ontstaan van de actiegroep. Bij de verschillende acties die gevoerd zijn en georganiseerde activiteiten was hun rol evenwel groot. In een terugblik uit 1984 op de kwestie in het visserijblad *Visserijnieuws* werd de

---

¹⁶¹ GGR, AOO, COSO, 1973. Verkorte weergave van het gesprek van Aktiegroep Oosterschelde Open te Yerseke met minister drs. Th. E. Westerterp van Verkeer en Waterstaat en staf in het Abdijgebouw te Middelburg, 16 juni 1973.

¹⁶² GGR, AOO, COSO, 1974. Bijlage vergadering 24 augustus 1974. Medewerking gevraagd stand Oosterscheldedag, 24 augustus 1974.

¹⁶³ *Weekblad voor Noord Beveland en Zuid Beveland*, december 1980, 'Tien jaar Actiegroep Oosterschelde Open'.

¹⁶⁴ GGR, AOO, COSO, 1980. Brief van Raad van State aan Comité Leefbaarheid Waarde. Kennisgeving behandeling beroep WVO, 31 maart 1980.

¹⁶⁵ Anonimus, 'Lesboek over de Oosterschelde', in *De Gouden Delta, uitgave van Vereniging Milieudefensie Zeeland* 5/6 (1975), 1,1.

¹⁶⁶ Idem, 1.

¹⁶⁷ De Schipper, *De Slag om de Oosterschelde*, 191-202.

inbreng van de vissers uitvoerig beschreven. Volgens de onbekende auteur was er een zekere terughoudendheid onder de vissersbevolking in Yerseke om zich te mengen in de actiegroep. Dit bevestigt de bovengenoemde afwezigheid van de vissers in de bronnen. De vissers vertrouwden er op dat de Deltaschadewet hen voldoende zou compenseren voor de gederfde inkomsten. Bij sommigen was er zelf sprake van een wens om het bedrijf te kunnen beëindigen.¹⁶⁸ Daarnaast voelden zij zich niet aangetrokken tot de manier waarop de actiegroep aandacht vroeg voor de zaak. De buitenparlementaire acties pasten niet bij het karakter van de vissers.¹⁶⁹ Uiteindelijk zouden zij een belangrijke rol gaan spelen, zowel door persoonlijke betrokkenheid bij acties, als door de groep financieel te ondersteunen bij hun activiteiten.¹⁷⁰ Hoe groot de financiële steun in werkelijkheid was, is maar de vraag. Uit de correspondentie van de Aktiegroep is op te maken, dat op hun bedelbrieven steeds minder bedrijven reageerden.¹⁷¹

De motivatie van de vissers om zich te verzetten tegen de afsluiting van de Oosterschelde is duidelijk. Zij verloren bij de afsluiting hun bestaansrecht en hun levenswijze. Voor de andere actieve leden van de actiegroep was de relatie met de Oosterschelde geheel anders. Johan Kole was als middenstander nog indirect afhankelijk van de koopkracht van de vissers, maar een grote groep jongelui die zich ook tot de Aktiegroep rekende, had geen enkele economische binding met het water. Onder hen was Kees Slager, later politicus en publicist. Hij beschreef in 1973 de invloed die de Oosterschelde op de identiteit van de bewoners rond dit zeegeat had in het tijdschrift van de Vereniging Milieu Hygiëne Zeeland.¹⁷² De Oosterschelde was onderdeel van de natuur van de mensen die er woonden. Het getij maakt de rand van het water bijzonder, als een eeuwigdurend schouwspel waaraan het dorp verbonden is.

---

¹⁶⁸ Anonimus, 'Strijd nu gestreden: Belangrijke rol Zeeuwse vissers bij Oosterscheldeakties', in *Visserijnieuws* 4 (1984) 10,10.

¹⁶⁹ Idem, 10.

¹⁷⁰ Idem, 10.

¹⁷¹ GGR, AOO, COSO, 1978. Vertrouwelijke brief van Aktiegroep Oosterschelde Open aan het bedrijfsleven, 12 april 1978.

¹⁷² K. Slager, 'Krentenbrood met krukels', in *VMZ Bulletin* 4/3 (1973) 1-2, 1.

Dit beeld wordt bevestigd door enkele passages in het in 1973 uitgebrachte Oosterscheldelied:

*‘Wordt wakker elke Zeeuw, laat zien wie je bent,
Het wordt de hoogste tijd dat men je beter kent.
Kijk naar je Oosterschelde, haar water is als kristal,
Je kunt er niet aan wennen dat men haar sluiten zal.
....
We zijn aan zee geboren, we willen er ook dood.
We wensen niet te leven aan een dode moddersloot.
....¹⁷³*

Uit de tekst spreekt een derde motivatie die van grote betekenis zou blijken voor de Aktiegroep Oosterschelde Open. Het Oosterscheldewater was ongekend zuiver. In het water, op de schorren en langs de oevers leefden unieke diersoorten. Het milieuarargument ging gaandeweg een steeds grotere rol spelen in de communicatie naar leden en pers. In het in 1971 opgestelde pamflet ‘Sluiting Oosterschelde ramp voor Nederland’ lag de nadruk in de argumentatie op de wens van de Zeeuwen voor een open Oosterschelde en de kosten van de plannen.¹⁷⁴ In het Informatiebulletin dat door de Aktiegroep in 1983 speelde het milieu de hoofdrol, misschien zelfs wel de hoofdrol in de argumentatie voor het behoud van de Oosterschelde.¹⁷⁵

De nadruk op het milieu in de argumentatie van de Aktiegroep Oosterschelde Open heeft alles te maken met de politieke wind die vanaf het begin van de jaren zeventig door Nederland waaide. Het milieu ging een steeds grotere rol spelen in de publieke opinie en in het politieke debat. Van Zanden spreekt in zijn werk over de economie van Nederland in de twintigste eeuw zelfs over een schok.¹⁷⁶

De actiegroep bleef geen groepje opgeschoten jongeren, een middenstander, een schoolmeester en een drukker, gesteund door wat vissers. In de loop der jaren werd een grote

---

¹⁷³ GGR, AOO, COSO, 1973. Tekst Oosterscheldelied van Ko Polfliet, 1973.

¹⁷⁴ GGR, AOO, COSO, 1971. Pamflet ‘Sluiting Oosterschelde ramp voor Nederland’, 1971.

¹⁷⁵ GGR, AOO, COSO, 1983. Informatiebulletin 1982/1983, augustus 1983.

¹⁷⁶ J.L. Van Zanden, *Een klein land in de twintigste eeuw* (Utrecht 1997) 225.

groep mensen lid of ondersteuner van de groep. Hoe groot deze groep precies werd, blijft in afwezigheid van leden- of verzendlijsten onbekend. De Aktiegroep voerde een actieve correspondentie met haar leden om hen betrokken te houden bij de strijd.¹⁷⁷ Bovendien ging er in ieder geval vanaf 1973 jaarlijks een verzoek tot storting van de contributie de deur uit.¹⁷⁸ Enig inzicht in het aantal leden wordt geboden door een handgeschreven notitie op de jaarlijkse brief van 1982 van de Aktiegroep Oosterschelde Open aan haar leden, die stelt dat de brief 700 keer gedrukt danwel verstuurd moest worden.¹⁷⁹ Het ledenaantal zal in deze jaren eerder in de honderdtallen, dan in de tientallen gelegen hebben.

De informatie die daarnaast bestaat over de leden zijn brieven die zij verzonden aan de actiegroep. Deze zijn afkomstig uit heel Nederland,¹⁸⁰ waarbij in eerste instantie een afwezigheid van reacties van bewoners van Yerseke opvalt. Het is te verwachten dat de leden in Yerseke niet schriftelijk communiceerden met de Aktiegroep, omdat zij de actieve leden in het dorp bij verschillende gelegenheden troffen. Helaas is hierdoor geen inzicht te krijgen in het aantal leden en begunstigers dat de Aktiegroep in hun thuishaven had.

De sociaal-culturele samenstelling en de motivatie van de Aktiegroep Oosterschelde Open komt in sterke mate overeen met de door Woods opgestelde theorie over ‘new social movements’. De groep doorbrak de klassieke structuren en was niet uit op politieke macht. De motivatie werd in ieder geval voor een gedeelte ingegeven door de identiteit van de gemeenschap, al speelden ook andere argumenten bij de Aktiegroep Oosterschelde Open een duidelijke rol. Een laatste kenmerk van de ‘new social movement’ van Woods is de bereidheid tot directe actie. Hoe dit kenmerk tot uitdrukking kwam, wordt in hoofdstuk vijf uitgewerkt.

---

¹⁷⁷ GGR, AOO, COSO, 1973. Brief van Aktiegroep Oosterschelde Open aan haar leden. Brief aan een medestrijder, december 1973, en GGR, AOO, COSO, 1982. Jaarlijkse brief van de Aktiegroep Oosterschelde Open aan haar leden en begunstigers, augustus 1982.

¹⁷⁸ GGR, AOO, COSO, 1973. Brief van Aktiegroep Oosterschelde Open aan haar leden. Verzoek tot storting contributie 1973, december 1973.

¹⁷⁹ GGR, AOO, COSO, 1982. Jaarlijkse brief van de Aktiegroep Oosterschelde Open aan haar leden en begunstigers, augustus 1982.

¹⁸⁰ Bijvoorbeeld: GGR, AOO, COSO, 1979. Brief van A. Verschuure aan de Aktiegroep Oosterschelde Open. Toezending artikel Haagse Courant, 21 september 1979, en GGR, AOO, COSO, 1974. Brief van Ir. De Witte aan Aktiegroep Oosterschelde Open. Vragen naar aanleiding van pamflet ‘Oosterschelde open – Geen dam bij Wemeldinge’, 3 september 1974.

4.5 Comité Samenwerking Oosterschelde

Begin jaren zeventig ontstonden verschillende initiatieven om tegen de afsluiting van de Oosterschelde te strijden. Deze groeperingen onderhielden nauwe contacten. Naast de Zeeuwse groeperingen waren in de rest van het land andere initiatieven ontstaan, vooral gedreven door de mogelijke aantasting van het milieu door de afsluiting van de Oosterschelde. Zij hadden soms contacten met de mensen in Yerseke, zo blijkt uit een deelnemerslijst van de studieconferentie Oosterschelde in 1972 in Cadzand.¹⁸¹

Al in 1965 had de voorzitter van Zevibel, A.L.S. Lockefeer tijdens een toespraak voor de vissers aangegeven dat hij de rol van Zevibel in de strijd om een open Oosterschelde liever anders zag dan toen het geval was.¹⁸² Hij was van mening dat in de loop der jaren andere partijen de fakkel van de vissers in de strijd tegen de afsluiting van de Oosterschelde moesten overnemen. De vissers konden een rol blijven vervullen, maar die zou van onder geschikt belang worden.¹⁸³ In 1973 voegde Lockefeer de daad bij het woord. Op zijn uitnodiging kwamen op 14 juli vier organisaties bijeen om te bekijken hoe de krachten gebundeld konden worden om de Oosterschelde open te houden. Dit waren Vervoex, de vereniging van oesterkwekers van o.a. Piet Verwijs, Zevibel, waarvan Lockefeer zelf vertegenwoordiger is, Studiegroep Oosterschelde en Aktiegroep Oosterschelde Open.¹⁸⁴

Deze eerste bijeenkomst was de enige die geen notulen kent. De vele besprekingen die volgen zijn keurig gedocumenteerd. Op 21 juli, een week na de eerste bijeenkomst vond de oprichtingsvergadering van het Comité Samenwerking Oosterschelde, of kortweg Comité SOS plaats. Er waren vertegenwoordigers van acht organisaties aanwezig. Naast de vier eerder genoemde partijen waren dat de Vereniging Milieu Hygiëne Zeeland, de Algemene Hengelaarsbond, het Nederlandse Watersport Verbond en de Stichting Zeeuws Coördinatieorgaan voor natuur-, landschaps- en milieubescherming. De vertegenwoordiger

---

¹⁸¹ GGR, AOO, COSO, 1972. Deelnemerslijst Studiekonferentie Oosterschelde Cadzand, 26-27 mei 1972.

¹⁸² Anonimus, 'Zevibel vecht voor zijn zaak', in *De Visserijwereld* 24/9 (1965), 9,9.

¹⁸³ Idem, 9.

¹⁸⁴ GGR, AOO, SOS, 1973. Uitnodiging tot werkbespreking tot samenwerking in zake de Oosterscheldekwestie, 16 juli 1973.

van de Nederlandse Onderwatersportbond, waarvan er ook al leden hadden meegewerkt aan de Studiegroep Oosterschelde, was verhinderd.¹⁸⁵

Aan de oprichting van het Comité SOS werd in de pers veel aandacht gegeven. Niet alleen de *Provinciale Zeeuwse Courant*¹⁸⁶ en *De Stem*¹⁸⁷, de Brabantse krant met een groot aantal Zeeuwse lezers, werd de nieuwe organisatie belicht, ook in de landelijke pers verschenen verschillende berichten.¹⁸⁸ Duidelijk was dat deze organisatie op een geheel andere wijze te werk ging dan de Aktiegroep Oosterschelde Open. Comité SOS gebruikte relaties met de pers om aandacht voor de Oosterscheldekwestie te vragen. De invloed van de Aktiegroep binnen het Comité SOS was wel aanwezig. De Aktiegroep fungeerde als secretariaat en kaskantoor voor het comité, en daarnaast nemen de leden van de Aktiegroep veelvuldig deel aan de SOS-vergaderingen.¹⁸⁹ Drukker Joop Zoetewey zorgde er zelfs voor dat het comité spoedig werd voorzien van eigen briefpapier.¹⁹⁰ Meningsverschillen kwamen ook voor, vooral over de manier waarop de strijd gestreden moest worden.¹⁹¹

In totaal zouden meer dan 26 organisaties zich aansluiten bij het Comité Samenwerking Oosterschelde en die via activiteiten of een financiële bijdrage de strijd ondersteunden. De achtergronden van deze organisaties liepen sterk uiteen. Er was een grote rol weggelegd voor de vertegenwoordigers van de opkomende milieugroeperingen, zoals het Wereld Natuur Fonds en de Vereniging Milieudefensie¹⁹². Daarnaast waren er verschillende vertegenwoordigers uit de visserijsector, naast de eerdergenoemde Vervoex en Zevibel sloot

---

¹⁸⁵ GGR, AOO, SOS, 1973. Notulen van de oprichtingsvergadering van het Comité Samenwerking Oosterschelde, 21 juli 1973.

¹⁸⁶ *Provinciale Zeeuwse Courant*, 30 juli 1973, 'Comité Samenwerking Oosterschelde (SOS) gaat krachten bundelen'.

¹⁸⁷ *De Stem*, 30 juli 1973, 'SOS-initiatiefnemer A. Lockfeer: "Gevecht om open Oosterschelde in beslissend stadium'.

¹⁸⁸ *Algemeen Dagblad*, 30 juli 1973, 'Comité SOS voor open Oosterschelde', en *Trouw*, 30 juli 1973, 'Samenwerking voor open Oosterschelde'.

¹⁸⁹ GGR, AOO, SOS, 1973. Notulen van de vergadering van 15 december 1973, 15 december 1973, en GGR, AOO, SOS, 1975. Begroting van de financiële toestand, 5 mei 1975.

¹⁹⁰ GGR, AOO, SOS, 1973. Mededelingen van de sekretaris en voorzitter aan de vergadering, datum onbekend.

¹⁹¹ GGR, AOO, COSO, 1975. Vertrouwelijk briefje aan de leden en genodigden van de SOS vergadering 5 februari, 23 januari 1975.

¹⁹² GGR, AOO, SOS, 1977. Samenstelling SOS, datum onbekend, en GGR. Archief Oosterschelde Open. Comité Samenwerking Oosterschelde, 1974. Ledenlijst SOS, datum onbekend.

ook de vereniging van mosselhandelaren 'De Mosselhandel' uit Yerseke zich aan. Zij waren tevens bereid een financiële bijdrage te leveren.¹⁹³ Tenslotte waren er ook verschillende organisaties vertegenwoordigd die de Oosterschelde voornamelijk zagen als een plek om te recreëren, zoals de Koninklijke Hengelaarsbond.¹⁹⁴

Naast de grote invloed van de Aktiegroep Oosterschelde Open, zou de Stichting Zeeuws Coördinatieorgaan voor natuur-, landschaps- en milieubescherming een belangrijke rol gaan spelen binnen de organisatie van het Comité Samenwerking Oosterschelde. Deze stichting fungeerde als overkoepelend orgaan van verschillende Zeeuwse natuur- en milieugroeperingen.¹⁹⁵ Vanaf 1975 was E.C. Boissevain, die nauwe banden met de stichting had, de coördinator en tevens woordvoerder van het comité.¹⁹⁶ Boissevain was bekend met het politiek-bestuurlijke spel op het hoogste niveau. Voor zijn verhuizing naar Tholen was hij als hoofdambtenaar werkzaam geweest bij het directoraat ontwikkelingssamenwerking van de EEG te Brussel.¹⁹⁷

De motivatie om tot samenwerking te komen, wordt verwoord in de uitnodiging die naar aanleiding van de eerste werkbespreking op 16 juli 1973 verzonden werd. Samenwerking op zich bood volgend de schrijvers grote voordelen, maar vooral de krachtige indruk die een samengesteld geluid zou achterlaten bij de politiek werd van groot belang geacht.¹⁹⁸ De samenwerking zou slechts van korte duur hoeven te zijn, in eerste instantie werd uitgegaan van een half jaar. Door op het juiste moment, namelijk in de maanden dat de regering onderzoek liet doen naar de voor- en nadelen van de afsluiting van de Oosterschelde, enkele

---

¹⁹³ GGR, AOO, SOS, 1973. Brief van Vereniging 'De Mosselhandel' aan Comité Samenwerking Oosterschelde. Bevestiging toetreding tot SOS, 31 augustus 1973.

¹⁹⁴ GGR, AOO, SOS, 1977. Samenstelling SOS, datum onbekend, en GGR, AOO, SOS, 1974. Petitie van het Comité Samenwerking Oosterschelde aan minister Westerterp van Verkeer en Waterstaat, 18 november 1974.

¹⁹⁵ *Provinciale Zeeuwse Courant*, 18 juni 1973, 'Minister Westerterp luisterde naar pro en contra in kwestie afsluiting Oosterschelde'.

¹⁹⁶ GGR, AOO, SOS, 1975. Brief van het Comité Samenwerking Oosterschelde aan haar leden. Notulen van de vergadering van 5 februari en uitnodiging voor de bijeenkomst op 20 februari, 11 februari 1975.

¹⁹⁷ GGR, AOO, SOS, 1973. Brief van dhr. E.C. Boissevain aan het Comité Samenwerking Oosterschelde. Aanmelding nieuw lid, 25 oktober 1973, en *De Stem*, 24 oktober 1975, 'S.O.S. wil compromis eerlijke kans geven'.

¹⁹⁸ GGR, AOO, SOS, 1973. Uitnodiging tot werkbespreking tot samenwerking in zake de Oosterscheldekwestie, 16 juli 1973.

activiteiten uit te voeren, zou een grote invloed kunnen worden uitgeoefend.¹⁹⁹ Uiteindelijk werd besloten deze termijn van een half jaar ruim te overschrijden. In 1975 lijkt het er nog heel even op dat het Comité SOS zich zelf zou opheffen, maar de leden besloten om gezamenlijk te strijd voort te zetten.²⁰⁰

In paragraaf 4.4. is gesteld dat de Aktiegroep Oosterschelde Open op het eerste gezicht alles weg heeft van een ‘new social movement’ zoals Woods die heeft omschreven. De oprichting van het Comité Samenwerking Oosterschelde kan gezien worden als reactie van de oude elite om de activiteiten van de Aktiegroep Oosterschelde Open aan zich te binden. Hoewel de milieubeweging een nieuw geluid in het politiek-bestuurlijke veld van de jaren zeventig was, waren de vertolkers geenszins onbekenden in de politieke arena. Het is de vraag of op deze manier voldaan wordt aan de stelling van Reed dat de sociale bewegingen, zoals Woods op het platteland gevonden heeft, in werkelijkheid nieuwe manieren van oude elites zijn om hun invloed uit te oefenen. Door de oprichting van het comité kon de elite haar eigen invloed weer vergroten in een politiek debat waarin de stem van de gemeenschap op dat moment de overhand leek te krijgen. Overigens is opvallend dat er binnen het Comité Samenwerking Oosterschelde geen ruimte was voor een andere oude elite, namelijk die van het gemeentebestuur. Wellicht dat het op afstand gezeten bestuur van de gemeente Reimerswaal voor de samenwerkende organisaties niet genoeg binding meer had met de kwestie.

---

¹⁹⁹ GGR, AOO, SOS, 1973. Uitnodiging tot werkbepreking tot samenwerking in zake de Oosterscheldekwestie, 16 juli 1973.

²⁰⁰ GGR, AOO, SOS, 1975. Brief van Comité Samenwerking Oosterschelde aan haar leden. Oriëntatie op de toekomst van het Comité Samenwerking Oosterschelde, 21 januari 1975.

4.6: Conclusie

Toen in de jaren vijftig bekend werd dat door de Deltawet en het daaruit voortvloeiende Deltaplan de Oosterschelde afgesloten zou worden en de vissers in Yerseke hun beroep daar niet langer zouden kunnen uitvoeren, waren het in eerste instantie het gemeentebestuur van Yerseke en de visserijorganisatie Zevibel die probeerden om de belangen van de vissers te verdedigen. Het gemeentebestuur stond dicht bij de bevolking, de gemeente Yerseke kende slechts één dorp, Yerseke zelf. Hierdoor was de betrokkenheid groot. Het bestuur werd steeds geconfronteerd met de schade die het Deltaplan voor haar dorp zou betekenen.

In tegenstelling tot het lokale bestuur was de betrokkenheid van de lokale visserijorganisatie bij de belangenbehartiging van de vissers minimaal. Het was juist de provinciale organisatie Zevibel die het voortouw nam in de strijd om een open Oosterschelde. In het bijzonder voorzitter A.L.S. Lockefeer was voorvechter van een geheel open Oosterschelde. Hij nam eind jaren zestig het initiatief om de Studiegroep Oosterschelde op te richten. De leden hadden een lange geschiedenis van onderlinge correspondentie en publiceerden bijna zonder uitzondering in verschillende vakbladen en kranten over de Oosterscheldekwestie. Via de Studiegroep Oosterschelde bundelden zij hun kennis. De binding met het bestuur en de gemeenschap van Yerseke was minimaal.

De reacties van het gemeentebestuur Yerseke en de visserijorganisatie Zevibel kunnen worden gezien als klassieke reacties op schaalvergroting. Deze belangenbehartigers geven richting de centrale overheid uitdrukking aan de spanning die binnen de lokale gemeenschap ontstaat als gevolg van de het gebrek aan invloed dat de gemeenschap op haar toekomst uit kan oefenen, zoals omschreven door De Groot en Payne. De Studiegroep Oosterschelde is moeilijk binnen deze wetenschappelijke theorie te plaatsen. Een groot deel van zijn leden voelde zich niet verbonden met de gevolgen voor de lokale gemeenschap.

Dit geldt zeker niet voor de leden van de Aktiegroep Oosterschelde Open. De meeste actieve leden van deze actiegroep waren inwoner van Yerseke. Zij gaven een stem aan de gemeenschap die zich in de jaren zeventig nog steeds bedreigd zag door de komende afsluiting van de Oosterschelde. Opvallend is de aanvankelijke afwezigheid van vissers, het zijn vooral andere beroepsgroepen die binnen de Aktiegroep het voortouw namen. In de argumentatie speelde het belang van de Oosterschelde voor de identiteit van de gemeenschap een grote rol voor de Aktiegroep. De Aktiegroep Oosterschelde Open voldoet aan de kenmerken die Woods heeft opgesteld voor een 'new social movement'. De groep was niet uit

op macht, maar wilde invloed uitoefenen binnen een specifieke kwestie. Bovendien speelde de identiteit van de gemeenschap een belangrijke rol in hun argumentatie. In de sociaal-wetenschappelijke literatuur is door Reed als kritiek op Woods geuit dat de 'new social movements' ingegeven zijn door de oude elite, die op een nieuwe manier haar macht tot uitdrukking laat komen. Hiervan lijkt in het geval van de Aktiegroep Oosterschelde Open tot zover geen sprake.

De argumentatie van Reed kan wel toegepast worden op het in 1973 opgerichte Comité Samenwerking Oosterschelde. Het comité bundelde de krachten van de visserijorganisaties, de Studiegroep Oosterschelde, de Aktiegroep Oosterschelde, de recreatieorganisaties en de milieugroeperingen. Deze laatsten gingen in de loop van de strijd een steeds belangrijkere rol vervullen. Het Comité Samenwerking Oosterschelde kan gezien worden als een poging van de oude elite om haar krachten te bundelen met, en uiteindelijk invloed uit te oefenen op de Aktiegroep Oosterschelde Open. Door met hen samen te werken, konden zij de organisatie aan zich binden.

Hoofdstuk 5: De strijd om de Oosterschelde

5.1. Inleiding

Toen in 1961 het Veerse Gat gesloten werd, zaten de vissers aan de kant van het toekomstige Veerse Meer te kijken. Een zekere gelatenheid had zich van hen meester gemaakt.²⁰¹ Zij waren niet bereid geweest actie te voeren voor het openhouden van de zeearm waar zij hun brood mee verdienden. In de winter van 1962/1963 werd Yerseke geconfronteerd met de eerste gevolgen van het Deltaplan voor schaal- en schelpdierensector. De strenge vorst ontdeed bijna de gehele oestersector van zijn opgebouwde kapitaal. Een groot deel van de kwekers stopte met hun bedrijf. In eerste instantie leek het of de Yersekenaren eenzelfde houding aannamen als de Veerse vissers. Zij namen de schadevergoeding graag aan om een ander bedrijf of beroep te starten. Sommige keken enkele jaren later met enige weemoed terug op de tijd dat zij nog van het getij leefden.²⁰²

In diezelfde jaren bleek dat voor het openhouden van de Oosterschelde wel voorvechters te vinden waren, al kwamen ze niet direct uit de groep getroffen oesterkwekers. Die voorvechters gingen op sommige momenten heel ver om hun zaak onder de aandacht te brengen. Hier ging het niet om het aanwenden van politieke invloed of een sneer in een persbericht. Er was sprake van buitenparlementaire acties. Zij hielden zich bezig met het enteren van schepen, het opwerpen van wegblokkades en het verstoren van politieke bijeenkomsten. Voordat de strijd om de Oosterschelde, zoals de voorvechters van de open zeearm hun werk noemden, op dit kookpunt raakte, ging er een hele geschiedenis van meer gematigde acties aan vooraf.

In hoofdstuk vier is beschreven welke belangenbehartigers en groeperingen er ontstonden in deze strijd voor de open Oosterschelde. In dit hoofdstuk wordt dieper ingegaan op de manier waarop zij deze strijd voerden. In het bijzonder is er aandacht voor de verhouding tussen de sociaal-culturele achtergrond van de verschillende groeperingen en de manier waarop zij uiting gaven aan hun protest tegen het afsluiten van de Oosterschelde.

---

²⁰¹ J. Zwemer, 'De modernisering van de (garnalen)visserij', 185-188.

²⁰² Anonimus, 'Strijd nu gestreden: Belangrijke rol Zeeuwse vissers bij Oosterschelde-akties', in *De Visserijwereld* 4 (1984), 1,1.

Bij de behandeling van de verschillende initiatieven wordt dezelfde indeling aangehouden als in hoofdstuk vier. In paragraaf 5.2 worden de activiteiten van zowel het gemeentebestuur als de visserijorganisaties behandeld. Er is voor gekozen om deze wederom in één paragraaf te behandelen. Deze twee vormen van belangenbehartiging kenden een lange geschiedenis binnen de Yersekse gemeenschap en worden om deze reden de klassieke structuren genoemd. Bij het gemeentebestuur is er speciale aandacht voor de overgang van de gemeente Yerseke in de gemeente Reimerswaal als gevolg van de gemeentelijke herindeling in 1970.

De Studiegroep Oosterschelde wordt in paragraaf 5.3. behandeld. In hoofdstuk vier bleek dat deze studiegroep lastig onder te brengen is binnen het sociaal-wetenschappelijke debat over protest van kleine kernen tegen schaalvergroting. Deze constatering, in combinatie met de geringe betrokkenheid van de studiegroep bij de Yersekse gemeenschap, zou tot de conclusie kunnen leiden dat de activiteiten van de studiegroep niet van belang zijn voor dit onderzoek. Vanwege de invloed van de Studiegroep Oosterschelde op de latere groeperingen is er voor gekozen toch aandacht aan dit initiatief te besteden.

Een groepering die in sterke mate verbonden was met de Yersekse samenleving, de Aktiegroep Oosterschelde, komt in paragraaf 5.4 aan bod. Vanwege het bijzondere karakter van hun activiteiten, en de grote invloed die zij hebben gehad op het verdere verloop van de strijd, is voor deze groep een grotere ruimte gereserveerd. De buitenparlementaire acties waarmee zij Zeeland shockeerden verdienen op deze plaats de nodige aandacht.

Tenslotte wordt in paragraaf 5.5. het Comité Samenwerking Oosterschelde behandeld. Hierbij wordt een verdeling gemaakt tussen de periode van 1973 tot 1975, waarin het Comité SOS zich richtte op de beïnvloeding van de Commissie Oosterschelde en de periode erna. In de periode na 1975 richt het Comité SOS zich op een bredere doelgroep en dit heeft een zekere koerswijziging tot gevolg.

In paragraaf 5.6. leiden de bovengenoemde analyses tot een conclusie. Hierbij wordt een terugkoppeling gemaakt met de in hoofdstuk twee behandelde sociaal-wetenschappelijke literatuur, en de in hoofdstuk vier beschreven kenmerken van de verschillende groeperingen.

5.2 Klassieke structuren: gemeentebestuur en visserij

In hoofdstuk vier is aangegeven dat de bevolking van Yerseke in grote mate op twee organisaties vertrouwde bij de behartiging van haar belangen in het kader van de schaalvergroting, namelijk het gemeentebestuur en de visserijorganisaties. Juist in de jaren waarin de gemeenschap bedreigd werd door de voorgenomen afsluiting van de Oosterschelde, vond er binnen deze organisaties ook een proces van schaalvergroting plaats. De gemeente Yerseke ging op in de gemeente Reimerswaal, en de lokale visserijorganisaties verloren hun autonomie, omdat het provinciale Zevibel de belangrijkste partij werd. In deze paragraaf wordt bekeken op welke manier zij de belangenbehartiging vormgaven en of het proces van schaalvergroting invloed heeft gehad op hun activiteiten.

5.2.1: Het gemeentebestuur van Yerseke

De vroege bemoeienis van het gemeentebestuur van Yerseke bij de strijd om de Oosterschelde is reeds aangestipt in hoofdstuk vier. Al in 1955 schreef de toenmalige burgemeester van Yerseke, A.C. Willemsen een artikel in het Zeeuws Tijdschrift waarin hij zich fel tegen het Deltaplan keerde.²⁰³ In zijn artikel sprak Willemsen namens de vissers, een bevolkingsgroep die hij van dichtbij kende. Hij sprak niet alleen voor de bevolking van Yerseke, maar voor de gehele visserijsector.²⁰⁴ In latere jaren zou het gemeentebestuur zich meer nadrukkelijk met de gevolgen van het Deltaplan voor het dorp Yerseke gaan bezig houden.

Het gemeentebestuur van Yerseke, vooral burgemeester Willemsen en zijn opvolger Pijl Hogeweg namen deel in verschillende commissies om de belangen van hun dorp en de daar werkzame vissers te verdedigen.²⁰⁵ Voor één van deze commissies schreef Pijl Hogeweg een pamflet met de titel ‘De positie van de werknemer in het ontwerp van wet ex. Artikel 8 Deltawet’. In dit pamflet vroeg hij aandacht voor de gevolgen voor het gehele dorp Yerseke in

---

²⁰³ Willemsen, ‘Hoe denkt de Zeeuwse oester- en mosselkweker over het Deltaplan’, 86.

²⁰⁴ Idem, 87-91.

²⁰⁵ J. Zwemer, ‘De modernisering van de (garnalen) visserij’, 175-177, en GGR, ArchGY 1715-1969, 1785. Brief van Burgemeester Willemsen aan Gedeputeerde Staten van Zeeland. Instemming op uitnodiging om deel te nemen aan de commissie schaal- en schelpdiercultuur, 21 oktober 1957.

geval van de beëindiging van de oester- en mosselsector.²⁰⁶ Pijl Hogeweg legde hierbij de nadruk op de vergaande economische afhankelijkheid van zijn dorp van deze sector. Niet alleen de vissers en aanverwante bedrijven waren de dupe, ook de bedrijven die afhankelijk waren van de uitgaven van de goed-boerende Yersekenaren zouden worden getroffen.²⁰⁷

De commissies waar het gemeentebestuur aan deel nam, waren politiek-bestuurlijk georganiseerd. Direct betrokkenen vanuit de bevolking hadden er geen zitting.²⁰⁸ Het college van burgemeester en wethouders van Yerseke waarschuwde het gemeentebestuur van Zierikzee in 1968 zelfs nog voor het teveel betrekken van de bevolking bij het organiseren van een bijeenkomst over de problematiek van de mosselvisserij.²⁰⁹ Een dergelijke bijeenkomst kon te snel uitlopen op een protestbijeenkomst. Het was aan de gezamenlijke colleges van burgemeester en wethouders om tot een oplossing te komen voor de mosselvisserij.²¹⁰

Naast de invloed die het gemeentebestuur probeerde uit te oefenen via de commissies, was zij bezig met het onderzoeken van de economisch mogelijkheden voor Yerseke na de afsluiting van de Oosterschelde. Hiertoe liet zij in 1959 een tweetal rapporten schrijven, te weten 'Urgentieprogramma Yerseke'²¹¹ en 'Compensatieprogramma voor Yerseke'.²¹² Beide rapporten gingen in op de mogelijkheden die Yerseke had wanneer haar economische pijler, de mossel- en oestersector verloren zou gaan. Hierbij werd gerekend op een compensatie van het rijk, niet alleen voor de getroffen bedrijven, maar ook voor de gemeente zelf. Er werd ingestoken op een verbetering en uitbreiding van de haven, het handhaven van de mosselverwaterplaatsen, het aantrekken van industriële bedrijven en de positie van Yerseke

---

²⁰⁶ GGR, ArchGY, 1715-1969, 1785. De positie van de werknemer in het ontwerp van wet ex artikel 8 Deltawet, burgemeester van Yerseke Pijl Hogeweg, datum onbekend.

²⁰⁷ Idem.

²⁰⁸ GGR, ArchGY, 1715-1969, 1785. Brief van het college van burgemeester en wethouders van Yerseke aan het college van burgemeester en wethouders van Zierikzee. Antwoord op het voornemen van de organisatie van een bijeenkomst in zake de mosselvisserij, 16 februari 1968.

²⁰⁹ Idem.

²¹⁰ Idem.

²¹¹ GGR, ArchGY, 1715-1969, 1788. Urgentieprogramma Yerseke, 30 september 1959.

²¹² GGR, ArchGY, 1715-1969, 1788. Compensatieprogramma voor Yerseke. De ondergang van de mossel- en oestersector, 4 november 1959.

als recreatie- en doorvoerplaats. Dit alles moest georganiseerd worden om de inwoners een bestaansmogelijkheid te geven, en op die manier de gemeenschap in tact te houden.²¹³

Ook in de jaren zestig werden er in opdracht van het gemeentebestuur verschillende onderzoeken en rapporten uitgegeven. Hierin werden de situatie van de gemeenschap in Yerseke de verwachtingen voor de toekomst beschreven. In 1963 schreef het Economisch Technisch Instituut voor Zeeland het rapport 'Een bedreigde gemeenschap', waarvan de conclusie luidde dat de gemeente Yerseke buiten haar eigen schuld in de problemen was geraakt en door het rijk gecompenseerd zou moeten worden.²¹⁴ Uit de verzendlijst wordt duidelijk dat dit rapport ingezet werd om de hogere overheden te beïnvloeden²¹⁵. In 1968 verscheen een vergelijkbaar rapport; 'De situatie waarin Yerseke zich thans bevindt'.²¹⁶ Uit het archief wordt niet duidelijk op welke manier dit is ingezet door het gemeentebestuur.

Het gemeentebestuur gebruikte de pers nauwelijks om haar standpunt naar buiten te brengen. Rapporten, als het 'Compensatieprogramma voor Yerseke' werden vertrouwelijk gehouden²¹⁷. Er was slecht hier en daar sprake van een klein krantenbericht over de inzet van de gemeente Yerseke in de strijd om de Oosterschelde. Zo werden er in 1969 gesprekken voorbereid met het ministerie over de aanleg van kunstmatige verwaterplaatsen.²¹⁸

Vanaf het begin van de jaren zeventig veranderde de strategie van het gemeentebestuur, dat nu de gemeente Reimerswaal vertegenwoordigde. Er werd minder gewerkt via rapporten en commissies die voor de bevolking buiten beeld bleven. In sterkere mate werd de bemoeienis van het gemeentebestuur via de pers naar buiten gebracht. Op dat moment werd het grootste deel van het debat over de Oosterscheldekwestie, dankzij de activiteiten van de Oosterscheldeactiegroepen en buitenparlementariërs. In 1973 kwam de vaste commissie voor visserij van de Tweede Kamer op bezoek in Yerseke en sprak

---

²¹³ GGR, ArchGY, 1715-1969, 1788. Urgentieprogramma Yerseke, 30 september 1959, en GGR, ArchGY, 1715-1969, 1788. Compensatieprogramma voor Yerseke. De ondergang van de mossel- en oestersector, 4 november 1959.

²¹⁴ GGR, ArchGY, 1715-1969, 1787. Een bedreigde gemeenschap. Rapport van het Economisch Technisch Instituut voor Zeeland, april 1963.

²¹⁵ GGR, ArchGY, 1715-1969, 1787. Verzendlijst van 'Een bedreigde gemeenschap', april 1963.

²¹⁶ GGR, ArchGY, 1715-1969, 1787. Rapport 'De situatie waarin zich Yerseke thans bevindt', mei 1968.

²¹⁷ GGR, ArchGY, 1715-1969, 1788. Compensatieprogramma voor Yerseke. De ondergang van de mossel- en oestersector, 4 november 1959.

²¹⁸ *Algemeen Handelsblad*, 29 december 1969, 'Yerseke wil schelpdiercultuur behouden'.

burgemeester Pijl Hogeweg zich uit voor een realistische politiek voor het dorp. In de regionale pers werd er uitgebreid stilgestaan bij deze gebeurtenis.²¹⁹

Niet alleen bijzondere gebeurtenissen waren aanleiding om de pers op te zoeken. Pijl Hogeweg wist de pers ook te interesseren voor zijn bijdrages aan het publieke debat. In juli 1974 opperde hij een nieuwe oplossing voor de lokatie van de dam via de *Provinciale Zeeuwse Courant*.²²⁰ De plannen die in de jaren zeventig ontwikkeld werden door de gemeente Reimerswaal om een alternatieve economische basis te ontwikkelen voor het dorp Yerseke werden eveneens via de pers bekend gemaakt aan de overige deelnemers in het publieke debat en aan de bevolking.²²¹

5.2.2. Visserijorganisaties

Net als het gemeentebestuur van Yerseke koos Zevibel, de provinciale visserijorganisatie, er voor om de pers slechts in beperkte mate te betrekken bij de strijd om de Oosterschelde. Hoewel voorzitter Lockefeer veelvuldig in allerlei artikelen van de *Provinciale Zeeuwse Courant* en *De Stem* voorkwam, zijn de meeste daarvan na 1970 verschenen. Het is echter onterecht te stellen dat Zevibel zich tot die tijd amper bemoeide met de strijd om de Oosterschelde. Zoals in hoofdstuk vier is aangegeven was Zevibel op het moment dat het besluit over het Deltaplan viel, verwickeld in een proces van schaalvergroting. Tot 1963 was de provinciale vereniging vooral bezig haar positie ten koste van de lokale visserijverenigingen te versterken.²²² Pas nadat de rol van Zevibel binnen de visserijorganisaties voor eenieder duidelijk was geworden, kon de vereniging zich gaan richten op het daadwerkelijk behartigen van de belangen van de vissers.²²³

Toch werd er op dat moment niet voor gekozen om via de pers invloed uit te oefenen op de politiek. Zevibel richtte zich in eerste instantie tot de eigen leden. De in hoofdstuk vier genoemde bioloog Drinkwaard werd bij verschillende gelegenheden gevraagd de leden van

---

²¹⁹ *Provinciale Zeeuwse courant*, 31 maart 1973, 'Kamercommissie voor visserij wil studie verwateringsplan Yerseke'.

²²⁰ *Provinciale Zeeuwse Courant*, 31 juli 1974, 'Dam bij Wemeldinge is doodklap voor visserij in Yerseke'.

²²¹ *De Bevelander*, 1 mei 1971, 'Reimerswaal maakt eigen Reimerswaalplan'. En GGR. AOO. AOD. Ordner 14. Brief van de Gemeente Reimerswaal aan de Studiegroep Oosterschelde in zake standpunt nieuw onderzoek afsluiting Oosterschelde. Verzendlijst behorende bij brief, 7 september 1971.

²²² *Provinciale Zeeuwse Courant*, 11 januari 1974, 'Voorzitter A.L.S. Lockefeer van 25 jarig Zevibel : "Open Oosterschelde voor de visserij zaak voor zelfbehoud"'.
²²³ Idem.

Zevibel in te lichten over de Oosterschelde en de gevolgen van de eventuele afsluiting.²²⁴ In de vergaderingen liepen de gemoederen soms hoog op, getuige een verslag in het visserijblad *De Visserijwereld* uit 1965.²²⁵ Voorzitter Lockefer uitte rechtstreeks kritiek op het enkele Zeeuwse parlementariërs en zag zich hierin gesteund door de aanwezige vissers. Een telegram met deze boodschap werd aan de Provinciale Staten van Zeeland gestuurd.²²⁶ De vergaderingen en het telegram veroorzaakte onrust onder de politici. Er heerste een angst voor oproer en de ‘voormannen van de Zeeuwse visserij’ werd gevraagd hun leden niet langer de illusie van een mogelijk open Oosterschelde voor te houden.²²⁷

De houding van de Zeeuwse politici was wellicht één van de redenen waarom voorzitter Lockefer vanaf 1967 probeerde om via andere organisaties en persoonlijke relaties de Oosterscheldekwestie onder de aandacht te brengen. Uit zijn zoektocht ontstond, zoals in hoofdstuk vier beschreven is, de Studiegroep Oosterschelde. De bemoeienis van Lockefer met de Studiegroep Oosterschelde had tot gevolg dat de inzet van Zevibel voor een open Oosterschelde de daaropvolgende jaren voor en groot deel via deze organisatie verliep. In het visserijblad *De Visserijwereld* werden de publicaties en de activiteiten van de Studiegroep nauwlettend gevolgd.²²⁸

Vanaf het begin van de jaren zeventig ontstond er net als bij het gemeentebestuur van Reimerswaal een andere koers. Zevibel, vooral in de persoon van voorzitter Lockefer trad meer naar buiten om de besluitvorming te beïnvloeden. Lockefer probeerde in eerste instantie door gesprekken met politici hen op andere gedachten te brengen.²²⁹ Lockefer was zich als oud-politicus bewust van de manier waarop de politieke besluitvorming liep. Hij vertegenwoordigde de K.V.P. in de Gedeputeerde Staten van Zeeland tot hij van 1955 tot 1962 burgemeester van Hulst werd.²³⁰ Tot 1973 werd door hem via de politiek getracht

---

²²⁴ GGR, AOO, AOD, Ordner no. 5. Brief van Zevibel aan A.C. Drinkwaard. Uitnodiging voor de jaarvergadering, 3 juli 1964.

²²⁵ Anonimus, ‘Zevibel vecht voor zijn zaak’, 9.

²²⁶ Anonimus, ‘Ongefundeerde kritiek op Zevibel’, in *De Visserijwereld* 24 (1967), 6-7, 7.

²²⁷ Idem.

²²⁸ Anonimus, ‘Moet de Oosterschelde wel dicht?’, in *De Visserijwereld* 30 (1969), 3-4, 3. En Anonimus, ‘Een onbevredigend en ontactisch antwoord’, in *De Visserijwereld* 32 (1969), 3-4, 3. En Anonimus, ‘De steen gaat rollen’, in *De Visserijwereld* 42 (1969), 3-4, 3.

²²⁹ *Provinciale Zeeuwse Courant*, 3 mei 1971, ‘Gesprek minister beleefdheidsverzoek’.

²³⁰ *Zierikzeesche Nieuwsbode*, 15 maart 1955, ‘Statenlid A.L.S. Lockefer burgemeester van Hulst’.

aandacht te vragen voor de Oosterschelde en de gevolgen die het Deltaplan voor de visserij had. Lockefeers zoon, die tevens lid was van de K.V.P. en zitting had in de eerste kamer, probeerde via dezelfde weg de problemen van de Zeeuwse vissers onder de aandacht te brengen.²³¹ Het succes van deze tactiek was beperkt, en de opkomende Aktiegroep Oosterschelde Open leek meer aandacht voor de zaak te genereren.²³² De activiteiten van deze actiegroep, die in paragraaf 5.4 beschreven worden, maakten het voor Zevibel lastiger om de politiek te benaderen. De politieke kanalen sloten zich af voor de belangenbehartigers, die zij in de jaren daarvoor nog graag te woord stonden. De toon van de vissers werd daardoor harder, niet voor niets werd er in hun tijdschrift *De Visserijwereld* in 1973 gesproken over kiezersbedrog.²³³

In 1973 nam Lockefeer opnieuw het voortouw in de strijd voor de open Oosterschelde door de verschillende groeperingen met elkaar te verenigen in het Comité Samenwerking Oosterschelde. Gezien het bovengenoemde artikel in *De Visserijwereld* kan de terughoudendheid van de politici om met voorvechters van een open Oosterschelde te spreken een aanleiding geweest zijn om tot deze samenwerking over te gaan. Nog in 1974 was Lockefeer bang dat de reactie van de Aktiegroep Oosterschelde Open op het rapport van de Commissie Klaassesz zou leiden tot een verdere polarisering in het politieke debat.²³⁴ De voorzitter van de visserijorganisatie stond een andere strategie voor dan de actievoerders.

Lockefeer was geen man van oproer en protest, maar probeerde via zijn eigen politieke kanalen de Oosterscheldekwestie onder de aandacht te brengen. In 1973 was hij voorzitter van de Deltacommissie van het Visserijchap, dat de schade aan de beroepsvisserij in beeld probeerde te brengen.²³⁵ Aan het einde van datzelfde jaar sprak hij de Commissie Oosterschelde toe om het belang van de Oosterschelde voor de beroepsvisserij duidelijk te maken.²³⁶

---

²³¹ *Zierikzeesche Nieuwsbode*, 4 februari 1971, 'De Deltaschadewet in de Eerste Kamer'.

²³² Anonimus, 'Oosterschelde toetssteen voor het milieubeleid', in *De Visserijwereld* 38 (1973), 11-12, 12.

²³³ Idem, 12.

²³⁴ GGR, AOO, COSO, 1974. Brief van A.L.S. Lockefeer aan Aktiegroep Oosterschelde Open. Verzoek zich van commentaar te onthouden over het rapport van de Commissie Klaassesz, 27 februari 1974.

²³⁵ *Provinciale Zeeuwse Courant*, 3 november 1973, 'Bij afsluiting Oosterschelde gaat klein miljard verloren'.

²³⁶ GGR, AOO, SOS, 1973. Brief van A.L.S. Lockefeer aan P. Samwel. Te behandelen punten bij de inspraak voor de Commissie Oosterschelde, 18 december 1973.

Toen in 1974 duidelijk werd dat deze Commissie Oosterschelde de regering adviseerde de open caissondam te bouwen als compromis tussen de ‘afsluiters’ en de ‘openhouders’, kon Lockefeer zich namens Zevibel vinden in het voorstel.²³⁷ Hij bleef niet bij zijn standpunt. In mei 1976 verklaarde Lockefeer primair voorstander te zijn van een open Oosterschelde met dijkverhoging²³⁸. In augustus 1976 verklaarde hij namens Zevibel in te kunnen stemmen met de kleinste doorstroomopening in de caissondam, een variant die door de overige organisaties in het Comité Oosterschelde Open zeker niet gewenst was²³⁹. Enkele weken later trok hij zijn standpunt op dit punt weer in²⁴⁰. Hoewel uit de notulen van het Comité Oosterschelde Open niet valt op te maken of de overige samenwerkingspartners Lockefeer hebben teruggefloten, had hun mening zeker een rol gespeeld hebben bij het terugtrekken van zijn uitspraken. Uit de notulen blijkt dat standpuntbepaling een belangrijk onderdeel van de agenda van het comité was.²⁴¹

In 1977 overleed Lockefeer, en was de visserij zijn voorman in de strijd om een open Oosterschelde kwijt.²⁴² Hoewel het stokje door andere bestuurders van Zevibel werd overgenomen²⁴³, eiste de organisatie een minder grote rol op in de strijd. Het hoogtepunt van de strijd was toen bovendien al voorbij. De regering zette in op een open caissondam, waardoor de visserij weer een toekomst had in de Oosterschelde.

De reactie van Zevibel is in grote lijnen vergelijkbaar met die van het gemeentebestuur Yerseke. Er zijn er ook enkele duidelijke verschillen. Beide organisaties waren in de beginjaren van de strijd om een open Oosterschelde sterk intern gericht. Zij maakten geen gebruik van de pers of een andere vorm van externe communicatie om hun inspanningen voor de open Oosterschelde aan een groter publiek kenbaar te maken. In tegenstelling tot het

---

²³⁷ *Provinciale Zeeuwse Courant*, 2 maart 1974, ‘Voorstanders open Oosterschelde gematigd enthousiast’.

²³⁸ *Provinciale Zeeuwse Courant*, 29 mei 1976, ‘Zevibel blijft voorstander van dijkverhoging Oosterschelde’.

²³⁹ *Provinciale Zeeuwse Courant*, 28 augustus 1976, ‘Zevibel voorzitter Lockefeer: Visserij is tevreden met kleine opening pijlerdam Oosterschelde’.

²⁴⁰ *Provinciale Zeeuwse Courant*, 13 september 1976, ‘Zevibel voorzitter A.L.S. Lockefeer: Visserij zal zo nodig actie voeren voor ‘grote’ pijlerdam Oosterschelde’.

²⁴¹ GGR, AOO, SOS, 1976. Brief van het Comité Samenwerking Oosterschelde aan haar leden. Uitstel vergadering 14 juli 1976 en notulen van de vergadering van 9 juni 1976, 4 juli 1976.

²⁴² GGR, AOO, SOS, 1977. Brief van Comité Samenwerking Oosterschelde aan haar leden. Uitnodiging bijeenkomst van 12 mei 1977 en de notulen van de bijeenkomst van 13 april 1977, 25 april 1977.

²⁴³ *Provinciale Zeeuwse Courant*, 2 september 1978, ‘Een visser heeft altijd hoop, die blijft toch doorscharrelen’.

gemeentebestuur betekende de interne gerichtheid van Zevibel niet dat de direct betrokkenen, de vissers niet bij de besluitvorming betrokken werden.

Vanaf begin jaren zeventig kozen beide organisaties een andere werkwijze, waarbij in toenemende mate de pers gebruikt werd om invloed uit te oefenen op het publieke en politieke debat. Hiervoor werd ook de ruimte geboden doordat de afsluiting van de Oosterschelde vanaf die tijd steeds vaker in de media bediscussieerd werd. Door deze wijziging in tactiek was het voor de bevolking van Zeeland en in het bijzonder Yerseke duidelijk op welke manier het gemeentebestuur en Zevibel zich inzetten voor de open Oosterschelde. Hoewel de gemeenschap in Yerseke eerder wellicht informeel op de hoogte werd gehouden van de inspanningen van het gemeentebestuur en Zevibel, betekende het debat in de pers dat de inzet niemand meer kon ontgaan.

5.3. Studiegroep Oosterschelde

Toen Lockefeer in 1967 een brief stuurde aan enkele van zijn relaties over het Oosterscheldevraagstuk, wilde hij weten of er een nieuwe manier was om de problematiek van de vissers onder de aandacht te brengen. In deze brief stelde hij de vraag op welke manier er actie gevoerd kon worden en via welke mogelijkheden er nog enig effect bereikt kon worden.²⁴⁴ Zoals in hoofdstuk vier beschreven, ontstond uit dit initiatief de Studiegroep Oosterschelde. In deze paragraaf wordt de vraag gesteld op welke manier de Studiegroep Oosterschelde zich inzette voor de strijd voor een open Oosterschelde. Hierbij wordt in het bijzonder gekeken of deze inzet afwijkt van de reeds beschreven methoden van het gemeentebestuur van Yerseke en de visserijorganisatie Zevibel.

Uit de vorige paragraaf is gebleken dat Lockefeer over het algemeen een zekere behoudende wijze van actievoeren voorstond, waarbij hij vooral gebruik wenste te maken van zijn politieke netwerk. Binnen de studiegroep was er een algemene overeenstemming over deze wijze van actievoeren. Uit de correspondentie uit de beginjaren van de studiegroep is op te maken dat zij door het aanspreken van verschillende politici probeerden aandacht te vragen voor de nadelen van het afsluiten van de Oosterschelde. In december 1968, ongeveer een jaar na het initiatief van Lockefeer, verstuurde ir. J. Loeff een brief aan de voorzitter van de Vaste Commissie voor Waterstaatszaken van de Tweede Kamer.²⁴⁵ In deze brief stelde Loeff dat een groep van landgenoten tot de veronderstelling was gekomen dat een nieuwe beschouwing van de problemen in de Delta, en in het bijzonder de wenselijkheid van de afsluiting van de Oosterschelde noodzakelijk was. De groep zou hierover graag met de voorzitter in gesprek raken, en nodigde zichzelf uit dit een maand later te komen doen.²⁴⁶ De toon van de brief was uiterst beleefd, en het taalgebruik straalde respect uit voor de regering. Loeff noemde in het bijzonder dat de groep begrip had voor de wettelijke verplichting van de regering om de

---

²⁴⁴ GGR, AOO, AOD, Ordner no. 5. Brief van A.L.S. Lockefeer aan A.C. Drinkwaard. Uitnodiging tot bespreking Oosterscheldevraagstuk en mogelijke acties, 21 november 1967.

²⁴⁵ GGR, AOO, AOD, Ordner no. 10. Brief van Ir. J. Loeff an R. Zegering Hadders, Voorzitter van de Vaste Commissie voor Waterstaatszaken van de Tweede Kamer der Staten Generaal. Verzoek tot een gesprek in zake de afsluiting van de Oosterschelde, 13 december 1968.

²⁴⁶ GGR, AOO, AOD, Ordner no. 10. Brief van Ir. J. Loeff an R. Zegering Hadders, Voorzitter van de Vaste Commissie voor Waterstaatszaken van de Tweede Kamer der Staten Generaal. Verzoek tot een gesprek in zake de afsluiting van de Oosterschelde, 13 december 1968.

Deltawet uit te voeren.²⁴⁷ De brief van ir. Loeff werd met hetzelfde respect beantwoord door de griffie van de vaste kamercommissie²⁴⁸, en was de start van een schriftelijk vraaggesprek tussen de Studiegroep Oosterschelde en de Vaste Commissie voor Waterstaatszaken van de Tweede Kamer. De argumentatie van de studiegroep werd positief ontvangen door de commissie, en zij stelden de studiegroep voor niet met de voorzitter, maar met de gehele commissie in gesprek te gaan over het onderwerp. Dit vond plaats op 4 maart 1969.²⁴⁹

Het resultaat van het zorgvuldig opgebouwde contact met de leden van de vaste commissie was een verzoek van de voorzitter van deze commissie aan de studiegroep om de informatie die zij hadden verzameld te verwerken in een memorandum.²⁵⁰ Dit memorandum, dat 1 augustus 1969 gereed kwam, behandelde een veertiental stellingen rondom de afsluiting van de Oosterschelde, waarbij zowel de veiligheid, de economie, recreatie als het milieu centraal stonden. In het memorandum werd weinig aandacht geschonken aan de rol van de Oosterschelde speelde in de cultuur en identiteit van de gemeenschap Yerseke.²⁵¹

Naast de relatie met de Vaste Commissie voor Verkeer en Waterstaat van de Tweede Kamer, bestonden er andere verbanden waarin de leden van de Studiegroep Oosterschelde aandacht vroegen voor de Oosterscheldekwestie. Uit een notitie van dr. A. van de Poel uit 1969 blijkt dat de studiegroep de aandacht van Hare Majesteit de Koningin trok voor de Oosterscheldekwestie.²⁵² Naar aanleiding van informatie van de studiegroep stelde zij vragen aan Rijkswaterstaat en zij was van plan een bezoek aan de groep te brengen.²⁵³ Dezelfde Van

---

²⁴⁷ GGR, AOO, AOD, Ordner no. 10. Brief van Ir. J. Loeff an R. Zegering Hadders, Voorzitter van de Vaste Commissie voor Waterstaatszaken van de Tweede Kamer der Staten Generaal. Verzoek tot een gesprek in zake de afsluiting van de Oosterschelde, 13 december 1968.

²⁴⁸ GGR, AOO, AOD, Ordner no. 10. Brief van dhr. Beaufort assistent-griffier van de vaste Commissie voor Verkeer en Waterstaat aan Ir. J. Loeff. Dankzegging brief 13 december 1968 en antwoord op verzoek gesprek met de voorzitter van de vaste commissie, 24 januari 1969.

²⁴⁹ GGR, AOO, AOD, Ordner no. 10. Brief van de Studiegroep Oosterschelde aan de Vaste Commissie voor Verkeer en Waterstaat. Antwoord op de vragen gesteld in aansluiting met de hearing van de Studiegroep Oosterschelde op 4 maart, vermeld in de brief van 7 maart 1969, 20 maart 1969.

²⁵⁰ GGR, AOO, AOD, Ordner no. 11. Memorandum van de Studiegroep Oosterschelde ten gerieve van de Vaste Commissie voor Verkeer en Waterstaat uit de Tweede Kamer der Staten Generaal. De beveiliging van het zuidelijke Delta-gebied tegen stormvloed, 1 augustus 1969.

²⁵¹ Idem.

²⁵² GGR, AOO, AOD, Ordner no. 10. Notitie van Dr. A. van de Poel voor de Studiegroep Oosterschelde, 24 juni 1969.

²⁵³ Idem.

der Poel besprak de kwestie enkele jaren daarvoor met de toenmalige premier Jan De Quay, zo schreef hij in 1969 aan Loeff.²⁵⁴

Ondanks de contacten die door de studiegroep gelegd werden, veranderde de regering, en in het bijzonder Rijkswaterstaat niet van mening over de afsluiting van de Oosterschelde. In een artikel in het *Financieel dagblad* uit 1969 werd duidelijk dat de strijd om de Oosterschelde nog een lange weg te gaan had. Over het algemeen was men in Nederland nog overtuigd van de noodzaak van afsluiting.²⁵⁵ Wellicht om deze reden deed de in paragraaf twee zo behoudend gebleken Lockefer, in datzelfde jaar een oproep op de studiegroep om naar buiten te treden met de informatie die zij had verzameld over de nadelen van de afsluiting van de Oosterschelde.²⁵⁶ Volgens Lockefer was de tijd van wachten op de politiek voorbij. Ondanks de oproep van Lockefer bleef de tactiek van de studiegroep in grote lijnen ongewijzigd. In het visserijblad *De Visserijwereld* werd door een anonieme auteur de vissers verduidelijkt waarom harde acties geen resultaat zouden hebben. De Deltawet was immers door regering en parlement aangenomen. Alleen zij konden deze beslissing teruggedraaien. Om dit te bereiken moesten ze met grondige argumentatie overtuigd worden.²⁵⁷ Wanneer de studiegroep in december 1969 de Vaste Commissie voor Verkeer en Waterstaat van de Tweede Kamer een aanvulling van het in augustus verzonden Memorandum stuurt, wordt er in de pers wel aandacht besteed aan de publicatie²⁵⁸. In dezelfde maand koos de studiegroep ervoor het eerder verschenen Memorandum ook aan Provinciale Staten van Zeeland te sturen, als tegenwicht voor de uitlating van Gedeputeerde Staten dat er in Zeeland weinig interesse zou zijn voor de Oosterscheldekwestie.²⁵⁹ Deze activiteiten van de studiegroep zorgden voor aandacht in de lokale pers. In januari 1970 schreef *De Bevelander* een uitgebreid artikel over de gevolgen van de afsluiting van de Oosterschelde en de

---

²⁵⁴ GGR, AAO, AOD, Ordner no. 10. Brief van Dr. A. van de Poel aan Ir. Loeff. De achtergrond van het Deltaplan, 8 april 1969.

²⁵⁵ *Financieel Dagblad*, 22 augustus 1969, 'Afsluiting Oosterschelde completeert Deltawerken'.

²⁵⁶ GGR, AAO, AOD, Ordner no. 10. Brief van A.L.S. Lockefer aan de Studiegroep Oosterschelde. Oproep tot meer activiteiten, 28 maart 1969.

²⁵⁷ Anonimus, 'De discussie over de Oosterschelde', in *De Visserijwereld* 50 (1969), 5-6, 6.

²⁵⁸ *De Stem*, 30 december 1969, 'Studiegroep Oosterschelde in Memorandum aan Den Haag: "Volkomen gebrek aan objectieve voorlichting"'.

²⁵⁹ GGR, AAO, AOD, Ordner no. 11. Brief van de Studiegroep Oosterschelde aan de leden van de Provinciale Staten van Zeeland. Toezending Memorandum: De beveiliging van het zuidelijke Delta-gebied tegen stormvloed, 8 december 1969.

Studiegroep Oosterschelde.²⁶⁰ De hoofdrol in het artikel was voor het enige Yersekse lid van de studiegroep, de oesterkweker Piet Verwijs.²⁶¹

In 1970 trad de studiegroep verder naar buiten. Piet Verwijs zond een ingezonden stuk naar de *Provinciale Zeeuwse Courant* als reactie op een ingezonden brief van een andere Zeeuw, C. Van Klippe, waterstaatkundige aannemer uit Vlissingen. Deze heer stelde dat in een K.R.O.-radio uitzending een verkeerd beeld gegeven werd van de gevolgen van de afsluiting van de Oosterschelde. Het antwoord van de Verwijs, uit naam van de studiegroep was een ruim beargumenteerde tegenwerping van de argumenten van deze aannemer.²⁶² Naast het opzoeken van de pers werden de relaties met het gemeentebestuur van Reimerswaal aangehaald, waarna de Studiegroep werd gevraagd een inleiding te geven over het Oosterscheldevraagstuk.²⁶³ Ook de vissers werden via de Studiegroep nader op de hoogte gesteld van de argumenten om de Oosterschelde open te houden, getuige een bericht in de *Provinciale Zeeuwse Courant* van februari 1970 en een ingezonden stuk in *De Visserijwereld* enkele maanden later.²⁶⁴

Er ontstond in 1970 bovendien een samenwerking met de milieuorganisaties, waardoor de argumenten van de Studiegroep Oosterschelde op het gebied van natuur en milieu versterkt en uitgebreid werden.²⁶⁵ Gesterkt door deze nieuwe achterban ging de studiegroep zich steeds meer richten op het bekendmaken van de argumenten onder een groter publiek. In oktober 1970 gaf zij een brochure uit met de titel '*Oosterschelde: bedreigd watermilieu*'.²⁶⁶ De brochure was in relatief begrijpelijke taal gesteld en telde slechts 14

---

²⁶⁰ *De Bevelander*, 8 januari 1970, 'Yerseke wil zeewater voor de deur'.

²⁶¹ *Idem*.

²⁶² GGR, AOO, AOD, Ordner no. 12. Ingezonden brief van Piet Verwijs aan de *Provinciale Zeeuwse Courant*. Reactie op ingezonden brief van C. Van Klippe, ongedateerd, 1970.

²⁶³ GGR, AOO, AOD, Ordner no. 12. Inleiding van de Studiegroep Oosterschelde voor het gemeentebestuur van Reimerswaal, ongedateerd 1970.

²⁶⁴ *Provinciale Zeeuwse Courant*, 20 februari 1970, 'Visserijwereld mag sluiting Oosterschelde niet accepteren' en H.P. Schaap, 'Ingezonden: De commissaris (der Koningin) kan ons nog méér vertellen!' in *De Visserijwereld* 29 (1970), 13, 13.

²⁶⁵ GGR, AOO, AOD, Ordner no. 12. Brief van A. van de Poel aan ir. Loeff. Samenwerking milieuorganisaties, 6 mei 1970.

²⁶⁶ GGR, AOO, AOD, Ordner no. 12. Brochure: Oosterschelde: Bedreigd Watermilieu, van de Studiegroep Oosterschelde, oktober 1970.

bladzijden. Meest sprekend was nog wel de onderstreepte conclusie die ir. Loeff op de laatste bladzijde aan de lezers meegaf:

'Wie van Zeeland houdt
Late de Oosterschelde zout!²⁶⁷

Eind 1970 was de Studiegroep Oosterschelde ook nauw betrokken bij het ontstaan van de Aktiegroep Oosterschelde Open. Volgens een artikel in de *Provinciale Zeeuwse Courant* was het voornemen van de actiegroep om de argumenten van de studiegroep onder een groter publiek bekend te maken.²⁶⁸ Gezien de activiteiten die de studiegroep in de maanden voorafgaand aan de oprichting van de Aktiegroep ontwikkelde, was de groep zich ervan bewust dat zij deze bekendheid nodig had om hun zaak vooruit te helpen.

De studiegroep richtte haar pijlen wederom op de politiek, en stuurde in februari 1971 een nota aan de Gedeputeerde Staten van Zeeland.²⁶⁹ De argumentatie kwam voor een groot deel overeen met de eerdere rapporten voor onder andere de Vaste Commissie van Verkeer en Waterstaat van de Tweede Kamer.²⁷⁰ Er werd verder geïnvesteerd in de relatie met de betrokken bestuurders. De Studiegroep Oosterschelde ging bijvoorbeeld op bezoek bij minister J. Bakker van Verkeer en Waterstaat,²⁷¹ en bedankte de Provinciale Staten van Zeeland voor hun inzet voor de Oosterschelde.²⁷² Toen er een nieuwe minister van Verkeer en Waterstaat aantrad, W. Drees jr., was de Studiegroep Oosterschelde paraat om hem hun

---

²⁶⁷ GGR, AOO, AOD, Ordner no. 12. Brochure: Oosterschelde: Bedreigd Watermilieu, van de Studiegroep Oosterschelde, oktober 1970.

²⁶⁸ *Provinciale Zeeuwse Courant*, 27 februari 1971, 'Actiegroep Oosterschelde: Activiteiten coördineren'.

²⁶⁹ GGR, AOO, AOD, Ordner no. 14. Nota aan Gedeputeerde Staten van Zeeland, Studiegroep Oosterschelde, februari 1971.

²⁷⁰ GGR, AOO, AOD, Ordner no. 14. Nota aan Gedeputeerde Staten van Zeeland, Studiegroep Oosterschelde, februari 1971.

²⁷¹ *Provinciale Zeeuwse Courant*, 4 mei 1971, 'Studiegroep Oosterschelde had een ontmoeting met minister J.A. Bakker'.

²⁷² GGR, AOO, AOD, Ordner no. 14. Brief van Studiegroep Oosterschelde aan de leden der Provinciale Staten van Zeeland. Dankzegging voor de betrokkenheid bij de Oosterscheldekwestie en de vraag voor hernieuwd onderzoek, 24 juni 1971.

vertrouwen toe te zeggen.²⁷³ Wederom had deze tactiek succes, binnen enkele weken werd de studiegroep uitgenodigd voor een gesprek met de nieuwe minister.²⁷⁴

In 1972 richtte de Studiegroep Oosterschelde zich ook verschillende malen tot de bestuurders en politici van Nederland en de Zeeuwse provincie.²⁷⁵ Hierbij werd het grote publiek wederom via de pers ingelicht over de activiteiten van de studiegroep.²⁷⁶ In de publicaties van de Studiegroep Oosterschelde probeerde zij nieuwe argumenten in te brengen tegen de rapporten die door Rijkswaterstaat werden opgesteld ter informatie van regering en parlement.²⁷⁷

Vanaf de oprichting van het Comité Samenwerking Oosterschelde in 1973, ging de Studiegroep een andere rol spelen in het Oosterscheldedebat. De inbreng van de Studiegroep verdween meer naar de achtergrond, waar zij het comité voorzagen van argumenten in de strijd.²⁷⁸ Nog enkele malen deed zij van zich spreken, meestal in reactie op rapporten die de overheid over de Oosterscheldekwestie produceerde,²⁷⁹ maar van de hoge mate van activiteit die de studiegroep in de periode 1969 tot 1972 ontwikkelde, was toen geen sprake meer.

De reactie en activiteiten van de Studiegroep Oosterschelde kwamen in grote lijnen overeen met die van de zogenaamde klassieke structuren, maar vanaf het eind van de jaren

---

²⁷³ *Provinciale Zeeuwse Courant*, 4 augustus 1971, 'Groep Loeff: meer vertrouwen in minister Drees'.

²⁷⁴ GGR, AOO, AOD, Ordner no. 15. Brief van de Studiegroep Oosterschelde aan Zijne Excellentie Dr. W. Drees jr. Dankzegging voor de ontvangst en toezending verdere informatie over het Oosterscheldevraagstuk, 1 september 1971.

²⁷⁵ GGR, AOO, AOD, Ordner no. 16. Brief van de Studiegroep Oosterschelde aan de leden van de Vaste Commissie voor Milieuygiëne uit de Tweede Kamer der Staten Generaal. Verzoek tot herziening van de Deltawet op basis van het rapport 'Kritische kanttekeningen bij de nota: Het Deltaplan in het licht van de laatste ontwikkelingen', maart 1972, en *Provinciale Zeeuwse Courant*, 19 februari 1972, K. Van der Maas, K. Cijssouw, B. Oggel, 'De Oosterschelde, het rapport van waterstaat en de reacties daarop'.

²⁷⁶ *Provinciale Zeeuwse Courant*, 19 mei 1972, 'Aan parlement en staten: Studiegroep Oosterschelde reageert op Delta-nota's'. En *De Stem*, 20 mei 1972, 'Door Studiegroep Oosterschelde weer aanval op Rijkswaterstaat'.

²⁷⁷ *Provinciale Zeeuwse Courant*, 19 mei 1972, 'Aan parlement en staten: Studiegroep Oosterschelde reageert op Delta-nota's'. En *De Stem*, 20 mei 1972, 'Door Studiegroep Oosterschelde weer aanval op Rijkswaterstaat'.

²⁷⁸ GGR, AOO, SOS, 1973. Notulen van de bijeenkomst op 15 december 1973, 15 december 1973, en GGR, AOO, SOS, 1977. Brief van het Comité Samenwerking Oosterschelde aan haar leden. Uitnodiging voor de bijeenkomst van 7 september 1977 en de notulen van de bijeenkomst van 20 juli 1977, 12 augustus 1977.

²⁷⁹ *Provinciale Zeeuwse Courant*, 20 oktober 1973, 'Studiegroep tevreden over nota van GS van Zuid Holland over Oosterschelde', *Provinciale Zeeuwse Courant*, 2 maart 1974, 'Voorstanders van een open Oosterschelde gematigd enthousiast', en *Cobouw*, 4 november 1974, 'Studiegroep: volledige afsluiting Oosterschelde uiteindelijk niet goedkoper'.

zestig bleek zij deze koers los te laten. De Studiegroep stond aan de wieg van de Aktiegroep Oosterschelde Open, die zich met de argumenten van de studiegroep op een veel groter publiek richtte. Deze gang van zaken komt overeen met de theorie van Reed, zoals beschreven in hoofdstuk twee. Volgens Reed is de zogenaamde ‘new social movement’ een poging van de oude elite om de macht in handen te houden. De klassieke reactie van de Studiegroep Oosterschelde en de manier waarop zij betrokken waren bij de oprichting van de Aktiegroep Oosterschelde lijkt zijn theorie te bevestigen.

5.4. Actiegroep Oosterschelde Open

Hoewel onduidelijk blijft in hoeverre de oprichting van de Actiegroep Oosterschelde Open een op zichzelf staand initiatief was, gaf de groepering vanaf eind 1970 een geheel andere koers aan de strijd om de Oosterschelde. De basis van de activiteiten van de actiegroep waren de argumenten die de Studiegroep Oosterschelde, maar in plaats van te proberen politici via correspondentie en persoonlijke gesprekken te overtuigen, koos de Actiegroep Oosterschelde Open voor een tactiek buiten het parlementair om. Volgens eigen zeggen, waren zij de eerste buitenparlementaire actiegroep in Zeeland.²⁸⁰

In december 1970 startte de Actiegroep Oosterschelde Open haar activiteiten, waarbij de actievoerders zich richtten op de publieke opinie. De allereerste keer dat de actiegroep van zich deed horen, was in de nacht van 18 op 19 december 1970. In een volgens De Schipper, spontane opwelling reden enkele auto's gevuld met jongelui van Yerseke naar Middelburg.²⁸¹ De volgende dag zou de Minister van Verkeer en Waterstaat Bakker, Middelburg aandoen om een nieuwe brug te openen. De Actiegroep Oosterschelde Open zag hierin de ideale gelegenheid om aandacht te vragen voor de Oosterscheldekwestie. De jongelui kalkten de brug en verschillende muren in Middelburg onder leuzen als 'Bakker Stakker' en 'Oosterschelde Zilt, geen miljard verspilt' en plakten ze vol met stickers met dezelfde boodschap.²⁸²

De actie bleef niet lang onopgemerkt, al was de aandacht die enkele leden van de actiegroep kregen geheel ongewenst. 's Nachts werden drie mannen opgepakt, en kregen een proces verbaal.²⁸³ Uiteindelijk kwam het zelfs tot een voorgeleiding voor de rechter, hoewel de officier van justitie het voorval door de vingers had willen zien. De actiegroep verzocht het openbaar ministerie zelf de zaak niet te seponeren. Zij zagen in de rechtzaak een nieuwe mogelijkheid om aandacht voor de Oosterschelde te vragen.²⁸⁴ Er moest nog wel afgerekend

---

²⁸⁰ P. De Schipper, *De slag om de Oosterschelde*, 11-16.

²⁸¹ *Idem*, 179-180.

²⁸² GGR, AOO, COSO, 1971. Dagvaarding van verdachte Anthonie Cornelis van Kruiningen van de Officier van Justitie te Middelburg, 14 april 1971.

²⁸³ GGR, AOO, COSO, 1971. Dagvaarding van verdachte Anthonie Cornelis van Kruiningen van de Officier van Justitie te Middelburg, 14 april 1971.

²⁸⁴ GGR, AOO, COSO, 1971. Brief van Actiegroep Oosterschelde aan advocaat-procureur Beernink. Verzoek om de juridische belangenbehartiging van de actiegroep op zich te nemen, 20 januari 1971.

worden met de gemeente Middelburg, die de kosten voor het verwijderen van de leuzen al op 19 december 1970 factureerde bij de actiegroep.²⁸⁵ De eveneens beschilderde metaalhandel AVAR bood de actievoerders in eerste instantie de mogelijkheid de verf zelf te komen verwijderen,²⁸⁶ maar de actievoerders voelden zich niet geroepen om aan die oproep gehoor te geven. AVAR stuurde verschillende herinneringen, en dreigde om andere maatregelen te nemen.²⁸⁷ Het is onduidelijk hoe de zaak uiteindelijk is opgelost.

De Aktiegroep Oosterschelde Open had in die dagen andere zaken om zich druk om te maken. Ondanks de arrestatie van verschillende leden tijdens de eerste actie, duurde het maar even voor de groep weer de kranten haalde. Op zaterdag 9 januari 1971 kopte de *Provinciale Zeeuwse Courant* ‘Vleugel Delta-instituut in Yerseke beplakt met leuzen’.²⁸⁸ Wellicht geschrokken van de factuur van het verwijderen van de verf, had de actiegroep er ditmaal voor gekozen alleen stickers te gebruiken. De leuzen werden er niet vriendelijker op. In de foto in de krant staat ‘Deltadienst moordenaars’ te lezen.²⁸⁹

Het Delta-instituut was onderdeel van Rijkswaterstaat en voerde onderzoek uit naar de biologische eigenschappen van de Oosterschelde.²⁹⁰ Een dergelijke voorpost van de bedenkers van het Deltaplan bood de actiegroep een mooie gelegenheid hun naamsbekendheid te vergroten. De reacties waren aanzienlijk positiever dan in Middelburg. De Yersekse aannemer die het gebouw neer had gezet, kon zich volledig vinden in de motieven van de actiegroep. De gemeenschap van Yerseke sloot zich als één blok om de actievoerders en het politieonderzoek werd onmogelijk gemaakt.²⁹¹ De houding van de aannemer is bewonderenswaardig te noemen, als in ogenschouw wordt genomen dat het gebouw op het moment van beplakking nog niet opgeleverd was. De schade aan het gebouw

---

²⁸⁵ GGR, AOO, COSO, 1970. Factuur van de afdeling Gemeentewerken van de Gemeente Middelburg aan dhr. Ijsseldijk te Yerseke. Kosten voor het verwijderen van leuzen, 19 december 1970.

²⁸⁶ GGR, AOO, COSO, 1971. Brief van Metaalhandel AVAR aan dhr. Mol. Aansprakelijkheidsstelling bekladding, 4 januari 1971.

²⁸⁷ GGR, AOO, COSO, 1971. Brief van Metaalhandel AVAR aan dhr. Mol. Herinnering schrijven in verband met bekladding, 15 januari 1971.

²⁸⁸ *Provinciale Zeeuwse Courant*, 9 januari 1971, ‘Vleugel Delta-Instituut in Yerseke beplakt met leuzen’.

²⁸⁹ Idem.

²⁹⁰ *De Stem*, 3 mei 1975, F. Boogaard, ‘Delta-instituut houdt veranderend watermilieu scherp in de peiling’.

²⁹¹ *Provinciale Zeeuwse Courant*, 9 januari 1971, ‘Vleugel Delta-Instituut in Yerseke beplakt met leuzen’ en *Yerseksche Courant*, 15 januari 1971, ‘Stunt actiegroep Open Oosterschelde’.

kwam voor zijn rekening en niet voor Rijkswaterstaat,²⁹² waarop de Aktiegroep zich het lot van de Yersekse aannemer aan trok, en zelf de stickers enkele nachten later van het gebouw verwijderde.²⁹³ Het kostte de actiegroep wat moeite om tot deze beslissing te komen. Niet omdat zij de aannemer niet wilden helpen, maar omdat ze bang waren alsnog door de politie ingerekend te worden.²⁹⁴

Met deze twee acties, de bekladding en stickers in Middelburg en de stickers op het Delta-instituut in Yerseke, ging er een siddering door het behoudende Zeeuwse land. In de *Provinciale Zeeuwse Courant* werd de Aktiegroep Oosterschelde Open vergeleken met de guerrillabeweging ‘Tupamaros’.²⁹⁵ De acties werden gezien als criminele activiteiten. De angst voor riskantere acties werd aangewakkerd door een interview in dezelfde krant.²⁹⁶ Volgens C. Harthoorn, één van de leden van de groep, had de actiegroep niet alle leden meer in de hand. In een ronduit bedreigende toon wees hij op de kwetsbaarheid van de werkeilanden in de Oosterschelde en waarschuwde voor mogelijke ontvoeringen.²⁹⁷ Politici, Rijkswaterstaat en de dijkgraven reageerden geschokt.²⁹⁸ Ze konden de schrik bovendien niet zo maar naast zich neer leggen. Toen negen maanden later een schip van Rijkswaterstaat zonk, ging de verdenking meteen naar de actiegroep uit.²⁹⁹ Volgens De Schipper was de achterdocht van Rijkswaterstaat overigens niet geheel onterecht. Hoewel het nooit zo ver gekomen is, zouden verschillende leden van de actiegroep wel bereid zijn verder te gaan dan het bekladden van gebouwen en werd er zelf geïfend met molotov-cocktails.³⁰⁰

---

²⁹² *Provinciale Zeeuwse Courant*, 9 januari 1971, ‘Vleugel Delta-Instituut in Yerseke beplakt met leuzen’ en *Yerseksche Courant*, 15 januari 1971, ‘Stunt actiegroep Open Oosterschelde’..

²⁹³ *De Stem*, 3 mei 1975, F. Boogaard, ‘Delta-instituut houdt veranderend watermilieu scherp in de peiling’.

²⁹⁴ *Provinciale Zeeuwse Courant*, 16 januari 1971, ‘Plakkers bang voor politie’.

²⁹⁵ *Provinciale Zeeuwse Courant*, 16 januari 1971, ‘Tupamaros’.

²⁹⁶ *Provinciale Zeeuwse Courant*, 16 januari 1971, ‘Mogelijke sabotage en ontvoering bij acties Open Oosterschelde’.

²⁹⁷ *Provinciale Zeeuwse Courant*, 16 januari 1971, ‘Mogelijke sabotage en ontvoering bij acties Open Oosterschelde’.

²⁹⁸ Idem, en *Provinciale Zeeuwse Courant*, 16 januari 1971, K. Van der Maas, ‘Interview met minister drs. J.A. Bakker (Waterstaat)’.

²⁹⁹ *Provinciale Zeeuwse Courant*, 28 september 1971, ‘Schade aan de ‘Jan Heijmans’ loopt zeker in de miljoenen’.

³⁰⁰ De Schipper, *De slag om de Oosterschelde*, 183-197.

Ondanks dat de *Provinciale Zeeuwse Courant* het niet eens was met de actiegroep, gebruikte de groep de krant via de ingekomen stukken veelvuldig als spreekbuis. Een eerste teken daarvan was de reactie van de actiegroep op het redactionele commentaar van 16 januari 1971. Enkele weken later verweet Harthoorn de redactie onbegrip, een bericht waar er nog velen op volgden.³⁰¹ Ook via andere kranten in de provincie probeerde de actiegroep begrip voor haar standpunten te krijgen, zoals op 11 februari 1971 in de *Zierikzeesche Nieuwsbode*.³⁰²

Een dankbetuiging in de *Yerseksche Courant* van 26 februari laat zien dat, ondanks de veroordelingen door allerlei partijen en de opruiende taal van de Aktiegroep in de krant, de actiegroep op grote steun kon rekenen.³⁰³ De actiegroep liet in de dankbetuiging weten dat met name de natuur- en milieuaspecten van de Oosterschelde de meeste mensen in lieten zien dat afsluiting niet de beste oplossing was.³⁰⁴ De actiegroep werd ook gesteund door de leden van de Studiegroep Oosterschelde, die de nodige informatie toezonden. Er werd zelfs verder onderzoek voor de groep verricht.³⁰⁵

De Aktiegroep Oosterschelde Open probeerde niet alleen het publieke debat te beïnvloeden. Zij kozen er ook voor om acties in de richting van de politiek te voeren. Hiervoor gebruikten zij een compleet andere methode dan hun voorgangers. Via pamfletten op de vergaderingen van de Zeeuwse afdelingen van politieke partijen probeerde de groep de Oosterscheldekwestie op de agenda te krijgen.³⁰⁶ Daarnaast richtte de actiegroep haar

---

³⁰¹ *Provinciale Zeeuwse Courant*, 2 februari 1971, C. Harthoorn, N. Sinke, 'Lezers schrijven: Open Oosterschelde', *Provinciale Zeeuwse Courant*, 15 februari 1971, C. Van Leeuwen, 'Lezers schrijven: Laat de Oosterschelde leven', *Provinciale Zeeuwse Courant*, 1 maart 1971, C. Harthoorn, 'Lezers schrijven: Oosterschelde (I)', *Provinciale Zeeuwse Courant*, 6 november 1973, B. Samwel namens Aktiegroep Oosterschelde Open, 'Lezers schrijven: Oosterschelde', en *Provinciale Zeeuwse Courant*, 7 januari 1974, B. Samwel namens Aktiegroep Oosterschelde Open, 'Lezers Schrijven: Dijken ophogen Oosterschelde plakaten'.

³⁰² *Zierikzeesche Nieuwsbode*, 11 februari 1971, Ver. Aktiegroep Oosterschelde, 'Vereniging Aktiegroep Oosterschelde'.

³⁰³ *Yerseksche Courant*, 26 februari 1971, Aktiegroep Oosterschelde Open, 'Ingezonden stukken: dank'.

³⁰⁴ Idem.

³⁰⁵ GGR, AOO, AOD, Ordner no. 19. Brief van dhr. Meijer aan het bestuur van de Aktiegroep Oosterschelde. Aanmelding lidmaatschap en toezending informatie, 3 maart 1971 en GGR, AOO, COSO, 1971. Brief van de Nederlandse Onderwatersport Bond aan de redactie van de *Provinciale Zeeuwse Courant*. Toezending uitslagen enquête ter ondersteuning van de Aktiegroep Oosterschelde open, 23 maart 1971.

³⁰⁶ *Provinciale Zeeuwse Courant*, 24 maart 1971, 'Ontstemming op ar-vergadering over Oosterschelde-pamfletjes', en *Provinciale Zeeuwse Courant*, 31 maart 1972, 'VVD-Zierikzee: geen discussie met groep open Oosterschelde'.

activiteiten op enkele kopstukken uit de nationale politiek. Op 7 april 1971 werd tijdens een verkiezingstournee de minister van ontwikkelingshulp en CHU-lijsttrekker B.J. Udink op de Zeelandbrug de weg versperd, zodat met hem gesproken kon worden over zijn uitlatingen over de afsluiting van de Oosterschelde.³⁰⁷

Eenzelfde lot onderging minister W. Drees, die in 1972 minister van Verkeer en Waterstaat was. De Aktiegroep Oosterschelde Open hield hem staande bij de Kreekraksluizen om hem aan de belofte uit 1971 voor een hernieuwd onderzoek over de Oosterschelde te herinneren.³⁰⁸ Udink en Drees werd slechts de weg versperd, de aannemers die zich inschreven voor de aanbesteding van de Oosterscheldedam liet de actiegroep kennis maken met de gevolgen van de afsluiting van de Oosterschelde. Voor het lokaal waar de inschrijving plaats vond, werd een kist rottende vis afgeleverd.³⁰⁹ Het zou niet de laatste keer zijn dat de Aktiegroep Oosterschelde Open de directe confrontatie opzocht met bestuurders. Zij bleven in de loop der jaren steeds het doelwit van de acties van de Aktiegroep.

Hoezeer de gemeenschap van Yerseke, en in het bijzonder de vissers, achter de actievoerders stonden, blijkt uit misschien wel de opmerkelijkste actie die zij op touw zette. Het begon klein met een korte notitie aan de schippers van de Yersekse vissersschepen op 25 augustus 1972. Zij werden opgeroepen in een protestvloot mee te varen om de rondvaartboot, waarin de Zeeuwse Statenleden een bezoek brachten aan de werkzaamheden in de Oosterschelde, te vergezellen.³¹⁰ De kranten van de maandag na de rondvaart spraken echter niet over een vreedzame protestvloot. De actie was volledig uit de hand gelopen. Er was een politieboot geramd, en de statenleden kortten hun bezoek ernstig in.³¹¹ Tegen de schipper van één van Yersekse mosselkotters werd proces verbaal opgemaakt.³¹² *De Stem* sprak zelfs van

---

³⁰⁷ *Provinciale Zeeuwse Courant*, 8 april 1971, 'Drs. B. Udink in Zeeland: protesten over Oosterschelde en van wereldwinkel M'burg', en *Algemeen Dagblad*, 10 april 1971, L. Sinner, 'Udink strijdt zonder harnas'.

³⁰⁸ *Provinciale Zeeuwse Courant*, 30 mei 1972, 'Drees: "Alleen iets geniaals houdt de Oosterschelde open"', en *Eindhovens Dagblad*, 30 mei 1972, 'Protest afsluiting Oosterschelde volmaakt zinloos'.

³⁰⁹ *Provinciale Zeeuwse Courant*, 10 mei 1972, 'Protest met rottende vis en spandoeken bij aanbesteding gedeelte Oosterscheldedam'.

³¹⁰ GGR, AOO, COSO, 1972. Oproep aan schippers om deel te nemen aan de protestvloot rond het R.T.M. schip, 25 augustus 1972.

³¹¹ *Provinciale Zeeuwse Courant*, 28 augustus 1972, 'Protestvloot 'open Oosterschelde' belaagde Statenleden op excursie'.

³¹² *Idem*.

een zeeslag op de Oosterschelde.³¹³ Wederom haalde de actiegroep, gesteund door een twintigtal schepen, de landelijke pers.³¹⁴

De Aktiegroep Oosterschelde Open draaide niet alleen om spectaculaire protestacties. Vanaf het begin van haar bestaan werkte de groep ook aan het bekendmaken van de argumenten tegen de afsluiting van de Oosterschelde door middel van correspondentie met het provincie- en landsbestuur. In eerste instantie gebruikten ze hiervoor niet de uitgebreide pamfletten en notities die de Studiegroep Oosterschelde had opgezet. In een poging het Statendebat over de Oosterschelde in de Zeeuwse provinciale Staten van september 1972 te beïnvloeden, werden twee notities opgestuurd van ieder zo'n tien regels.³¹⁵ Slechts twee maanden later werd eenzelfde soort brief gericht aan de Statenleden en de kiezers in de statenverkiezingen, voorzien van duidelijke argumentatie.³¹⁶ De correspondentie bestond op dat moment nog uit een getypte brief zonder logo of andere aankleding. In de loop van de jaren zou de actiegroep er steeds beter in slagen correspondentie, pamfletten en manifesten een professionele uitstraling te geven. In november 1974 was een open brief aan de regering en de Eerste en Tweede Kamer al voorzien van het briefpapier van de actiegroep.³¹⁷

Vanaf dat jaar gaf de Aktiegroep Oosterschelde Open ook een jaarlijks informatiebulletin uit, waarin de argumenten tegen de afsluiting van de Oosterschelde werden verzameld en in begrijpelijke taal verspreid onder bestuurders, leden en belangstellenden.³¹⁸ Evenals de correspondentie werd het Informatiebulletin met het jaar professioneler van uitstraling. Het Informatiebulletin 1981/1982 werd in groot formaat uitgegeven. Het bevatte

---

³¹³ *De Stem*, 28 augustus 1972, 'Zeeslag' op de Oosterschelde'.

³¹⁴ *De Volkskrant*, 28 augustus 1972, 'Demonstrerende vissers zitten Statenleden in vaarwater', *Het Vrije Volk*, 28 augustus 1972, 'Boze vissers: Modder voor Statenleden', en *Algemeen Dagblad*, 28 augustus 1972, 'Vissers gooien modder'.

³¹⁵ GGR, AOO, COSO, 1972. Brief van de Aktiegroep Oosterschelde Open aan de Provinciale Staten van Zeeland. Toewensing wijsheid in het Oosterscheldedebat, 6 september 1972, en GGR, AOO, COSO, 1972. Brief aan de Provinciale Staten Zeeland namens 9 actiegroepen en milieubewegingen. Verzoek om motie aan te nemen waarin verzocht wordt om een nieuwe onderzoek in zake de afsluiting van de Oosterschelde, 9 september 1972.

³¹⁶ GGR, AOO, COSO, 1972. Brief aan alle overheidspersonen en kiezers. Argumentatie om voor een hernieuwd onderzoek voor de Oosterschelde te kiezen, november 1972.

³¹⁷ GGR, AOO, COSO, 1974. Open brief aan de Nederlandse regering en aan de leden van de Eerste en Tweede kamer der Staten Generaal. Toelichting bij de t.v.-uitzending van de Evangelische Omroep, november 1974.

³¹⁸ *De Stem*, 9 februari 1974, 'Actiegroep in informatiebulletin: Afsluiten Oosterschelde is nadelig voor bewoners rond de Westerschelde'.

naast de per thema geordende argumenten tegen de afsluiting van de Oosterschelde, danwel de bouw van de pijlerdam, een keur aan foto's en pentekeningen van de omgeving, de flora en de fauna van de Oosterschelde.³¹⁹

Niet alleen de presentatie, maar ook de toon waarop de argumenten aan de bestuurders werden aangedragen, veranderde in de loop van de jaren. Eerder werd als gewezen op de leuzen en de teksten op de stickers in de allereerste acties van de Aktiegroep Oosterschelde Open. Kreten als 'Bakker Stakker' en 'Deltadienst Moordenaars' gaven uitdrukking aan het ongenoegen van de actiegroep over de afsluiting. In veel gevallen waren ook de teksten in de correspondentie kwetsend. In een open brief aan het blad *Nederlandse Gedachten* in 1972 werd een overduidelijke toespeling gemaakt op de Tweede Wereldoorlog, met de zin:

*'Ze kunnen nooit zeggen: Wij hebben het niet geweten!'*³²⁰

De actiegroep doelde hiermee op het kennelijke gebrek aan interesse van de AR-politici in het milieuvraagstuk. De toon liet geen twijfel mogelijk over de manier waarop de actiegroep over deze politici dacht.³²¹

In een in 1980 verzonden brief aan de Nederlandse regering had de actiegroep duidelijk geleerd de bestuurders en politici in hun eigen taal aan te spreken. In deze brief werd het verband gelegd tussen de kosten van de pijlerdam en de tekorten in de algemene middelen van de regering.³²² De argumentatie is sterk rationeel,³²³ in tegenstelling tot de emotionele argumentatie die in vroegere jaren werd gebruikt. Ook hierin viel een zekere professionalisering waar te nemen. Een gedeelte van deze professionalisering kan zeker het gevolg zijn van de contacten die de actiegroep opdeed binnen het Comité Samenwerking Oosterschelde. Zoals al in paragraaf 5.2. bleek, probeerde enkele prominente figuren uit comité invloed uit te oefenen op de activiteiten van de actiegroep. Een andere aanleiding van de professionalisering kan gezocht worden in het 'volwassen' worden van de Aktiegroep

---

³¹⁹ GGR, AOO, COSO, 1982. Informatiebulletin 1981/1982, augustus 1982.

³²⁰ GGR, AOO, COSO, 1972. Brief van de Aktiegroep Oosterschelde Open aan *Nederlandse Gedachten*. Antwoord op ingezonden brief C. Hoogendoorn, 23 september 1972.

³²¹ Idem.

³²² GGR, AOO, COSO, 1980. Open brief aan de Nederlandse regering, aan de leden van de Eerste en Tweede Kamer der Staten Generaal en alle belangstellenden, 26 januari 1980.

³²³ Idem.

Oosterschelde Open. Hoewel de vroege wilde acties veel aandacht van de pers kregen, was het de vraag of er op die manier werkelijk naar de argumenten van de actiegroep geluisterd werd. Door de activiteiten te onderbouwen met gedegen materiaal, werd de actiegroep door haar tegenstanders serieuzer genomen.

Tenslotte moet nog enige aandacht geschonken worden aan enkele subgroepen die in de loop der jaren ontstaan waren uit de Actiegroep Oosterschelde Open. Vanaf 1972 tot en met 1974 organiseerde de actiegroep jaarlijks in Yerseke de Oosterschelddedag. Enkele jaren eerder was de viering van de opening van het mosselseizoen in verval geraakt³²⁴, maar de actiegroep zag er een mooie gelegenheid in om aandacht te vragen voor de Oosterscheldekwestie.³²⁵ De steun voor de actiegroep, die zich voor de gelegenheid onder de naam ‘werkgroep Oosterschelddedag’ bekend maakte, is binnen Yerseke enorm. De verschillende bedrijven in de mosselsector stelden duizenden porties gratis mosselen beschikbaar voor de gasten.³²⁶ Daarnaast was er medewerking van allerlei lokale partijen en verenigingen. De muziekvereniging verzorgde een optreden, er werd een zeilwedstrijd en concours hippique georganiseerd, een kleine interland gevoetbald en er was een traditionele vlootschouw.³²⁷

Naast de feestelijkheden was er binnen het programma ruimte gereserveerd voor de boodschap van de actiegroep. De voedselrijkdom van de Oosterschelde, in de vorm van de schelpdieren, werd tijdens de Oosterschelddedag gepresenteerd als één van de argumenten tegen afsluiting van de zeearm.³²⁸ Daarnaast werden de bezoekers door middel van tentoonstellingen en filmvertoningen geattendeerd op de natuur in de Oosterschelde.³²⁹ Mocht het de bezoeker dan nog ontgaan zijn om welke reden de Oosterschelddedag georganiseerd werd, dan hielpen de bewoners van Yerseke en de vissers hen er nog graag even aan herinneren. Op de straten en de kotters brachten zij voor deze dag de ondertussen welbekende

---

³²⁴ Anonimus, ‘Strijd nu gestreden: Belangrijke rol Zeeuwse vissers bij Oosterschelde-akties’, in *Visserijnieuws* 4 (1984) 10,10.

³²⁵ *Provinciale Zeeuwse Courant*, 14 augustus 1972, ‘Yerseke liet zijn gasten Open Oosterschelde zien’.

³²⁶ Anonimus, ‘Strijd nu gestreden: Belangrijke rol Zeeuwse vissers bij Oosterschelde-akties’, in *Visserijnieuws* 4 (1984) 10,10.

³²⁷ GGR, AOO, COSO, 1972. Programma mosseldag 1972, augustus 1972.

³²⁸ *De Stem*, 13 augustus 1973, ‘Bedoeling Oosterschelddedag komt goed naar voren’.

³²⁹ *De Stem*, 27 juni 1974, ‘Oosterschelddedag op 3 augustus’.

leuzen tegen de afsluiting van de Oosterschelde aan.³³⁰ Tenslotte waren verschillende groeperingen in de haven vertegenwoordigd met informatiestands.³³¹ De Oosterschelddag mocht rekenen op een toenemend aantal bezoekers. In 1972 trok de dag ruim 10.000 mensen.³³² Een jaar later was dat aantal gegroeid tot 50.000.³³³ Ook politici lieten zich niet onbetuigd op deze dagen. Vaste bezoeker was Tweede Kamerlid en later fractievoorzitter van D'66 Jan Terlouw.³³⁴ In 1973 sprak hij het publiek in Yerseke toe over de nadelen van afsluiting van de Oosterschelde, terwijl hij ook een prijsuitreiking vervulde.³³⁵ Ook burgemeester Pijl Hogeweg at graag een paar mosselen mee.³³⁶

Toch was niet iedereen enthousiast over het initiatief van de Oosterschelddag. In 1974 werden de feestelijkheden verstoord door een protest van boeren uit de omgeving.³³⁷ Zij wierpen wegblokkades op, om aandacht te vragen voor hun slechte economische positie. De toegangswegen naar Yerseke waren twee uur lang hermetisch afgesloten, tot ongenoegen van het publiek en de organisatie van de Oosterschelddag.³³⁸ Dit was niet de reden dat de Oosterschelddag in 1974 voor het laatst georganiseerd werd. De actiegroep stopte met de organisatie toen in 1974 een nieuw onderzoek naar de beveiliging van de Oosterschelde werd begonnen door de Commissie Oosterschelde.³³⁹

Een ander onderdeel van de Actiegroep Oosterschelde Open was de Educatieve Werkgroep Oosterschelde. In 1975 kwam deze naam voor het eerst voor in de archiefstukken

---

³³⁰ *De Stem*, 13 augustus 1973, 'Bedoeling Oosterschelddag komt goed naar voren'.

³³¹ *Idem*.

³³² *Provinciale Zeeuwse Courant*, 24 juli 1973, 'Omvangrijk programma voor Oosterschelddag'.

³³³ *De Stem*, 27 juni 1974, 'Oosterschelddag op 3 augustus'.

³³⁴ *Provinciale Zeeuwse Courant*, 14 augustus 1972, 'Yerseke liet zijn gasten Open Oosterschelde zien'.

³³⁵ *De Stem*, 13 augustus 1973, 'Bedoeling Oosterschelddag komt goed naar voren'.

³³⁶ *Provinciale Zeeuwse Courant*, 14 augustus 1972, 'Yerseke liet zijn gasten Open Oosterschelde zien'.

³³⁷ *Provinciale Zeeuwse Courant*, 5 augustus 1974, 'Wegblokkades bemoeilijkten bezoek aan Oosterschelddag in Yerseke'.

³³⁸ *Idem*.

³³⁹ GGR, AOO, COSO, 1979. Brief aan leden en begunstigers. Toezending informatiebulletin 1978/1979, juli 1979.

van het Comité Samenwerking Oosterschelde.³⁴⁰ Lid van de Aktiegroep Oosterschelde Open de onderwijzer Cees van Leeuwen nam namens de Edukatieve Werkgroep Oosterschelde deel aan de vergaderingen van het comité.³⁴¹ Een paar maanden later verschenen de eerste uitgaven van de werkgroep, een lesboek over de Oosterschelde, geschreven door dezelfde Van Leeuwen.³⁴²

De werkgroep kon rekenen op steun van de milieuorganisaties in hun streven om scholen van informatie te voorzien over natuur en milieu, in het bijzonder in en rondom de Oosterschelde. In 1978 ontving de werkgroep een bedrag van het Wereld Natuur Fonds vanuit de actie 'Geef om de Natuur'.³⁴³ De Edukatieve Werkgroep Oosterschelde deed meer dan alleen het verstrekken van informatie aan scholen. Zij gaven ook andere publicaties uit, waarmee zij de bestuurders benaderden.³⁴⁴ De argumentatie van de Edukatieve werkgroep was sterk rationeel. Dit komt overeen met de argumentatie van de Aktiegroep Oosterschelde Open in die jaren, die veel minder verbonden werd met de identiteit van de Yerseke gemeenschap.³⁴⁵

Een noemenswaardige bijdrage die de Edukatieve Werkgroep leverde aan de bekendheid van de natuur in en rond de Oosterschelde, waren de informatieborden die in 1980 verspreid werden onder de gemeenten en andere overheidsinstellingen die grond in eigendom hadden rond de Oosterschelde.³⁴⁶ De borden werden geplaatst op plekken waar veel mensen zich begaven rond de Oosterschelde, zodat het publiek geïnformeerd werd over de natuurlijke rijkdommen van de zeearm.³⁴⁷ De onthulling van het eerste bord vond

---

³⁴⁰ GGR, AOO, SOS, 1975. Brief van het Comité Samenwerking Oosterschelde aan haar leden. Uitnodiging voor de vergadering van 20 februari 1975 en het verslag van de vergadering van 5 februari 1975, 11 februari 1975.

³⁴¹ Idem.

³⁴² Anonimus, 'Lesboek over de Oosterschelde' in *De Gouden Delta*, 1,1.

³⁴³ GGR, AOO, SOS, 1978. Brief van het Comité Samenwerking Oosterschelde aan haar leden. Uitnodiging voor de vergadering van 8 maart 1978 en een verslag van de bijeenkomst van 18 januari 1978, 18 januari 1978.

³⁴⁴ GGR, AOO, COSO, 1978. Lijst van ingekomen stukken voor de Tweede Kamer, 18 januari 1978.

³⁴⁵ GGR, AOO, COSO, 1978. Pamflet 'Veiligheid voor de bevolking' van de Edukatieve Werkgroep Oosterschelde, januari 1978.

³⁴⁶ GGR, AOO, COSO, 1980. Aanbieding informatiebord flora en fauna aan de het college van B&W van alle gemeenten rond de Oosterschelde, 24 maart 1980.

³⁴⁷ GGR, AOO, COSO, 1980. Dankzegging gemeente Tholen voor het informatiebord Oosterschelde, 29 oktober 1980.

vanzelfsprekend plaats in de haven van Yerseke, bijgewoond door verschillende bestuurders, milieuorganisaties en leden van de het Comité Samenwerking Oosterschelde.³⁴⁸ Dosbouw, één van de aannemingsmaatschappijen van de pijlerdam in de Oosterschelde, bedankte vriendelijk voor de eer. De maatschappij wilde wel graag een informatiebord van de werkgroep hebben.³⁴⁹ Toen kwam even de kwajongensgeest van de Aktiegroep Oosterschelde Open boven drijven. Daags na de onthulling leverden de leden van de actiegroep ongevraagd een informatiebord van twee bij één meter af bij het informatiecentrum Oosterschelde van de provincie Zeeland en Rijkswaterstaat.³⁵⁰ Een excuusbrief moest er aan te pas komen om de banden met de bestuurders weer te normaliseren.³⁵¹

De beginperiode van de Aktiegroep Oosterschelde Open voldoet op het eerste gezicht aan de theorie die Woods heeft opgesteld voor de 'new social movements'. Er was sprake van directe actie, gedreven door het belang dat de Oosterschelde had voor identiteit van de Yersekse gemeenschap. De constatering uit hoofdstuk vier dat de actiegroep niet uit is op politieke macht en de klassieke reactie doorbraak, worden bevestigd in de analyse van de activiteiten. De kritiek van Reed op Woods wordt door de activiteiten van de Aktiegroep Oosterschelde Open uiteindelijk bevestigd. Vanaf het begin werd de actiegroep ondersteunt door groeperingen die in wezen behoren tot de oude elite, namelijk de Studiegroep Oosterschelde en de visserij. Bovendien groeide de invloed van deze oude elite op de actiegroep vanaf 1973/1974, toen zij zich verenigden in het Comité Samenwerking Oosterschelde.

---

³⁴⁸ GGR, AOO, COSO, 1980. Lijst met aanwezigen bij de onthulling van het eerste informatiebord te Yerseke, 1 april 1980.

³⁴⁹ GGR, AOO, COSO, 1980. Antwoord van Dosbouw op de uitnodiging van de Edukatieve Werkgroep Oosterschelde voor de onthulling van het eerste informatiebord Oosterschelde te Yerseke, 17 maart 1980.

³⁵⁰ GGR, AOO, COSO, 1980. Brief van de Aktiegroep Oosterschelde Open aan de afdeling Voorlichting van de Provincie Zeeland in zake de aflevering van een informatiebord, 21 april 1980.

³⁵¹ Idem.

5.5. Comité Samenwerking Oosterschelde

Toen Lockfeer in 1973 het initiatief nam tot de oprichting van het Comité Samenwerking Oosterschelde had hij nog niet duidelijk voor ogen welke activiteiten de samenwerkende organisaties en groeperingen zouden gaan voeren.³⁵² Bij de tweede bijeenkomst enkele weken later werden drie concrete voorstellen gedaan.³⁵³ Naast de oprichting van het comité, moest er op 1 september 1973 een grote openbare bijeenkomst georganiseerd worden. Op korte termijn zou een reactie op de zogenaamde nota-Westerterp, een nota van de toenmalige minister van Verkeer en Waterstaat over de Oosterschelde, geschreven en verspreid worden. Tenslotte moest er in november 1973 een allesomvattende Oosterscheldenota geschreven zijn, waarin de visies van de verschillende samenwerkingspartners geformuleerd waren, voorzien van wetenschappelijke argumenten.³⁵⁴

Voortvarend werd na de eerste vergadering van start gegaan met de organisatie van de openbare bijeenkomst op 1 september. Al tijdens de tweede vergadering van het comité was de Grote Kerk in Middelburg gereserveerd voor de bijeenkomst. De leden discussieerden over de sprekers.³⁵⁵ Enige tijd later bleek dat de reservering voor de kerk ingetrokken was vanuit de pastorie. De kerk zou niet voor zulke niet-sacrale bijeenkomsten gebruikt mogen worden.³⁵⁶ Misschien dat binnen de kerkgemeenschap de schrik van de acties van de Aktiegroep Oosterschelde Open er nog in zat.

Uiteindelijk vond op 15 september 1973, twee weken later dan de bedoeling was, een grote openbare bijeenkomst plaats in de Grote Kerk in Goes.³⁵⁷ Sprekers waren mevrouw T.

---

³⁵² GGR, AOO, SOS, 1973. Brief van A.L.S. Lockfeer aan de Aktiegroep Oosterschelde, Vervoex, Studiegroep Oosterschelde en Zevibel. Uitnodiging tot werkbijeenkomst over eventuele samenwerking, 7 juli 1973.

³⁵³ GGR, AOO, SOS, 1973. Brief van de Aktiegroep Oosterschelde Open aan de mogelijke samenwerkingspartners. Uitnodiging tot werkbijeenkomst eventuele samenwerking in de Oosterscheldekwestie, 16 juli 1973.

³⁵⁴ Idem.

³⁵⁵ GGR, AOO, SOS, 1973. Notulen van de tweede vergadering van het Comité Samenwerking Oosterschelde, 27 juli 1973.

³⁵⁶ GGR, AOO, SOS, 1973. Notulen van de derde vergadering van het Comité Samenwerking Oosterschelde, ongedateerd.

³⁵⁷ GGR, AOO, SOS, 1973. Notulen van de vergadering van het Comité Samenwerking Oosterschelde van 3 september 1973, 3 september 1973.

Kannegieter, oud-voorzitter van de Vereniging Milieuhygiëne Zeeland, de ingenieurs H. Meijer en A. Mertens, beiden waterbouwkundigen en Wouter van Dieren, milieupublicist.³⁵⁸ Alle sprekers hadden relaties met ofwel de Studiegroep Oosterschelde, ofwel de Aktiegroep Oosterschelde Open. In de provinciale kranten werd de bijeenkomst aangekondigd.³⁵⁹ Dankzij deze aandacht en de promotie van de leden van het comité binnen hun eigen organisaties werd de bijeenkomst door zo'n 300 mensen bezocht, waarmee de kerk goed gevuld was.³⁶⁰ De bijeenkomst kreeg een scherpe politieke ondertoon, toen bleek dat er grote ontevredenheid bestond over de uitvoering van de verkiezingsbeloften door de regeringspartijen.³⁶¹ De artikelen in de provinciale kranten waren voor enkele afsluiters reden om met ingezonden stukken hun gal te spuwen over de werkwijze van de voorstanders van een open Oosterschelde. Zij werden door de Aktiegroep Oosterschelde Open via dezelfde kranten voorzien van passend commentaar.³⁶² Het resultaat van de bijeenkomst was geslaagd. In het publieke debat was wederom ruime aandacht voor de Oosterscheldekwestie.

Terwijl een deel van het comité bezig was met de organisatie van de bijeenkomst in Goes, werd door enkele anderen hard gewerkt aan de eerste korte reactie op de nota-Westerterp. Ir. Loeff, lid van de Studiegroep Oosterschelde en Kees Slager, lid van de Aktiegroep Oosterschelde, namen hierin de leiding.³⁶³ Al op 17 augustus 1973 was de eerste reactie gereed om naar de landelijke en provinciale bestuurders en Mr. J. Klaassesz, voorzitter van de Commissie Oosterschelde, te verzenden.³⁶⁴ De kritiek op de nota van Westerterp was ongekend. De reactie sprak van een persiflage op wat een regeringsstuk behoorde te zijn.³⁶⁵

---

³⁵⁸ GGR, AOO, SOS, 1973. Uitnodiging voor de openbare bijeenkomst te Goes op 15 september 1973, 3 september 1973.

³⁵⁹ *Provinciale Zeeuwse Courant*, 29 augustus 1973, 'Bijeenkomst SOS in Goes', en *De Stem*, 29 augustus 1973, 'Bijeenkomst van SOS in Goes'.

³⁶⁰ *Provinciale Zeeuwse Courant*, 17 september 1973, 'Bijeenkomst Comité SOS in Goes: Oosterschelde toetssteen of beleid milieu regering werkelijk ernst is'.

³⁶¹ *De Stem*, 17 september 1973, 'Voorstanders open Oosterschelde: Progressieven moeten beloften nakomen'.

³⁶² *Provinciale Zeeuwse Courant*, 6 november 1973, B.Samwel namens Aktiegroep Oosterschelde Open, 'Lezers schrijven: Oosterschelde'.

³⁶³ GGR, AOO, SOS, 1973. Notulen van de derde vergadering van het Comité Samenwerking Oosterschelde, ongedateerd.

³⁶⁴ GGR, AOO, SOS, 1973. Toezending eerste reactie op de jongste nota van drs. Westerterp, 17 augustus 1973.

³⁶⁵ GGR, AOO, SOS, 1973. Eerste reactie op Oosterschelde-nota, augustus 1973.

Volgens het comité deed de minister er alles aan om de werkzaamheden in de Oosterschelde zo snel mogelijk in een stadium te krijgen, waarin een beleidswijziging niet meer mogelijk was.³⁶⁶ Vanzelfsprekend werd de zware kritiek door de pers opgepakt en breed uitgemeten stond de reactie van het comité enkele dagen later in de krant.³⁶⁷

Binnen enkele maanden hadden de leden van het Comité Samenwerking Oosterschelde al twee van de drie door henzelf gestelde doelen behaald. Volgens de eerste opzet restte hen nog één taak. Zij moesten een allesomvattende Oosterscheldenota opstellen, waarin de gemeenschappelijke visie ondersteund werd door wetenschappelijke argumenten. Wederom werd door het comité haast gemaakt. Slechts twee dagen na de openbare bijeenkomst in Goes, stuurde Frans Boogaard, secretaris van het comité en lid van de Aktiegroep Oosterschelde Open, ir. Loeff een brief met daarin het verzoek om met een werkgroep spoedig te beginnen aan het opstellen van de Oosterschelde-nota.³⁶⁸

Loeff hoefde de klus niet alleen te klaren. Hij werd geholpen door de al eerder genoemde Kees Slager, Paul de Schipper, Cees van Leeuwen en Frans Boogaard zelf.³⁶⁹ Behalve Loeff waren alleen leden van de Aktiegroep Oosterschelde Open aanwezig in de werkgroep. De allesomvattende nota moest samengesteld worden uit het al verzamelde materiaal dat bij de Studiegroep Oosterschelde en de Aktiegroep Oosterschelde Open aanwezig was. De klus zou volgens Boogaard niet meer dan tien dagen in beslag nemen.³⁷⁰ De door Boogaard uitgedachte werkwijze kon geen goedkeuring wegdragen bij de wetenschappers van de Studiegroep Oosterschelde. Uiteindelijk was het deze groep die het belangrijkste deel van het werk voor haar rekening nam.³⁷¹ Het stuk, dat de titel Memorandum Oosterschelde meekreeg, werd door de Vereniging Milieudefensie in een boekvorm

---

³⁶⁶ GGR, AOO, SOS, 1973. Eerste reactie op Oosterschelde-nota, augustus 1973.

³⁶⁷ *Provinciale Zeeuwse Courant*, 21 augustus 1973, 'Samenwerking Oosterschelde (SOS) in eerste reactie: Oosterschelde-nota minister Westerterp is een persiflage'.

³⁶⁸ GGR, AOO, SOS, 1973. Brief van Frans Boogaard aan ir. Loeff. Verzoek om spoedig aan te vangen met het schrijven van de Oosterschelde-nota, 17 september 1973.

³⁶⁹ Idem.

³⁷⁰ GGR, AOO, SOS, 1973. Brief van Frans Boogaard aan ir. Loeff. Verzoek om spoedig aan te vangen met het schrijven van de Oosterschelde-nota, 17 september 1973.

³⁷¹ GGR, AOO, SOS, 1973. Notulen van de vergadering van het Comité Samenwerking Oosterschelde op 31 oktober 1973, 31 oktober 1973.

uitgegeven en begin december verzonden naar de betrokken bestuurders en de commissie Oosterschelde³⁷². De berichtgeving over het Memorandum was neutraal³⁷³

Hoewel uitgebreide reacties op het Memorandum uitbleven, had het comité met de verschillende activiteiten wel de aandacht getrokken van de Commissie Oosterschelde, die in opdracht van het ministerie van Verkeer en Waterstaat onderzoek deed naar de afsluiting van de Oosterschelde. Het comité werd op 21 december 1973 uitgenodigd voor een hearing bij de commissie.³⁷⁴ De verschillende sprekers stemden hun bijdragen zo goed mogelijk op elkaar af. Dubbelingen zouden kunnen worden gezien als een onzorgvuldige voorbereiding.³⁷⁵ Ondanks de energie die het comité stak in de voorbereiding van de hearing waren de resultaten teleurstellen. De aandacht die de pers aan de hearing besteedde, was zeker niet naar de zin van de leden. Bovendien waren ze maar matig tevreden over aandacht die de verschillende groeperingen tijdens de hearing hadden gekregen.³⁷⁶

De Commissie Oosterschelde was van doorslaggevende betekenis voor het verdere bestaan van het Comité Samenwerking Oosterschelde. Ondanks dat de drie van te voren gestelde doelen van het comité eind 1973 bereikt waren, bleven de leden bij elkaar komen in afwachting van het advies van deze commissie. Tijdens de eerste vergadering van 1974 werd vooral door de leden van de Aktiegroep Oosterschelde Open een keur aan nieuwe activiteiten voorgesteld.³⁷⁷ Uiteindelijk zou het comité geen enkele van de voorstellen uitvoeren. Het volgende wapenfeit kwam pas tot stand toen de Commissie Oosterschelde haar advies aan de regering uitbracht.

---

³⁷² GGR, AOO, SOS, 1973. Notulen van de vergadering van het Comité Samenwerking Oosterschelde op 15 december 1973, 15 december 1973.

³⁷³ *Provinciale Zeeuwse Courant*, 8 december 1973, 'Memorandum Comité SOS en Milieudefensie: Geen blijvend voordeel afsluiting van de Oosterschelde te verwachten', en *De Stem*, 8 december 1973, 'Laatste woord van Comité SOS over Oosterschelde'.

³⁷⁴ GGR, AOO, SOS, 1973. Brief van de Commissie Oosterschelde aan het Comité Samenwerking Oosterschelde. Uitnodiging voor een hearing op 21 december 1973, 29 november 1973.

³⁷⁵ GGR, AOO, SOS, 1973. Notulen van de vergadering van het Comité Samenwerking Oosterschelde op 15 december 1973, 15 december 1973, en GGR, AOO, SOS, 1973. Brief van A.L.S. Lockefeer aan Piet Samwel. Te behandelen punten bij inspraak Commissie Oosterschelde, 18 december 1973.

³⁷⁶ GGR, AOO, SOS, 1974. Notulen van de vergadering van het Comité Samenwerking Oosterschelde op 12 januari, P. De Schipper, 12 januari 1974.

³⁷⁷ Idem.

Toen op één maart 1974 het rapport van de Commissie Oosterschelde verscheen, was het Comité Samenwerking Oosterschelde één van de eerste partijen die door de pers om een reactie werd gevraagd.³⁷⁸ Het bleef niet bij de pers, ook de Raad voor de Waterstaat vroeg het comité om een reactie.³⁷⁹ De mening van het comité werd door verschillende organisaties waardevol gevonden. Uit de reactie op het rapport kwam duidelijk naar voren dat binnen het comité verschillende belangen gediend moesten worden. Alle onderdelen van het beleid over de Oosterschelde kwamen aan bod, de visserij, natuur en milieu, scheepvaart en recreatie.³⁸⁰ Het comité was het in grote lijnen met het rapport eens, maar zag enkele kleine problemen. Daarnaast wilde het comité garanties voor de toekomst van de Oosterschelde. Om dit te bereiken werd een reactie voorbereid richting zowel het landelijke als provinciale bestuur, strategisch gepland voor de behandeling van het rapport in de verschillende debatten.³⁸¹

Na het versturen van de reactie op het rapport van de Commissie Oosterschelde aan de verschillende bestuurders werd het stil rond het Comité Samenwerking Oosterschelde. In de archieven van de Gemeente Reimerswaal zijn er geen notulen te vinden van bijeenkomst vanaf 7 mei 1974 tot 5 februari 1975. Het is onduidelijk of er geen vergaderingen hebben plaatsgevonden, of dat de notulen simpelweg kwijtgeraakt zijn. In ieder geval probeerde Lockefeer in mei 1974 nog een nieuwe vergadering te organiseren, maar het is niet duidelijk of daar door de overige leden op gereageerd is.³⁸²

In november 1974 kwam er een teken van leven van het Comité Samenwerking Oosterschelde in de vorm van een petitie aan minister Westerterp van Verkeer en Waterstaat.³⁸³ De petitie was geschreven naar aanleiding van de uitnodiging om bij de minister op gesprek te komen om van gedachten te wisselen over de Oosterscheldekwestie. Op 18 november 1974 nodigde Westerterp voor- en tegenstanders van de afsluiting van de

---

³⁷⁸ *Provinciale Zeeuwse Courant*, 2 maart 1974, 'Voorstanders van open Oosterschelde gematigd enthousiast'.

³⁷⁹ GGR, AOO, SOS, 1974. Brief van de Raad voor de Waterstaat aan het Comité Samenwerking Oosterschelde. Verzoek om reactie op het rapport van de Commissie Oosterschelde, 25 maart 1974.

³⁸⁰ GGR, AOO, SOS, 1974. Notulen van de vergadering van het Comité Samenwerking Oosterschelde op 6 april 1974, 7 april 1974.

³⁸¹ GGR, AOO, SOS, 1974. Notulen van de vergadering van het Comité Samenwerking Oosterschelde op 23 april 1974, 23 april 1974.

³⁸² GGR, AOO, SOS, 1974. Brief van A.L.S. Lockefeer aan de leden van het Comité Samenwerking Oosterschelde. Oproep tot het plannen van een nieuwe vergadering, 11 mei 1974.

³⁸³ GGR, AOO, SOS, 1974. Petitie van het Comité Samenwerking Oosterschelde aan minister Westerterp, 18 november 1974.

Oosterschelde uit om nog een keer alle argumenten aan te horen. Tenminste, dat was de gedachte die het comité bij de uitnodiging had. In Den Haag bleek dat Westerterp met het provinciebestuur, de gemeentebestuurders en de waterschappen sprak en een ambtenaar het gesprek met de tegenstanders van de afsluiting van de Oosterschelde liet voeren.³⁸⁴ In de *Provinciale Zeeuwse Courant* was vooral aandacht voor het gesprek tussen de minister en de ‘afsluiters’.³⁸⁵ In de landelijke pers kwamen ook de argumenten voor het openhouden van de Oosterschelde ruim aan bod.³⁸⁶

Misschien gedesillusioneerd door de uitkomsten van het gesprek en de reactie van de provinciale pers daarop, werd het wederom stil rond het Comité Samenwerking Oosterschelde. Pas op 21 januari 1975 werd door het comité een brief aan haar leden verzonden, waarin de vraag werd gesteld welke functie het comité in de toekomst nog zou kunnen vervullen.³⁸⁷ Het is onduidelijk wie het initiatief tot verzending van deze brief genomen had, al is uit het opgegeven tijdelijke postadres op te maken dat de Actiegroep Oosterschelde Open in ieder geval nauw betrokken was.³⁸⁸

In de brief werd gesproken over een nieuwe werkwijze voor het Comité Samenwerking Oosterschelde, waarbij het comité verder zou gaan als een begeleidingsgroep. De taakstelling van de begeleidingsgroep was ook al geformuleerd. Zij moest de studies begeleiden over de afsluitbare caissondam en compartimentering, en de verbinding met de Westerschelde gedurende anderhalf jaar.³⁸⁹ De begeleiding zou tot doel hebben te voorkomen dat één van de ontbindende voorwaarden voor de open caissondam, zoals aangenomen door de regering, in werking kon treden.³⁹⁰

---

³⁸⁴ *Provinciale Zeeuwse Courant*, 19 november 1974, ‘Voor en tegenstanders afsluiting van Oosterschelde bij Minister Westerterp’.

³⁸⁵ Idem.

³⁸⁶ *N.R.C.*, 19 november 1974, ‘Zeeuwen zijn niet voor afsluiting’, en *De Volkskrant*, 19 november 1974, ‘Groepen lichten opinies Oosterschelde toe’.

³⁸⁷ GGR, AOO, SOS, 1975. Brief van het Comité Samenwerking Oosterschelde aan haar leden. Oriëntatie op de toekomst van het Comité Samenwerking Oosterschelde, 21 januari 1975.

³⁸⁸ Idem.

³⁸⁹ Idem.

³⁹⁰ Idem.

Tijdens de eerstvolgende vergadering van het comité werd grote weerstand ondervonden tegen de voorgestelde wijzigingen.³⁹¹ Het vormen van een begeleidingsgroep met een bestuur en een strakke organisatie bleek een verzoek van de staatssecretaris van Verkeer en Waterstaat, dhr. Meyer te zijn.³⁹² De vergadering besloot verder te gaan zoals het altijd gedaan had met het Comité Samenwerking Oosterschelde. Er was regelmatig overleg, maar de zelfstandige activiteiten van de leden bleven het uitgangspunt. Wel werd een coördinator en een vast secretariaat ingesteld om de organisatie te stroomlijnen.³⁹³

Vanaf dat moment kwam het comité weer regelmatig bij elkaar. De activiteiten richtten zich op de onderzoeken die door de regering werden uitgevoerd naar de verschillende adviezen van de Commissie Oosterschelde. Het comité probeerde opnieuw via het verzamelen en publiceren van rationele argumenten de besluiten van de bestuurders te beïnvloeden.³⁹⁴ De invloed van de Aktiegroep Oosterschelde Open was miniem.³⁹⁵ Het aantal leden van de actiegroep dat aanwezig was bij de vergaderingen van het comité werd verhoudingsgewijs kleiner, vanwege het grote aantal organisaties uit de milieubeweging.³⁹⁶

De afnemende invloed van de Aktiegroep Oosterschelde Open binnen het Comité Samenwerking Oosterschelde was ook waar te nemen in de activiteiten die het comité vanaf begin 1975 opzette. De reactie van het comité ging steeds meer terugrijpen op de reacties uit de jaren zestig van het gemeentebestuur van Yerseke, Zevibel en de Studiegroep Oosterschelde. Het comité probeerde een plaats te veroveren in de commissies die de regering adviseerden over het beleid rond de Oosterschelde, bijvoorbeeld de Commissie

---

³⁹¹ GGR, AOO, SOS, 1975. Brief van het Comité Samenwerking Oosterschelde aan haar leden. Notulen van de vergadering van 5 februari en uitnodiging voor de bijeenkomst op 20 februari, 11 februari 1975.

³⁹² Idem.

³⁹³ Idem.

³⁹⁴ GGR, AOO, SOS, 1975. Brief van het Comité Samenwerking Oosterschelde aan haar leden. Uitnodiging voor de vergadering van 26 maart 1975 en de notulen van de vergadering van 20 februari 1975, 6 maart 1975.

³⁹⁵ Idem.

³⁹⁶ GGR, AOO, SOS, 1975. Presentielijst van de vergadering van het Comité Samenwerking Oosterschelde op 26 maart 1975, 26 maart 1975.

Dijkverhoging.³⁹⁷ Toen dit in eerste instantie niet lukte, werd de pers toch weer ingeschakeld.³⁹⁸

In de tweede helft van de jaren zeventig vond binnen het Comité Samenwerking Oosterschelde verschillende malen een discussie plaats over het nut en de noodzaak van het comité. Zeker toen in juni 1976 de regeringsbeslissing viel om de bouw van de open caissondam door te zetten, leek het doel van het comité bereikt³⁹⁹. Toch werd steeds besloten de activiteiten door te zetten en een vinger aan de pols te houden bij de uitwerking van het beleid door Rijkswaterstaat. In 1977 deed het comité nog een oproep tot bezinning aan de kabinetsformateur, regering, Eerste en Tweede Kamer, waarin aandacht werd gevraagd voor een gedegen afweging van alle argumenten voor en tegen afsluiting van de Oosterschelde.⁴⁰⁰

Vanaf 1978 namen de activiteiten van het comité in de richting van het landsbestuur sterk af. Ook de leden van het comité werden gevraagd Den Haag niet langer te bedelven onder de open brieven of andere vormen van correspondentie. De vele vragen om aandacht voor de Oosterschelde zouden bij de politici slechts ergernis opwekken.⁴⁰¹ Vanaf de jaren tachtig was er van het Comité Samenwerking Oosterschelde eigenlijk geen sprake meer. Keer op keer werden vergaderingen afgezegd vanwege gebrekkige belangstelling.⁴⁰² In 1988 werd een definitief punt achter het bestaan gezet. De overgebleven middelen werden overgemaakt naar Greenpeace.⁴⁰³

---

³⁹⁷ GGR, AOO, SOS, 1975. Notulen van de vergadering van het Comité Samenwerking Oosterschelde op 26 maart 1975, 8 april 1975.

³⁹⁸ *Provinciale Zeeuwse Courant*, 27 februari 1975, 'SOS: voorzichtig bij dijkverhoging Oosterschelde'.

³⁹⁹ GGR, AOO, SOS, 1976. Brief van het Comité Samenwerking Oosterschelde aan haar leden. Uitstel vergadering 14 juli 1976 en notulen van de vergadering van 9 juni 1976, 4 juli 1976.

⁴⁰⁰ GGR, AOO, SOS, 1977. Oproep tot bezinning over de Oosterschelde van het Comité Samenwerking Oosterschelde, ongedateerd.

⁴⁰¹ GGR, AOO, SOS, 1978. Brief van het Comité Samenwerking Oosterschelde aan haar leden. Uitnodiging voor de vergadering van 8 november 1978 en de notulen van de vergadering van 20 september 1978, 25 oktober 1978.

⁴⁰² GGR, AOO, SOS, 1980. Brief van het Comité Samenwerking Oosterschelde aan haar leden. Bericht over de verplaatsing van de vergadering van 27 februari 1980 naar 25 maart 1980, vanwege gebrekkige belangstelling, 19 februari 1980.

⁴⁰³ GGR, AOO, SOS, 1988. Brief van het Comité Samenwerking Oosterschelde Open aan Greenpeace. Opheffing Comité Samenwerking Oosterschelde en schenking van het kasgeld aan Greenpeace, 18 februari 1988.

Het Comité Samenwerking Oosterschelde kan gezien worden als een poging van de elite om weer vat te krijgen op het protest tegen de afsluiting van de Oosterschelde. In eerste instantie deed zij dit vooral door de verschillende activiteiten te stroomlijnen en door de banden met bestuurders aan te halen. Uiteindelijk verloren de buitenparlementaire actievoerders uit het begin van de jaren zeventig invloed en nam de elite, gesteund door de opkomende milieubeweging, het roer weer stevig in handen.

5.6. Conclusie

Na de vaststelling van de Deltawet en het Deltaplan door de regering, reageerde het gemeentebestuur op twee wijzen. Zij probeerde via het bestaande politieke netwerk pressie uit te oefenen op bestuurder om de afsluiting van de Oosterschelde te heroverwegen. Daarnaast liet zij onderzoeken op welke manier de toekomst van het dorp Yerseke verzekerd kon worden zonder de economische basis van de schaal- en schelpdierensector. Ondanks dat het gemeentebestuur in deze jaren dicht bij de gemeenschap stond, waren de activiteiten weinig zichtbaar voor haar inwoners. Het gemeentebestuur uitte haar ongenoegen over de afsluiting van de Oosterschelde via de interne netwerken van de provinciale en nationale politiek.

Ook de provinciale visserijorganisatie Zevibel, die vlak voor de vaststelling van de Deltawet een belangrijk deel van de taken van de lokale visserijverenigingen had overgenomen, uitte in eerste instantie haar protest tegen de afsluiting van de Oosterschelde intern. Op bijeenkomsten voor vissers werd voorlichting gegeven over de gevolgen van de afsluiting voor de visserij. Toen de bijeenkomsten uit de hand dreigden te lopen en de Zeeuwse politiek zich er mee bemoeide, zag voorzitter Lockeffer in dat de activiteiten van Zevibel niet toereikend waren om werkelijk invloed uit te oefenen op het beleid.

Hij nam het initiatief om de Studiegroep Oosterschelde op te starten, een groep van prominenten uit verschillende disciplines, die de argumenten tegen de afsluiting verzamelden en bij de bestuurders kenbaar maakten. Ook de Studiegroep Oosterschelde werkte via bestaande politieke netwerken. Zij probeerden bestuurders te overtuigen van de noodzaak van een beleidswijziging door hen te informeren met rapporten en persoonlijke gesprekken. Volgens de studiegroep waren het alleen de bestuurders die een eenmaal aangenomen wet konden wijzigen. Het had geen zin om via de publieke opinie pressie uit te oefenen.

De reacties van het gemeentebestuur Yerseke, Zevibel en de Studiegroep Oosterschelde kunnen klassieke reacties genoemd worden. Deze belangenbehartigers probeerden via bestaande netwerken pressie uit te oefenen. De gemeenschap merkte weinig van de activiteiten en had zelf weinig in te brengen. De publieke opinie werd niet ingezet als pressiemiddel richting de bestuurders. De klassieke reactie gaf uiting aan de door De Groot en Pryor beschreven sociale spanning, maar erkende niet dat deze spanning ook breder aanwezig was in de gemeenschap.

Vanaf het eind van de jaren zestig veranderde de houding van de Studiegroep Oosterschelde onder leiding van Lockeffer. Het werd de groep duidelijk dat er meer moest

gebeuren om de afsluiting van de Oosterschelde tegen te gaan. In eerste instantie probeerde zij zelf de publieke opinie te mobiliseren, maar de studiegroep slaagde hier slechts matig in. In 1970 ontstond een initiatief onder de naam Aktiegroep Oosterschelde Open, een groep mensen uit de gemeenschap van Yerseke, gesteund door de studiegroep.

Zij pakten de strijd om de Oosterschelde compleet anders aan. Via verschillende buitenparlementaire en soms criminele acties wisten zij de provinciale en landelijke pers keer op keer te bereiken. De gemeenschap in Yerseke stond volledig achter hen. De politiek en de provinciale pers reageerden geschokt en even dreigde de strijd om de Oosterschelde uit de hand te lopen. Deze directe actie past binnen de theorie van Woods, waardoor de Aktiegroep Oosterschelde Open aan alle voorwaarden van zijn theorie voldoet.

Vanaf 1973 werden de verschillende initiatieven verzameld binnen het Comité Samenwerking Oosterschelde. Dit comité startte in eerste instantie met drie doelstellingen op de korte termijn. Tijdens de uitvoering van de activiteiten werd duidelijk dat de strategie van de Aktiegroep Oosterschelde Open invloed had op de tactiek van de overige deelnemers. Meer dan in het verleden richtten zij de activiteiten op de publieke opinie. De kern van de activiteiten greep terug op de klassieke reactie op de afsluiting. Door middel van argumentatie werd getracht de bestuurders te beïnvloeden.

De deelname aan het Comité Samenwerking Oosterschelde had tot gevolg dat de Aktiegroep Oosterschelde Open aan autonomie verloor en de buitenparlementaire activiteiten zo goed als verdwenen. De invloed van de eerdere belangenbehartigers werd groter, gesteund door de opkomende milieubewegingen. Het comité bleef nog lange tijd bestaan, maar de activiteiten namen in de loop van de jaren, zeker vanaf het begin van de jaren tachtig sterk af.

De invloed van de elite op de Aktiegroep Oosterschelde Open komt bij de analyse van de activiteiten duidelijk naar voren. Hoewel de groep in eerste instantie lijkt te voldoen aan de kenmerken van de ‘new social movement’ van Woods, is er geen sprake van een opkomend initiatief uit de gemeenschap. Dit initiatief wordt gedeeltelijk georganiseerd en gesteund door de elite die inzag dat hun eigen verzet weinig resultaat had. Vanaf 1973 werd de bemoeienis van de elite met de activiteiten van de Aktiegroep Oosterschelde Open groter via het Comité Samenwerking Oosterschelde. Vanaf dat moment was er in ieder geval geen sprake meer van een ‘new social movement’. Het verloop van de strijd tegen de afsluiting van de Oosterschelde lijkt de kritiek van Reeds op de ‘new social movement’ van Woods te bevestigen. De spontane initiatieven van de gemeenschap waren in wezen gebaseerd op de wens van de elite om op een nieuwe manier politieke pressie uit te oefenen. Toen de activiteiten uit de hand dreigden te lopen, vergrootte de elite de invloed op de groepering.

Hoofdstuk 6: Einde en gevolgen

6.1. Inleiding

Wanneer een groepering invloed probeert uit te oefenen op het regeringsbeleid is zelden een lineair verband tussen de pressie en het uiteindelijke beleid te vinden. Regeringsbesluiten worden genomen naar aanleiding van wetenschappelijke argumenten, maatschappelijke ontwikkelingen, lobbywerk, persoonlijke overtuigingen en nog veel meer invloeden die lastig uiteen te rafelen zijn. Voor de besluitvorming rond de afsluiting van de Oosterschelde lag dit niet anders.

Dat er sprake is geweest van een beleidswijziging ten opzichte van het oorspronkelijke Deltaplan is voor iedere bezoeker van de Oosterschelde vandaag de dag waar te nemen. Het water in de zeearm is nog zout, en het getij is aanwezig, zij het gedempt. De vraag is of de Oosterschelde ook open zou zijn als er vanuit Yerseke niet geprobeerd was op alle mogelijke manieren de bestuurders op andere gedachten te brengen over de afsluiting van de Oosterschelde. Daarnaast is niet vast te stellen welke van de gebruikte methoden het meest effectief was. Waren de buitenparlementaire acties van de Aktiegroep Oosterschelde Open het meest van belang, het instellen van de Commissie Oosterschelde, of juist het lobbywerk van Zevibel en de Studiegroep Oosterschelde? Dit zijn vragen waar binnen dit onderzoek geen aandacht voor is geweest.

Toch wordt in dit hoofdstuk beschreven welke gevolgen de strijd om de Oosterschelde had. Hierbij worden drie zaken behandeld. In de eerste plaats wordt in paragraaf 6.2. de besluitvorming rond de Oosterschelde en de regeringsbeslissing om in de zeearm het getij te bewaren beschreven en wordt stilgestaan bij de invloed van de stormvloedkering op het milieu in de Oosterschelde. In hoofdstuk vijf al is kort ingegaan op het einde van het Comité Samenwerking Oosterschelde. In paragraaf 6.3. zal dieper worden ingegaan op het einde van de Aktiegroep Oosterschelde Open, een einde dat voor Yerseke de strijd om de Oosterschelde definitief afsloot.

Tenslotte wordt beschreven welke globale gevolgen de strijd om de Oosterschelde heeft voor het dorp Yerseke. Hierbij komen zowel de economische gevolgen van het behoud van de mossel- en oestersector, als de sociale gevolgen van deze woelige jaren aan bod.

6.2: De Oosterschelde en de dam

In 1986 sprak koningin Beatrix de legendarische woorden die het einde betekenden van de werkzaamheden van het Deltaplan:

*‘De Stormvloedkering is gesloten. De Deltawerken zijn voltooid. Zeeland is veilig.’*⁴⁰⁴

Het was ironisch dat zij deze woorden juist bij de stormvloedkering uitsprak. Het laatst voltooide Deltawerk was het onderwerp van een jarenlange discussie geweest, waarbij het argument veiligheid centraal stond. Hoewel de actievoerders nooit aan het veiligheidsargument getornd hadden, namen zij het de ‘afsluiters’ kwalijk dat zij niet verder keken dan dat ene argument. De Oosterschelde was nog zoveel meer dan een bedreigende plas water.

De besluitvorming over de afsluiting en later de pijlerdam in de open Oosterschelde kende een grillig patroon. Toen het Deltaplan aan het einde van de jaren vijftig steeds meer inhoudelijk werd ingevuld, waren er amper tegengeluiden te vinden in de Tweede Kamer. Slechts één kamerlid, de heer Van der Zaal (A.R.) pleitte toen al voor verder onderzoek naar mogelijkheden om de Oosterschelde open te houden.⁴⁰⁵ Van der Zaal was bekend met de bijzonderheden van de Oosterschelde. De bodemgesteldheid was bijzonder geschikt voor de oesterteelt. De kweekmethoden voor de oesters- en mossels waren geheel aangepast aan het unieke getij.⁴⁰⁶ Het was voor hem, net als voor de latere actievoerders onbegrijpelijk dat de Oosterschelde moest worden afgedamd, maar de Westerschelde open mocht blijven.⁴⁰⁷

Op dit ene Tweede Kamerlid na, bleef het lang stil binnen de kringen van bestuurders over de Oosterschelde. Iedereen leek tevreden over de manier waarop Rijkswaterstaat uitvoering gaf aan het Deltaplan. De regering keek uit naar het moment waarop de veiligheid van Zuidwest-Nederland weer op orde was. Pas begin jaren zeventig kreeg de minister van

---

⁴⁰⁴ J.J.B. Kuipers, *Zeeuwen tegen het water* (Goes 1998), 81.

⁴⁰⁵ *Rapport Commissie Oosterschelde*, Ministerie van Verkeer en Waterstaat, 13-15.

⁴⁰⁶ *Idem*, 14.

⁴⁰⁷ *Idem*, 15.

Verkeer en Waterstaat Bakker enkele kamervragen over de Oosterschelde, maar hij kon die op dat moment nog afdoen met een enkele zin.⁴⁰⁸

Aan het verzoek van Van der Zaal werd in 1973 gehoor gegeven, toen de Commissie Oosterschelde werd ingesteld om onderzoek te doen naar de mogelijke aanpassing van het Deltaplan voor de Oosterschelde.⁴⁰⁹ In het rapport waarmee deze commissie in 1974 de regering adviseerde over de Oosterscheldekwestie noemde zij de activiteiten van de Studiegroep Oosterschelde en de Aktiegroep Oosterschelde Open de voornaamste aanleidingen voor haar opdracht. Het Comité Samenwerking Oosterschelde maakte volgens de commissie de laatste slag van de verschillende actie- en belangengroepen nog meer dan een daalder waard.⁴¹⁰

Het rapport van de Commissie Oosterschelde beschreef ook een ongewenst neveneffect van de activiteiten om de Oosterschelde open te houden. Door deze activiteiten werden ook de ‘afsluiters’ geprikkeld om hun geluid sterker te laten klinken. Zonder tegenstand, zoals aan het begin van de jaren zestig, was er voor hen geen aanleiding om hun argumenten te laten horen.⁴¹¹

Het rapport van de Commissie Oosterschelde gaf een afweging van alle argumenten voor en tegen de afsluiting van de Oosterschelde en kwam uiteindelijk tot een oplossing die een compromis moest voorstellen: en open caisson, of pijlerdam. De voor- en tegenstanders van de afsluiting reageerden met enige terughoudendheid. Het was onzeker of de pijlerdam technisch en financieel haalbaar was.⁴¹² De regering stemde in met het advies, maar verbond wel enige ontbindende voorwaarden aan de uitvoering. Rijkswaterstaat moest onderzoeken of de bouw van de pijlerdam binnen deze voorwaarden gerealiseerd kon worden.⁴¹³

Na het definitieve besluit van de Tweede Kamer in 1976 om tot de bouw van de stormvloedkering over te gaan, hebben er geen werkelijke beleidswijzigingen meer plaatsgevonden. Vanaf dat moment namen de activiteiten van de actievoerders ook sterk af. De invloed van de actievoerders op het beleid en de besluitvorming na 1976 is dan ook

---

⁴⁰⁸ De Haan, Haagsma, *De Deltawerken*, 66.

⁴⁰⁹ *Rapport Commissie Oosterschelde*, Ministerie van Verkeer en Waterstaat, 9.

⁴¹⁰ *Idem*, 18-19.

⁴¹¹ *Idem*, 19-20.

⁴¹² De Haan, Haagsma, *De Deltawerken*, 68.

⁴¹³ *Idem*, 70

miniem geweest. Een vraag die nog wel gesteld kan worden, is in hoeverre de besluitvorming met betrekking tot de Oosterschelde invloed heeft op de latere besluitvorming en beleid van de regering.

Vlak nadat het rapport van de Commissie Oosterschelde verscheen, werd in *Zeeuws Tijdschrift* een artikel gewijd aan de beschouwingen van dit rapport onder de titel ‘Van conflict naar compromis’.⁴¹⁴ In dit artikel werd niet het advies van de stormvloedkering, maar het advies over de afweging van de argumenten als een belangrijke prestatie van de commissie gezien. De commissie adviseerde de regering steeds te streven naar een zo groot mogelijk evenwicht tussen de te onderscheiden belangen. Het zoeken van harmonie tussen alle belangen was het advies aan de regering, een advies waaraan zij in de Oosterscheldekwestie volgens de commissie tot dan toe geen gehoor had gegeven.⁴¹⁵

Ook in andere tijdschriften werd aandacht besteed aan de manier waarop de keuze voor de stormvloedkering tot stand was gekomen. In 1984 verscheen in het tijdschrift *Natuur en Milieu* het artikel ‘De Oosterschelde, informatie als machtsmiddel’.⁴¹⁶ Volgens de auteur was de Tweede Kamer in het Oosterscheldebate met eenzijdige informatie om de tuin geleid. De Tweede Kamer moest meer aandacht hebben voor de kwaliteit van de aan hen verstrekte informatie. In complexe processen en grote beslissingen moest zij zich laten adviseren door externen om zeker te weten dat alle aspecten afgewogen werden.⁴¹⁷

Dan rest nog de vraag op welke manier de natuur van de Oosterschelde uiteindelijk werd beïnvloed door de stormvloedkering. Enkele maanden na de opening van de stormvloedkering schreef het hoofd van de afdeling Waterhuishouding van het Ministerie van Verkeer en Waterstaat een artikel over de tot dan toe waargenomen veranderingen in de Oosterschelde.⁴¹⁸ De Oosterschelde was als gevolg van de Deltawerken alleen nog maar schoner geworden. Door compartimentering van de wateren werd vervuild water uit de Westerschelde en de rivieren tegengehouden. De diversiteit aan soorten en leefgemeenschappen profiteerden daarvan, terwijl het unieke karakter van de Oosterschelde

---

⁴¹⁴ M.C. in 't Anker, ‘Van conflict naar compromis’, in *Zeeuws Tijdschrift* 2 (1974) 1-8, 1.

⁴¹⁵ Idem, 1.

⁴¹⁶ W.J. van Grondelle, ‘De Oosterschelde: informatie als machtsmiddel’, in *Natuur en Milieu* 2 (1984) 16-18, 16.

⁴¹⁷ Idem, 18.

⁴¹⁸ H.L.F. Saeijs, ‘Van keren tot beheren’, in *Vakblad Biologie* 66 (1986), 353-358, 353.

niet werd aangetast.⁴¹⁹ De beheerders van de Nederlandse wateren leerden door de ervaringen met de Oosterschelde dat het niet noodzakelijk was om de overgangssituaties tussen zoet en zout water te verstoren om aan andere beleidswensen te voldoen. De auteur sprak van een trendbreuk in de waterhuishoudingstraditie. Niet alleen werd bewust een lekke dijk neergelegd, voor het eerst werd zout water het land binnen gehaald.⁴²⁰

---

⁴¹⁹ H.L.F. Saeijs, 'Van keren tot beheren', in *Vakblad Biologie* 66 (1986), 353-358, 356.

⁴²⁰ *Idem*, 357.

6.2: Het einde van een tijdperk: afscheid van de actievoerders.

In hoofdstuk vijf is beschreven hoe het Comité Samenwerking Oosterschelde vanaf de jaren tachtig als een nachtkaaars doofde. Ook van de Studiegroep Oosterschelde was vanaf het begin van de jaren tachtig weinig meer vernomen. Toen duidelijk werd dat de stormvloedkering definitief geplaatst werd in de Oosterschelde, was er voor deze groepen weinig reden om zich nog in te zetten binnen het politieke en publieke debat. De Aktiegroep Oosterschelde Open en haar leden lieten nog wel van zich horen. Ook zij had vanaf de jaren tachtig te kampen met een afnemende belangstelling van haar leden. Al in 1980 moesten de eerste leden door het secretariaat geroyeerd worden vanwege achterstallige betalingen.⁴²¹ In 1983 besloot de actiegroep, dertien jaar na haar oprichting, zichzelf te ontbinden. Via een brief aan haar leden, de pers, maar ook aan de Nederlandse regering, Eerste en Tweede Kamer, de Provinciale Staten van Zeeland en het gemeentebestuur van Reimerswaal nam zij afscheid.⁴²²

De afscheidsbrief van de Aktiegroep Oosterschelde Open gaf een doorkijk in de motivering van de leden om aan de strijd voor de Oosterschelde te beginnen. Bovendien liet de brief zien in hoeverre de actiegroep zelf vond dat de oorspronkelijke doelen bereikt waren. Het verhaal van de Aktiegroep Oosterschelde Open was volgens de afscheidsbrief een succes-story. De Oosterschelde bleef immers open. De voorvechters van een open Oosterschelde mochten tevreden zijn.⁴²³

Opvallend is dat een groot deel van de afscheidsbrief gewijd was aan de invloed van de Oosterscheldekwestie op de politieke besluitvorming, een invloed die in de voorgaande paragraaf beschreven is. De Aktiegroep Oosterschelde Open wees de lezer er op dat zij niet alleen verheugd was dat de meeste bestuurders erkenden dat, alle argumenten afgewogen, een open Oosterschelde de beste oplossing was. In de brief werd ook benadrukt dat het resultaat van de strijd om de Oosterschelde ook de meer zorgvuldige behandeling en afweging van

---

⁴²¹ GGR, AOO, COSO, 1980. Brief van de Aktiegroep Oosterschelde Open naar enkele leden. Eenzijdige beëindiging van het lidmaatschap van de Aktiegroep Oosterschelde Open vanwege achterstallige betalingen, 2 januari 1980.

⁴²² GGR, AOO, COSO, 1983. Brief van de Aktiegroep Oosterschelde Open aan haar leden, de Nederlandse regering, de leden van de Eerste en Tweede Kamer der Staten Generaal, de Provinciale Staten van Zeeland, het gemeentebestuur van Reimerswaal, de pers en belangstellenden. Afscheid van de Aktiegroep Oosterschelde Open, december 1983.

⁴²³ Idem.

informatie was.⁴²⁴ Het was niet langer politiek houdbaar om alleen de informatie te gebruiken die het standpunt van een politicus bevestigde. Er moest in elk debat aandacht zijn voor de tegenargumenten. Zij konden niet zonder meer aan de kant geschoven worden.

Tenslotte waarschuwde de actiegroep dat wanneer de Oosterschelde weer in gevaar komt, zij op elk moment bereid was opnieuw het gevecht aan te gaan. De actiegroep vertrouwde er op dat dat niet nodig is. Twee instituten, namelijk de Milieudienst van Rijkswaterstaat te Middelburg en het Delta instituut voor hydrobiologisch onderzoek te Yerseke, waren volgens de actiegroep beter dan zichzelf in staat de ontwikkelingen in de Oosterschelde te onderzoeken en de bestuurders te adviseren.⁴²⁵ De leden van de Aktiegroep Oosterschelde Open die zich graag wilden blijven inzetten voor natuur en milieu werden aangespoord zich aan te melden bij de Vereniging Milieuhygiëne Zeeland en het Zeeuws Coördinatieorgaan, dat zo'n grote rol had gespeeld in het Comité Samenwerking Oosterschelde.⁴²⁶

Het afscheid van de Aktiegroep Oosterschelde Open kreeg in verschillende kranten en tijdschriften aandacht. In het visserijtijdschrift *Visserijnieuws* werd gesproken over het einde van een tijdperk.⁴²⁷ De *Provinciale Zeeuwse Courant* was minder lovend, en benadrukte in haar verslaggeving vooral de buitenparlementaire en criminele activiteiten van de groep.⁴²⁸ Ook in de landelijke pers was er aandacht voor het einde van de actiegroep, al was dat vooral ingegeven door het bijna gelijktijdig verschijnen van de afscheidsbrief met het rapport van nationale Rekenkamer over de Oosterscheldewerken. In dat rapport beweerden politici te weinig informatie tot hun beschikking gehad te hebben binnen het Oosterscheldedebat. De uitspraken verbaasden de Aktiegroep Oosterschelde Open, die in een reactie in de krant

---

⁴²⁴ GGR, AOO, COSO, 1983. Brief van de Aktiegroep Oosterschelde Open aan haar leden, de Nederlandse regering, de leden van de Eerste en Tweede Kamer der Staten Generaal, de Provinciale Staten van Zeeland, het gemeentebestuur van Reimerswaal, de pers en belangstellenden. Afscheid van de Aktiegroep Oosterschelde Open, december 1983.

⁴²⁵ Idem.

⁴²⁶ Idem.

⁴²⁷ Anonimus, 'Strijd nu gestreden: Belangrijke rol Zeeuwse vissers bij Oosterschelde-akties', in *Visserijnieuws* 4 (1984) 10,10.

⁴²⁸ *Provinciale Zeeuwse Courant*, 24 december 1983, 'Het doel van de strijd is bereikt, Oosterschelde Open stopt er mee'.

aangaf zelf in ieder geval nog genoeg informatiemateriaal te hebben om nog jaren door te gaan met de verspreiding.⁴²⁹

Na de laatste krantenberichten werd het stil rond de leden van de Aktiegroep Oosterschelde Open. Volgens Paul de Schipper trokken de actievoerders zich terug binnen de Yersekse gemeenschap. Een dorp als Yerseke was geen dorp om haar inwoners op handen te dragen, iedereen ging over tot de orde van de dag.⁴³⁰ In het jaar voor de opheffing van de actiegroep maakte haar verhaal onderdeel uit van een tentoonstelling over oproer en protest in Middelburg. De Aktiegroep Oosterschelde Open was één van de zeven Zeeuwse voorbeelden van dit fenomeen.⁴³¹ In het Oosterscheldemuseum in Yerseke is nog steeds een kleine hoek ingericht met informatie over de actiegroep.⁴³² In de Zeeuwse geschiedschrijving is weinig aandacht voor de strijd om de Oosterschelde.

Ook het bekendste lid van de Aktiegroep Oosterschelde Open, Kees Slager, politicus, journalist en schrijver, heeft het in zijn werk zelden over deze periode. Hoewel hij in interviews ingaat op zijn verleden in de milieubeweging, komt de actiegroep niet aan bod.⁴³³ Paul de Schipper, schrijver van *De Slag om de Oosterschelde*, heeft aandacht gevraagd voor de prestaties van de actiegroep. Als journalist, werkzaam bij *De Stem* publiceerde hij verschillende artikelen over de Aktiegroep Oosterschelde Open, zoals in 1982 het artikel 'Het late gelijk van de 'Aktiegroep'.'⁴³⁴ Naar aanleiding van een speech van het hoofd van Rijkswaterstaat in 1998 concludeerde De Schipper dat het rijksinstituut de actiegroep uiteindelijk op haar drie belangrijkste punten gelijk had gegeven: het ophogen van de dijken was goedkoper geweest, de afsluitingswerken maakten van de Zeeuwse zeearmen beerputten en ingrijpen in de Oosterscheldenatuur leidde slechts tot steeds meer en duurdere bemoeienis met de zeearm. Voor de gelegenheid zocht De Schipper zijn strijdmakker Joop Zoetewij op, die het roerend met hem eens is.⁴³⁵

---

⁴²⁹ *Algemeen Dagblad*, 24 december 1983, 'Actiegroep Oosterschelde Open stopt'.

⁴³⁰ P. De Schipper, *De Slag om de Oosterschelde*, 460-467.

⁴³¹ GGR, AOO, COSO, 1982. Brochure van de tentoonstelling 'Oproer en protest: Zeven Zeeuwse voorbeelden' in de Abdij van Middelburg, 2 juli – 13 augustus 1982.

⁴³² www.oosterscheldemuseum.nl/yerseke.html, 24 juli 2009.

⁴³³ *Provinciale Zeeuwse Courant*, 1 september 1990, H. Postma, 'Een tegenstroompje van gewone stemmen'.

⁴³⁴ *De Stem*, 4 november 1998, P.de Schipper, 'Het late gelijk van de 'Aktiegroep'.

⁴³⁵ Idem.

6.3. *Het dorp Yerseke*

In Yerseke herinnert weinig de toevallige bezoeker aan de strijd die er ooit gevoerd is voor het behoud van de economische pijler van het dorp, de oester- en mosselsector. De oester- en mosselbedrijven zijn wel overal aanwezig in het dorp, vooral langs de oevers van de Oosterschelde. In deze paragraaf wordt in beeld gebracht welke gevolgen de strijd om de Oosterschelde op economisch, maar ook op sociaal vlak voor het dorp heeft gehad.

Brusse en Van den Broeke besteden in hun werk over de economische geschiedenis van Zeeland enige aandacht aan de economische ontwikkeling van Yerseke na de bouw van de stormvloedkering.⁴³⁶ Zowel de mossel- als de oesterteelt floreerden in Yerseke, hoewel er net als voorheen goede en slechte jaren waren. Ondanks de technologische vooruitgang en verdere schaalvergroting binnen de sector, was zij nog steeds afhankelijk van de natuurlijke omstandigheden.⁴³⁷ Vervoex, één van de partners in het Comité Samenwerking Oosterschelde, bleef lange tijd het monopolie op de oesterteelt houden. Pas aan het begin van de eenentwintigste eeuw werd dit monopolie doorbroken en was het voor anderen mogelijk om een bedrijf in de oesterteelt te beginnen. Ook nu weer was het de nationale overheid die moest ingrijpen om dit mogelijk te maken.⁴³⁸

Yerseke was aan het eind van de twintigste eeuw het centrum voor de teelt en handel van schaal- en schelpdieren. Het dorp herbergde nog steeds de enige bekende mosselveiling ter wereld. Bovendien was de productie van mossels vanaf het midden van de eeuw verder toegenomen, een trend die al in de jaren zeventig was ingezet.⁴³⁹ Het opvissen van mosselbroed in de Waddenzee was navenant toegenomen, een ontwikkeling die onder druk van de dreigende afsluiting van de Oosterschelde in een vogelvlucht geraakt was.⁴⁴⁰

Ondanks de goede berichten over de productie en handel van oesters en mosselen, vormde de visserij in heel Zeeland een steeds kleinere bedrijfstak. Het aantal mensen dat werkzaam was in de visserij nam steeds af, mede als gevolg van de schaalvergroting en

---

⁴³⁶ Brusse en v.d. Broeke, *Provincie in de periferie*, 321-326.

⁴³⁷ *Idem*, 326.

⁴³⁸ *Idem*, 326.

⁴³⁹ *Idem*, 324.

⁴⁴⁰ *Idem*, 325.

automatisering van het werk. Schepen werden groter, in de fabrieken en handel werd met steeds minder mankracht gewerkt.⁴⁴¹ Voor de visserij in Yerseke gold dit ook.

De strijd om de open Oosterschelde betekende, zo leek het even, uitstel van executie voor de mosselteelt. De Europese Vogel en Habitatrichtlijnen stellen eisen aan het vissen in het natuurgebied in de Oosterschelde, waardoor de mosselvisserij die daar het mosselbroed opvissen steeds opnieuw moeten aantonen dat zij de natuur niet beschadigen.⁴⁴² De natuur- en milieuverenigingen en de mosselkwekers staan hierdoor, in tegenstelling tot de jaren zeventig van de twintigste eeuw, lijnrecht tegenover elkaar. Ook nu kan de mosselsector zich verheugen op vele belangenbehartigers, waaronder het gemeentebestuur van Reimerswaal.⁴⁴³ De gemeente is, net als tijdens de strijd om de Oosterschelde, op zoek naar manieren om het welvarende dorp Yerseke overeind te houden. Bijzonder detail is dat hierbij de wetenschappelijke onderzoeken van het Delta-instituut, die ooit door Rijkswaterstaat in het kader van de afsluiting van de Oosterschelde in Yerseke is opgezet, een belangrijke rol spelen.⁴⁴⁴

De acties die door de mosselsector zelf worden geïnitieerd, hebben veel weg van de acties van de Aktiegroep Oosterschelde Open. Er worden protestvloeden gehouden, waarbij ook nu doelbewust schepen met politici aan boord worden benaderd. De posters, spandoeken en pamfletten horen weer in het straatbeeld van Yerseke.⁴⁴⁵ In de communicatie met de pers, het publiek en de politiek wordt nooit een verwijzing gemaakt naar de Aktiegroep Oosterschelde Open. Op de website is een heel klein stukje tekst opgenomen over het Deltaplan,⁴⁴⁶ maar de inspirators van de acties van de nieuwe voorvechters van Yerseke worden nergens genoemd. Er is een taboe ontstaan rond de vroegere samenwerking met de milieubeweging. Het zijn deze verenigingen die de mosselsector en de gemeenschap in Yerseke nu bedreigen. De Oosterscheldekwestie bijgedragen aan de opkomst van de milieubeweging in Nederland, maar hun redding van de Oosterschelde kan nu op een andere manier het einde van de mosselsector betekenen.

---

⁴⁴¹ Brusse en v.d Broeke, *Provincie in de Periferie*, 323-324.

⁴⁴² <http://www.vriendenvandemossel.nl/>, 12 september 2009.

⁴⁴³ *Provinciale Zeeuwse Courant*, 5 maart 2008, 'Reimerswaal sluit rijen voor mosselsector'.

⁴⁴⁴ *Provinciale Zeeuwse Courant*, 17 juni 2007, 'Yerseke wacht flinke metamorfose'.

⁴⁴⁵ <http://www.reddezeeuwsemossel.nl/media.php>, 12 september 2009.

⁴⁴⁶ <http://www.vriendenvandemossel.nl/>, 12 september 2009.

Één onderdeel van de activiteiten van de Aktiegroep Oosterschelde Open wordt in Yerseke jaarlijks in ere gehouden, hoewel ook hierbij verwijzingen naar de actiegroep ontbreken. De jaarlijkse mosseldag wordt steevast in augustus gevierd.⁴⁴⁷ Elk jaar komen tienduizenden liefhebber naar Yerseke om van het zwarte goud uit de Oosterschelde te genieten, al moet er sinds enkele jaren voor de portie betaald worden.⁴⁴⁸ Het feest werd er niet minder om.

---

⁴⁴⁷ *Provinciale Zeeuwse Courant*, 20 augustus 2007, W. van Dam, 'Volle bak tijdens mossel-feest Yerseke'.

⁴⁴⁸ *Provinciale Zeeuwse Courant*, 22 juli 2006, R. Paardekam, 'Budget mosseldag is gehalveerd'.

6.4: Conclusie

Het einde van de strijd om de Oosterschelde kan precies aangegeven worden. Met de opening van de stormvloedkering in 1986 bleef de Oosterschelde definitief een zoutwatermilieu met een, zij het gedempt, getij. De gevolgen van de strijd om de Oosterschelde zijn veel lastiger in kaart te brengen, omdat zij zich over zoveel verschillende vlakken verspreiden.

De instelling van de Commissie Oosterschelde in 1973 was volgens de commissie zelf een direct gevolg van de activiteiten die de verschillende groeperingen hadden uitgevoerd voor het behoud van de Oosterschelde. Ook de Aktiegroep Oosterschelde Open stelde in haar afscheidsbrief dat haar activiteiten direct hadden bijgedragen aan de verwezenlijking van haar voornaamste doel, het openhouden van de Oosterschelde. Hoewel het uiteindelijke regeringsbesluit een compromis was, de Oosterschelde wass immers noch helemaal afgesloten, noch geheel open, waren het vooral de openhouders die vlak na het besluit met de overwinningsvlag zwaaiden.

Gezien de wijze waarop de Aktiegroep Oosterschelde Open constant het centrum van het publieke debat opzocht, is het opvallend dat haar leden na de opening van de stormvloedkering zo weinig van zich hebben laten horen. De meesten zijn verder gegaan in het ritme van alledag in de gemeenschap van Yerseke. Sinds de mosselsector opnieuw bedreigd wordt door ingrijpen van hogerhand, rust er zelfs een taboe op de eerdere strijd voor haar voortbestaan. De milieubeweging, die eens een partner was in de strijd, is nu de directe vijand geworden. In Yerseke wordt gezwegen over de periode dat zij samen met de milieuverenigingen optrokken.

Volgens sommige auteurs was de wijze van totstandkoming van het regeringsbesluit over de Oosterschelde van invloed op de latere besluitvorming. Niet langer volstaat het een politicus te vertrouwen op de informatie die zijn standpunt bevestigt. Hij moet ook actief kijken naar de argumenten die zijn standpunt onderuit halen. Ondertussen stroomt het getij elke dag door een schone Oosterschelde. Al snel na de totstandkoming van de Stormvloedkering namen biologen van het Ministerie van Verkeer en Waterstaat waar dat de kwaliteit van het water in de Oosterschelde verbeterd was door de bemoeienis van de ingenieurs. En daar was het iedereen toch om te doen.

Hoofdstuk 7: Conclusie

In de twintigste eeuw voltrok zich in Nederland een proces van schaalvergroting dat invloed had op bijna elk aspect van het leven. Gemeenschappen in kleine dorpen, die voor die tijd een grote mate van autonomie bezaten, zagen de eigen invloed op het bestuur, de economie en het sociale leven drastisch verminderen. De macht van de centrale overheid, maar ook de invloed van de stedelijke omgeving, ging een steeds grotere rol spelen binnen het leven in de dorpen. Binnen de historische wetenschap heeft dit proces nog weinig aandacht gekregen. Vooral sociaal-geografen hebben de reacties van de dorpsgemeenschappen vanaf eind jaren veertig in kaart gebracht. De analyses van deze sociaal-geografen laten een toenemende aandacht zien voor de identiteit van de dorpsgemeenschap als sociale eenheid. Bovendien is er steeds meer aandacht voor het protest tegen de schaalvergroting.

Ook Yerseke kreeg vanaf het eind van de negentiende eeuw te maken met een grotere invloed van de centrale overheid op het dorp. In eerste instantie had het ingrijpen van de overheid vooral een positieve uitwerking op het dorp. Yerseke werd het centrum van de schaal- en schelpdierencultuur en –handel in Nederland en daarbuiten. De verpachting van de oestergronden en de ontsluiting door middel van een treinstation en goede wegen speelden hier een grote rol in. De ontwikkeling veranderde de Yersekse gemeenschap compleet. Van een klein armoedig agrarisch dorp groeide de gemeenschap uit tot een grote kern met een stevige economische basis in de visserij. Hoewel deze veranderingen niet altijd zonder spanningen verliepen, was er geen sprake van een uitgebreid protest. Ook andere confrontaties met de schaalvergroting, zoals het beschikbaar komen van nutsvoorzieningen, leidden niet tot onrust in het dorp.

Na de Watersnoodramp van 1953 werd er in Den Haag opnieuw een beslissing gemaakt die van grote invloed was op Yerseke. Met de Deltawet en het Deltaplan kwam de in de negentiende eeuw ontwikkelde economische basis van Yerseke in gevaar. De afsluiting van de Oosterschelde maakte de oester- en mosselbanken bij het dorp onbruikbaar. De regering voorzag in schaderegelingen en probeerde alternatieve kweekmethoden te ontwikkelen, maar dit kwam maar ten dele tegemoet aan de wensen van de Yersekse gemeenschap. Hoewel er in de jaren vijftig en zestig publiekelijk weinig aandacht was voor de onvrede over de afsluiting van de Oosterschelde, werkten de belangenbehartigers van Yerseke, in de vorm van het gemeentebestuur en de visserijorganisatie, op de achtergrond aan een koerswijziging in het centrale beleid. Hun activiteiten gaven uiting aan wat De Groot en

Pryor de sociale spanning binnen de gemeenschap noemen. De wensen van de gemeenschap, namelijk het voortbestaan van de schaal- en schelpdierencultuur, en de door de overheid voorziene toekomst kwamen niet met elkaar overeen. Het gemeentebestuur van Yerseke stond hierin volledig achter de belangen van de gemeenschap, zij hadden immers alleen met dit dorp rekening te houden. Het gemeentebestuur probeerde via het politieke netwerk de belangen van Yerseke te verdedigen. Tegelijkertijd werd naar mogelijkheden gezocht om een nieuwe economische basis te creëren, in het geval dat de Oosterschelde toch afgesloten werd.

Ook binnen de provinciale visserijorganisatie Zevibel, die vanaf eind jaren veertig een groot deel van de taken van de lokale visserijverenigingen had overgenomen, werd gewerkt aan de beïnvloeding van politici en beleidsmakers binnen het Oosterscheldebate. De activiteiten van Zevibel waren sterk intern gericht. De bewustwording van de vissers over de gevolgen van de afsluiting was één van de belangrijkste doelen van Zevibel in de jaren zestig. De voorzitter van Zevibel legde in deze jaren belangrijke contacten met wetenschappers en prominenten onder de andere gebruikers van de Oosterschelde, zoals de duikers, watersporters en recreatievissers.

Toen in 1967 nog geen zicht was op een beleidswijziging, gebruikte Lockefeer deze contacten om de Studiegroep Oosterschelde op te zetten. Deze groep bestond uit enkele prominente figuren en wetenschappers, die op verschillende wijzen uit persoonlijke interesse bij het Oosterscheldebate betrokken waren. Zij zetten de tactiek van het gemeentebestuur en Zevibel verder door. Ze verzamelden argumenten tegen de afsluiting van de Oosterschelde en brachten deze onder de aandacht van de regering en de Tweede Kamer. Uit hun correspondentie en publicaties bleek dat de leden van de Studiegroep Oosterschelde gewend waren om bestuurders aan te spreken. Het schrijven en de argumentatie sloten aan bij de taal van de overheidsrapporten. Door deze kenmerken kan het werk van de studiegroep, net als dat van het gemeentebestuur en Zevibel gezien worden als een klassieke reactie op schaalvergroting. De Studiegroep Oosterschelde bestond uit leden van de oude elite.

Vanaf het begin van de jaren zeventig vond een kentering plaats in het Oosterscheldebate. Meer en meer werden de activiteiten op het grote publiek gericht. Met het ontstaan van de Aktiegroep Oosterschelde Open, deels op initiatief van de Studiegroep Oosterschelde, veranderde het protest bovendien van karakter. De Aktiegroep Oosterschelde Open was een groep actievoerders met een stevige basis in de Yersekse gemeenschap. Zij brachten de afsluiting van de Oosterschelde onder de aandacht door directe actie. De buitenparlementaire activiteiten kregen veel aandacht in de pers, in sommige gevallen vanwege het vermeende criminele karakter. Hoewel de bestuurders en betrokkenen vaak

negatief reageerden op de activiteiten van de actiegroep, bleef de Yersekse gemeenschap als één blok achter ze staan. De Aktiegroep Oosterschelde Open gaf een stem aan het ongenoegen binnen de gemeenschap, waarbij zij niet uit was op politieke macht. De steun vanuit de Yersekse gemeenschap en de vissers bleek nog duidelijker uit de manier waarop zij meewerkten aan de activiteiten van de actiegroep. De Aktiegroep Oosterschelde Open voldeed aan de drie belangrijkste kenmerken van Woods ' new social movement': een sterke verankering in de gemeenschap, waarbij identiteit een rol speelt, ze was niet uit op macht en ze was bereid tot directe actie over te gaan.

Door de aandacht in de pers voor de Aktiegroep Oosterschelde Open en het succes dat zij had onder de bevolking, gingen ook de andere partijen in het debat zich steeds meer richten op de publieke opinie. Het gemeentebestuur van Yerseke was in 1970 opgegaan in de gemeente Reimerswaal, waardoor er met meer belangen rekening gehouden diende te worden. Ondanks dat ondernam het gemeentebestuur verschillende acties voor het dorp, die ook in de pers ruime aandacht kregen. Vanaf 1973 veranderde het karakter van het protest opnieuw. In het Comité Samenwerking Oosterschelde gingen verschillende bewegingen tegen de afsluiting van de Oosterschelde samenwerken, waaronder Zevibel, de Studiegroep Oosterschelde en de Aktiegroep Oosterschelde Open. Binnen het comité was er een grote rol voor de opkomende milieubewegingen. Door de onderlinge afstemming van activiteiten werden de acties van de Aktiegroep Oosterschelde Open gereguleerd. Niet langer was er sprake van buitenparlementaire activiteiten, of zelfs van enige vorm van buitenparlementaire actie. De actiegroep maakte een proces van professionalisering door, waarbij de invloed van de milieuorganisaties duidelijk aanwezig was.

Het Comité Samenwerking Oosterschelde werkte via dezelfde methode als de oude elite in de jaren zestig. Door gerichte beïnvloeding van de politiek door open brieven, rapporten, hearings en gesprekken met bestuurders probeerde zij het politieke debat te beïnvloeden. Met de ervaringen van de Aktiegroep Oosterschelde Open in het achterhoofd werd er wel een grotere aanspraak gedaan op de publieke opinie, vooral via de pers. In mindere mate was er sprake van massacommunicatie via informatiebulletins of pamfletten, zoals de actiegroep nog wel bleef publiceren.

In het verloop van de strijd van Yerseke tegen de afsluiting van de Oosterschelde zijn duidelijke aanknopingspunten voor de sociaal-wetenschappelijke theorieën te vinden. Bij de eerste reactie vertrouwde de gemeenschap op de elite die hun belangen tot dan toe behartigd had, het gemeentebestuur en de visserijorganisaties. Zij gaven uitdrukking aan de sociale spanning, zoals die door De Groot en Pryor beschreven wordt. Via de Studiegroep

Oosterschelde werd deze elite uitgebreid. In eerste instantie lijkt de reactie van de Aktiegroep Oosterschelde Open vanaf 1970 uitstekend binnen de theorie van Woods te vallen. De verbondenheid van de identiteit van de Yersekse gemeenschap met de Oosterschelde resulteerde in een reactie die vanuit de samenleving opkwam en zich buiten de politieke en bestuurlijke structuren afspeelde. Wanneer de Aktiegroep Oosterschelde Open nader geanalyseerd wordt, wordt duidelijk dat de oude elite een rol speelde bij het ontstaan van de actiegroep. Reed heeft hier in zijn kritiek op de theorie van Woods reeds op gewezen. Woods 'new social movements' zouden volgens Reed een andere manier zijn van de oude elite om invloed uit te oefenen.

Hoewel de activiteiten van de Aktiegroep Oosterschelde Open in de beginfase wellicht harder waren dan de elite voorzien had, zijn in de relatie tussen de groep en de elite bewijzen te vinden om de kritiek van Reed te bevestigen. Toen in 1973 de elite, via het Comité Samenwerking Oosterschelde, opnieuw grote invloed uitoefende op de activiteiten actiegroep, werd duidelijk hoeveel macht zij binnen de Aktiegroep Oosterschelde Open hadden. Één van de redenen om het comité te initiëren zou het weer onder controle krijgen van de leden van de actiegroep kunnen zijn.

Het resultaat van de strijd om de Oosterschelde is voor iedere bewoner en bezoeker van de kusten van de zeearm duidelijk. Het water, de dieren en de planten, maar ook de dorpsgemeenschap in Yerseke, leven nog elke dag met het ritme van het getij. Het getij wordt gedempt door de beperkte opening waardoor het zeewater door de Oosterscheldekering stroomt, maar dit geldt niet voor de identificering van Yerseke met de zeearm. Nog steeds is de schaal- en schelpdierensector de belangrijkste economische pijler van het dorp. Hoewel binnen de gemeenschap een taboe rust op de strijd die zij enkele decennia geleden leverden voor hun bestaan, gaat zij even strijdlustig het gevecht om de mosselbanken in de Waddenzee aan met hun vroegere bondgenoten, de milieuorganisaties. Slechts een klein hoekje in het Oosterscheldemuseum is gereserveerd voor de redders van de Oosterschelde uit de jaren zestig en zeventig. Wellicht dat zij ooit een inspiratiebron kunnen zijn voor de huidige strijd.

Het historisch onderzoek naar de reacties op schaalvergroting van dorpsgemeenschappen staat nog in de kinderschoenen. Een lokaal onderzoek als dit verandert daar weinig aan. Hoewel er binnen de sociale wetenschappen verschillende theorieën bestaan over de reacties en verdedigingsmechanismen van de gemeenschappen, is het aan de historische wetenschap om te onderzoeken in hoeverre deze ontwikkelingen uniek zijn voor de twintigste eeuw, of dat zij deel uit maken van een langer bestaande traditie.

Bronnen

Algemeen Dagblad, 10 april 1971, L. Sinner, 'Udink strijdt zonder harnas'.

Algemeen Dagblad, 28 augustus 1972, 'Vissers gooien modder'.

Algemeen Dagblad, 30 juli 1973, 'Comité SOS voor open Oosterschelde'.

Algemeen Dagblad, 24 december 1983, 'Actiegroep Oosterschelde Open stopt'.

Algemeen Handelsblad, 29 december 1969, 'Yerseke wil schelpdiercultuur behouden'.

Anonimus, 'Zevibel vecht voor zijn zaak', in *De Visserijwereld* 24 (1965) 9.

Anonimus, 'Op propagandabijeenkomst van Zevibel werd duidelijke taal gesproken', in *De Visserijwereld* 24/4 (1965) 20-21.

Anonimus, 'Ongefundeerde kritiek op Zevibel', in *De Visserijwereld* 24 (1967), 6-7.

Anonimus, 'Moet de Oosterschelde wel dicht?', in *De Visserijwereld* 30 (1969), 3-4.

Anonimus, 'Een onbevredigend en ontactisch antwoord', in *De Visserijwereld* 32 (1969), 3-4.

Anonimus, 'De steen gaat rollen', in *De Visserijwereld* 42 (1969), 3-4.

Anonimus, 'De discussie over de Oosterschelde', in *De Visserijwereld* 50 (1969), 5-6.

Anonimus, 'Oosterschelde toetssteen voor het milieubeleid', in *De Visserijwereld* 38 (1973), 11-12.

Anonimus, 'Lesboek over de Oosterschelde', in *De Gouden Delta, uitgave van Vereniging Milieudefensie Zeeland* 5/6 (1975), 1.

Anonimus, 'Strijd nu gestreden: Belangrijke rol Zeeuwse vissers bij Oosterscheldeacties', in *Visserijnieuws* 4 (1984) 1.

De Bevelander, 8 januari 1970, 'Yerseke wil zeewater voor de deur'.

De Bevelander, 1 mei 1971, 'Reimerswaal maakt eigen Reimerswaalplan'.

Borghouts, T., 'Overlijden Boelmans Kranenburg klap voor visserijsector', in *De Visserijwereld* 39/50 (1980) 3.

Cobouw, 4 november 1974, 'Studiegroep: volledige afsluiting Oosterschelde uiteindelijk niet goedkoper'.

Convenant transitie mosselsector en natuurherstel Waddenzee, Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (Den Haag 2008).

Drinkwaard, A.C., 'De Oosterschelde, staalkaart van de visserij', in *De Waterkampioen* 1090 (1962), 52-53.

Eindhovens Dagblad, 30 mei 1972, 'Protest afsluiting Oosterschelde volmaakt zinloos'.

Financieel Dagblad, 22 augustus 1969, 'Afsluiting Oosterschelde completeert Deltawerken'.

Financieel Dagblad, 7 maart 1974, H. Meijer, 'Synthese tussen milieu en veiligheid'.

Friesch Dagblad, 8 augustus 1964, 'Waarom pleit Harlingen niet voor een open Oosterschelde?'.

N.R.C., 19 november 1974, 'Zeeuwen zijn niet voor afsluiting'.

Provinciale Zeeuwse Courant, 1 oktober 1959, E. Zeegers, 'Lezers schrijven: De Oosterschelde open'.

Provinciale Zeeuwse Courant, 20 april 1963, E. Zeegers, 'Lezers schrijven: Een zoute Oosterschelde'.

Provinciale Zeeuwse Courant, 30 januari 1965, 'De minister en de hartekreet'.

Provinciale Zeeuwse Courant, 31 januari 1970, 'Kantlijn: Zwijgende ambtenaren'.

Provinciale Zeeuwse Courant, 20 februari 1970, 'Visserijwereld mag sluiting Oosterschelde niet accepteren'.

Provinciale Zeeuwse Courant, 9 januari 1971, 'Vleugel Delta-Instituut in Yerseke beplakt met leuzen'.

Provinciale Zeeuwse Courant, 16 januari 1971, 'Plakker bang voor politie'.

Provinciale Zeeuwse Courant, 16 januari 1971, 'Tupamaros'.

Provinciale Zeeuwse Courant, 16 januari 1971, 'Mogelijke sabotage en ontvoering bij acties Open Oosterschelde'.

Provinciale Zeeuwse Courant, 16 januari 1971, K. Van der Maas, 'Interview met minister drs. J.A. Bakker (Waterstaat)'.

Provinciale Zeeuwse Courant, 2 februari 1971, C. Harthoorn, N. Sinke, 'Lezers schrijven: Open Oosterschelde'.

Provinciale Zeeuwse Courant, 15 februari 1971, C. Van Leeuwen, 'Lezers schrijven: Laat de Oosterschelde leven'.

Provinciale Zeeuwse Courant, 27 februari 1971, 'Actiegroep Oosterschelde: Activiteiten coördineren'.

Provinciale Zeeuwse Courant, 1 maart 1971, C. Harthoorn, 'Lezers schrijven: Oosterschelde (I)'.

Provinciale Zeeuwse Courant, 24 maart 1971, 'Ontstemming op ar-vergadering over Oosterschelde-pamfletjes'.

Provinciale Zeeuwse Courant, 8 april 1971, 'Drs. B. Udink in Zeeland: protesten over Oosterschelde en van wereldwinkel M'burg'.

Provinciale Zeeuwse Courant, 3 mei 1971, 'Gesprek minister beleefdheidsverzoek'.

Provinciale Zeeuwse Courant, 4 mei 1971, 'Studiegroep Oosterschelde had een ontmoeting met minister J.A. Bakker'.

Provinciale Zeeuwse Courant, 4 augustus 1971, 'Groep Loeff: meer vertrouwen in minister Drees'.

Provinciale Zeeuwse Courant, 28 september 1971, 'Schade aan de 'Jan Heijmans' loopt zeker in de miljoenen'.

Provinciale Zeeuwse Courant, 8 januari 1972, 'Oosterschelde, een 'open zaak'.

Provinciale Zeeuwse Courant, 18 februari 1972, 'Minister Lardinois voor kamercommissie: Rentabiliteit van de mosselcultuur in de toekomst is nog niet zeker'.

Provinciale Zeeuwse Courant, 19 februari 1972, K. Van der Maas, K. Cijssouw, B. Oggel, 'De Oosterschelde, het rapport van waterstaat en de reacties daarop'.

Provinciale Zeeuwse Courant, 31 maart 1972, ‘VVD-Zierikzee: geen discussie met groep open Oosterschelde’.

Provinciale Zeeuwse Courant, 10 mei 1972, ‘Protest met rottende vis en spandoeken bij aanbesteding gedeelte Oosterscheldedam’.

Provinciale Zeeuwse Courant, 19 mei 1972, ‘Aan parlement en staten: Studiegroep Oosterschelde reageert op Delta-nota’s’.

Provinciale Zeeuwse Courant, 30 mei 1972, ‘Drees: “Alleen iets geniaals houdt de Oosterschelde open”’.

Provinciale Zeeuwse Courant, 14 augustus 1972, ‘Yerseke liet zijn gasten Open Oosterschelde zien’.

Provinciale Zeeuwse Courant, 28 augustus 1972, ‘Protestvloot ‘open Oosterschelde’ belaagde Statenleden op excursie’.

Provinciale Zeeuwse Courant, 31 maart 1973, ‘Kamercommissie voor de visserij wil studie over verwateringsplan Yerseke’.

Provinciale Zeeuwse Courant, 6 april 1973, K. v.d. Maas, ‘Yerseke, mosselverwatering en de faire kans’.

Provinciale Zeeuwse Courant, 18 juni 1973, ‘Minister Westerterp luisterde naar pro en contra in kwestie afsluiting Oosterschelde’.

Provinciale Zeeuwse Courant, 24 juli 1973, ‘Omvangrijk programma voor Oosterschel dedag’.

Provinciale Zeeuwse Courant, 30 juli 1973, ‘Comité Samenwerking Oosterschelde (SOS) gaat krachten bundelen’.

Provinciale Zeeuwse Courant, 21 augustus 1973, ‘Samenwerking Oosterschelde (SOS) in eerste reactie: Oosterschelde-nota minister Westerterp is een persiflage’.

Provinciale Zeeuwse Courant, 29 augustus 1973, ‘Bijeenkomst SOS in Goes’.

Provinciale Zeeuwse Courant, 6 september 1973, ‘Zeeuwse SGP-vissers oneens met kamerfractie over afsluiting Oosterschelde’.

Provinciale Zeeuwse Courant, 17 september 1973, ‘Bijeenkomst Comité SOS in Goes: Oosterschelde toetssteen of beleid milieu regering werkelijk ernst is’.

Provinciale Zeeuwse Courant, 20 oktober 1973, ‘Studiegroep tevreden over nota van GS van Zuid Holland over Oosterschelde’.

Provinciale Zeeuwse Courant, 3 november 1973, ‘Bij afsluiting Oosterschelde gaat klein miljard verloren’.

Provinciale Zeeuwse Courant, 6 november 1973, B. Samwel namens Aktiegroep Oosterschelde Open, ‘Lezers schrijven: Oosterschelde’.

Provinciale Zeeuwse Courant, 8 december 1973, ‘Memorandum Comité SOS en Milieudefensie: Geen blijvend voordeel afsluiting van de Oosterschelde te verwachten’

Provinciale Zeeuwse Courant, 7 januari 1974, B. Samwel namens Aktiegroep Oosterschelde Open, ‘Lezers Schrijven: Dijken ophogen Oosterschelde plakaten’.

Provinciale Zeeuwse Courant, 11 januari 1974, ‘Voorzitter A.L.S. Lockefeer van 25 jarig Zevibel : “Open Oosterschelde voor de visserij zaak voor zelfbehoud”.

Provinciale Zeeuwse Courant, 2 februari 1974, ‘Mosselhandel voorwaardelijk akkoord met verwaterplaatsen’.

Provinciale Zeeuwse Courant, 2 maart 1974, ‘Voorstanders open Oosterschelde gematigd enthousiast’.

Provinciale Zeeuwse Courant, 31 juli 1974, ‘Dam bij Wemeldinge is doodklap voor visserij in Yerseke’.

Provinciale Zeeuwse Courant, 19 november 1974, ‘ Voor en tegenstanders afsluiting van Oosterschelde bij Minister Westerterp’.

Provinciale Zeeuwse Courant, 27 februari 1975, ‘SOS: voorzichtig bij dijkverhoging Oosterschelde’.

Provinciale Zeeuwse Courant, 5 augustus 1974, ‘Wegblokkades bemoeilijkten bezoek aan Oosterscheldedag in Yerseke’.

Provinciale Zeeuwse Courant, 22 maart 1975, 'Consumptie van verse mosselen bereikt record'.

Provinciale Zeeuwse Courant, 15 april 1976, 'Jaarverslag Zevibel: Visserij is blok aan been regering'.

Provinciale Zeeuwse Courant, 29 mei 1976, 'Zevibel blijft voorstander van dijkverhoging Oosterschelde'.

Provinciale Zeeuwse Courant, 28 augustus 1976, 'Zevibel voorzitter Lockfeer: Visserij is tevreden met kleine opening pijlerdam Oosterschelde'.

Provinciale Zeeuwse Courant, 3 september 1977, 'Voorkeur voor tradities, maar open voor vernieuwing: Ir. Loeff al halve eeuw bezig in de watersport'.

Provinciale Zeeuwse Courant, 2 september 1978, 'Een visser heeft altijd hoop, die blijft toch doorscharrelen'.

Provinciale Zeeuwse Courant, 24 december 1983, 'Het doel van de strijd is bereikt, Oosterschelde Open stopt er mee'.

Provinciale Zeeuwse Courant, 1 september 1990, H. Postma, 'Een tegenstroompje van gewone stemmen'.

Provinciale Zeeuwse Courant, 22 juli 2006, R. Paardekam, 'Budget mosseldag is gehalveerd'.

Provinciale Zeeuwse Courant, 17 juni 2007, 'Yerseke wacht flinke metamorfose'.

Provinciale Zeeuwse Courant, 20 augustus 2007, W. van Dam, 'Volle bak tijdens mosselweek Yerseke'.

Provinciale Zeeuwse Courant, 5 maart 2008, 'Reimerswaal sluit rijen voor mosselsector'.

Provinciale Zeeuwse Courant, 20 mei 2009, H. van der Werf, 'Uitspraak tegenslag voor mosselsector'.

Rapport van de Commissie Oosterschelde, Ministerie van Verkeer en Waterstaat ('s Gravenhage 1974).

Schaap, H.P., 'Ingezonden: De commissaris (der Koningin) kan ons nog méér vertellen!' in *De Visserijwereld* 29 (1970), 13.

Schipper, P. de, *De slag om de Oosterschelde* (Amsterdam 2008).

Slager, K., ‘Krentenbrood met krukels’, in *VMZ Bulletin* 4/3 (1973) 1-2.

Slager, K., ‘Economische belangen open Oosterschelde’, in *Milieudefensie* 5/3 (1976) 10-11.

De Stem, 30 december 1969, ‘Studiegroep Oosterschelde in Memorandu aan Den Haag: “Volkomen gebrek aan objectieve voorlichting”’.

De Stem, 20 mei 1972, ‘Door Studiegroep Oosterschelde weer aanval op Rijkswaterstaat’.

De Stem, 28 augustus 1972, ‘Zeeslag’ op de Oosterschelde’.

De Stem, 30 juni 1973, ‘Mr. J. Van Aartsen bracht bezoek aan Reimerswaal’.

De Stem, 30 juli 1973, ‘SOS-initiatiefnemer A. Lockeffer: “Gevecht om open Oosterschelde in beslissend stadium’.

De Stem, 13 augustus 1973, ‘Bedoeling Oosterscheldedag komt goed naar voren’.

De Stem, 29 augustus 1973, ‘Bijeenkomst van SOS in Goes’.

De Stem, 17 september 1973, ‘Voorstanders open Oosterschelde: Progressieven moeten beloften nakomen’.

De Stem, 8 december 1973, ‘Laatste woord van Comité SOS over Oosterschelde’.

De Stem, 9 februari 1974, ‘Actiegroep in informatiebulletin: Afsluiten Oosterschelde is nadelig voor bewoners rond de Westerschelde’.

De Stem, 18 mei 1974, ‘Moeilijke jaren voor cultures’.

De Stem, 27 juni 1974, ‘Oosterscheldedag op 3 augustus’.

De Stem, 3 mei 1975, F. Boogaard, ‘Delta-instituut houdt veranderend watermilieu scherp in de peiling’.

De Stem, 24 oktober 1975, ‘S.O.S. wil compromis eerlijke kans geven’.

De Stem, 4 november 1998, P. de Schipper, ‘Het late gelijk van de ‘Actiegroep’.

Trouw, 30 juli 1973, ‘Samenwerking voor open Oosterschelde’.

De Volkskrant, 28 augustus 1972, 'Demonstrerende vissers zitten Statenleden in vaarwater'.

De Volkskrant, 19 november 1974, 'Groepen lichten opinies Oosterschelde toe'.

Het Vrije Volk, 28 augustus 1972, 'Boze vissers: Modder voor Statenleden'

Weekblad voor Noord Beveland en Zuid Beveland, december 1980, 'Tien jaar Actiegroep Oosterschelde Open'.

De werknemers en werkgevers in de oester- en mosselcultures in het deltagebied Landbouw Economisch Instituut ('s Gravenhage 1963).

Willemsen, A.C., 'Hoe denkt de Zeeuwse oester- en mosselkweker over het Deltaplan', in *Zeeuws Tijdschrift* 5/3,4 (1955), 86-91.

www.oosterscheldemuseum.nl/yerseke.html, 12 september 2009.

www.reddezeeuwsemossel.nl/media.php, 12 september 2009.

<http://www.vriendenvandemossel.nl/>, 12 september 2009.

Yerseksche Courant, 15 januari 1971, 'Stunt aktiegroep Open Oosterschelde'.

Yerseksche Courant, 26 februari 1971, 'Aktiegroep Oosterschelde Open, 'Ingezonden stukken: dank'.

Zierikzeesche Nieuwsbode, 15 maart 1955, 'Statenlid A.L.S. Lockefeer burgemeester van Hulst'.

Zierikeesche Nieuwsbode, 21 juli 1967, 'Voorzitter Lockefeer acht strijdfront belangrijk versterkt'.

Zierikzeesche Nieuwsbode, 17 oktober 1968, 'Rijksscholengemeenschap "Professor Zeeman".'.

Zierikzeesche Nieuwsbode, 4 februari 1971, 'De Deltaschadewet in de Eerste Kamer'.

Zierikzeesche Nieuwsbode, 11 februari 1971, 'Ver. Aktiegroep Oosterschelde, 'Vereniging Aktiegroep Oosterschelde'.

Archivalia

Gemeentearchief Gemeente Reimerswaal

Archief van de Gemeente Yerseke 1715-1969

- Toegangsnummer 1524. Concessie van het gemeentebestuur van Yerseke voor de aansluiting van de watervoorziening, 25 oktober 1912.
- Toegangsnummer 1771. Brief van de Commissie Gemeenschappelijke Regeling Kapelle-Wemeldinge-Yerseke-Kruiningen. Voorstel in zake de kosten voor het brandweerpersoneel, 25 maart 1965.
- Toegangsnummer 1785. Brief van Burgemeester Willemsen aan Gedeputeerde Staten van Zeeland. Instemming op uitnodiging om deel te nemen aan de commissie schaal- en schelpdiercultuur, 21 oktober 1957.
- Toegangsnummer 1785. De positie van de werknemer in het ontwerp van wet ex artikel 8 Deltawet, burgemeester van Yerseke Pijl Hogeweg, datum onbekend.
- Toegangsnummer 1785. Brief van het college van burgemeester en wethouders van Yerseke aan het college van burgemeester en wethouders van Zierikzee. Antwoord op het voornemen van de organisatie van een bijeenkomst in zake de mosselvisserij, 16 februari 1968.
- Toegangsnummer 1787. Beroepenlijst der Gemeente Yerseke, 27 juli 1959.
- Toegangsnummer 1787. Een bedreigde gemeenschap. Rapport van het Economisch Technisch Instituut voor Zeeland, april 1963.
- Toegangsnummer 1787. Verzendlijst van 'Een bedreigde gemeenschap', april 1963.
- Toegangsnummer 1787. Rapport 'De situatie waarin zich Yerseke thans bevindt', mei 1968.
- Toegangsnummer 1788. Compensatieprogramma voor Yerseke, de ondergang van de mossel- en oestercultuur, Vertrouwelijk rapport van het Economisch Technologisch Instituut voor Zeeland, 4 november 1959.

- Toegangsnummer 1788. Compensatieprogramma voor Yerseke. De ondergang van de mossel- en oestersector, 4 november 1959.
- Toegangsnummer 1788. Verslag bespreking tussen de heren Verburg en de Schipper van het “Eti-Zeeland” en het voltallige college van burgemeester en wethouders en de heer Stomp, 28 maart 1963.
- Toegangsnummer 1788. Urgentieprogramma Yerseke, 30 september 1959.
- Toegangsnummer 1788. Brief van het Provinciaal Bestuur van Zeeland aan het college van Burgemeester en Wethouders van de gemeente Yerseke, Compensatieprogramma voor de Zeeuwse visserijgemeenten, 16 augustus 1968.
- Toegangsnummer 1931. Brief van de Maatschappij tot bouw en exploitatie van gemeentebedrijven te Utrecht aan het college van Burgemeester en Wethouders van Yerseke, Bevestiging van de stichting van een steenkoolgasfabriek, 2 december 1910.
- Toegangsnummer 1960. Brief van het college van Burgemeester en Wethouders van Yerseke aan de Gedeputeerde Staten van Zeeland, Kennisgeving van het besluit van de gemeenteraad van 18 mei 1926 om niet in te stemmen met de electrificatie in verband met de concurrentie met de steenkoolgasfabriek en de gewenste garantiestelling van f. 25,- bij verliezen van de PZEM, 21 juli 1926.
- Toegangsnummer 1960. Brief van de Provinciale Zeeuwse Electriciteit Maatschappij aan het college van Burgemeester en Wethouders van Yerseke. Aanreiking oplossing voor de bezwaren tegen de garantiestelling door middel van de inzet van een lening, 19 mei 1927.
- Toegangsnummer 1993. Besluit van de gemeenteraad Yerseke tot overname van De Burgelijke Instelling voor Maatschappelijke zorg als gevolg van de invoering van de Algemene Bijstandswet, 26 maart 1965.

Archief van de gemeente Reimerswaal 1970-1979.

- Toegangsnummer 83. Beknopt verslag van het besprokene op een vergadering van de gezamenlijke colleges van Burgemeester en Wethouders der gemeenten Krabbendijke, Kruintingen, Rilland-Bath, Waarden en Yerseke gehouden in het gemeentehuis Yerseke, 21 november 1969.

Archief Oosterschelde Open

Archief Oosterschelde Open of Dicht? 1996.

- Ordner no. 5. Brief van A.C. Drinkwaard aan H. Van Vlimmeren. Verzoek tot inlichtingen omtrent de Oosterschelde, 26 juni 1960.
- Ordner no. 5. Brief van Zevibel aan A.C. Drinkwaard. Uitnodiging voor de jaarvergadering, 3 juli 1964.
- Ordner no. 5. Brief van A.C. Drinkwaard aan de redactie van De Visserijwereld. Verzoek tot plaatsing van ingezonden stuk inzake het verslag van een spreekbeurt voor Zevibel, 29 juli 1964.
- Ordner no. 5. Brief van A.C. Drinkwaard aan E. Zeegers. Verzoek om informatie over de Oosterscheldekwestie, 16 november 1964.
- Ordner no. 5. Brief van A.C. Drinkwaard aan A.L.S. Lockefeer. Inlichtingen in zake drukwerk van spreekbeurt voor Zevibel, 12 januari 1965.
- Ordner no. 5. Brief van E. Zeegers aan A.C. Drinkwaard. Inlichtingen omtrent de contacten met andere organisaties, 14 oktober 1965.
- Ordner no. 5. Brief van A.C. Drinkwaard aan H. Van Vlimmeren. Reactie op het congres 'De Oosterschelde en de Delta', 16 juni 1967.
- Ordner no. 5. Brief van A.L.S. Lockefeer aan tijdschrift *Zeeuws Tijdschrift*, Reactie op artikel over congres 'De Oosterschelde en de Delta', 29 september 1967.
- Ordner no. 5. Brief van A.L.S. Lockefeer aan A.C. Drinkwaard. Uitnodiging tot bespreking Oosterscheldevraagstuk en mogelijke acties, 21 november 1967.
- Ordner no.5. Brief van A.L.S. Lockefeer aan P. Verwijs, Ir. Loeff, Ir. V.d. Linden, dhr. Jansen, Dr. Schaap, Dr. Kranenburg, S.A. Leeftang en Drs. A.C. Drinkwaard, Uitnodiging tot een bijeenkomst om de Oosterscheldekwestie te bespreken, 7 december 1967.

- Ordner no. 5. Brief van Zevibel aan L.S. , De betekenis van de Zeeuwse en Zuidhollandse stromen voor de visserij, 18 april 1968.
- Ordner no. 7. Spreekbeurt dhr. Loeff voor het congres 'De Oosterschelde en de Delta', 'De Oosterschelde als recreatiegebied in de Zeeuwse Delta', 28 april 1967.
- Ordner no. 7. Toespraak Boelmans Kranenburg op het congres 'De Oosterschelde en de Delta', 28 april 1967.
- Ordner no. 9. Brief van het Ministerie van Landbouw en Visserij aan drs. A.C. Drinkwaard. Uitnodiging voor gelegenheid tot verantwoording, 27 juli 1964.
- Ordner no. 9. Brief van A.C. Drinkwaard aan het Ministerie van Landbouw en Visserij. Inlichtingen in zake de niet uitgesproken spreekbeurt voor Zevibel op 25 januari 1965, 18 februari 1965.
- Ordner no. 10. Brief van Ir. J. Loeff an R. Zegeering Hadders, Voorzitter van de Vaste Commissie voor Waterstaatszaken van de Tweede Kamer der Staten Generaal. Verzoek tot een gesprek in zake de afsluiting van de Oosterschelde, 13 december 1968.
- Ordner no. 10. Brief van dhr. Beaufort assistent-griffier van de vaste Commissie voor Verkeer en Waterstaat aan Ir. J. Loeff. Dankzegging brief 13 december 1969 en antwoord op verzoek gesprek met de voorzitter van de vaste commissie, 24 januari 1969.
- Ordner no. 10. Brief van de Studiegroep Oosterschelde aan de Vaste Commissie voor Verkeer en Waterstaat. Antwoord op de vragen gesteld in aansluiting met de hearing van de Studiegroep Oosterschelde op 4 maart, vermeld in de brief van 7 maart 1969, 20 maart 1969.
- Ordner no. 10. Brief van A.L.S. Lockefer aan de Studiegroep Oosterschelde. Oproep tot meer activiteiten, 28 maart 1969.
- Ordner no. 10. Brief van Dr. A. van de Poel aan Ir. Loeff. De achtergrond van het Deltaplan, 8 april 1969.
- Ordner no. 10. Notitie van Dr. A. van de Poel voor de Studiegroep Oosterschelde, 24 juni 1969.

- Ordner no. 11. Memorandum van de Studiegroep Oosterschelde ten gerieve van de Vaste Commissie voor Verkeer en Waterstaat uit de Tweede Kamer der Staten Generaal. De beveiliging van het zuidelijke Delta-gebied tegen stormvloed, 1 augustus 1969.
- Ordner no. 11. Brief van de Studiegroep Oosterschelde aan de leden van de Provinciale Staten van Zeeland. Toezending Memorandum: De beveiliging van het zuidelijke Delta-gebied tegen stormvloed, 8 december 1969.
- Ordner no. 12. Brief van A. van de Poel aan ir. Loeff. Samenwerking milieuorganisaties, 6 mei 1970.
- Ordner no. 12. Brochure: Oosterschelde: Bedreigd Watermilieu, van de Studiegroep Oosterschelde, oktober 1970.
- Ordner no. 12. Ingezonden brief van Piet Verwijs aan de *Provinciale Zeeuwse Courant*. Reactie op ingezonden brief aan C. Van Klippe, ongedateerd, 1970.
- Ordner no. 12. Inleiding van de Studiegroep Oosterschelde voor het gemeentebestuur van Reimerswaal, ongedateerd 1970.
- Ordner no. 14. Brief van "De Mosselhandel" aan Ir. Loeff. Verzoek om nadere gegevens over de Studiegroep Oosterschelde in verband met mogelijke bijdrage aan de activiteiten, 23 februari 1971.
- Ordner no. 14. Nota aan Gedeputeerde Staten van Zeeland, Studiegroep Oosterschelde, februari 1971.
- Ordner no. 14. Brief van Studiegroep Oosterschelde aan de leden der Provinciale Staten van Zeeland. Dankzegging voor de betrokkenheid bij de Oosterscheldekwestie en de vraag voor hernieuwd onderzoek, 24 juni 1971.
- Ordner no. 14. Brief van de Gemeente Reimerswaal aan de Studiegroep Oosterschelde in zake standpunt nieuw onderzoek afsluiting Oosterschelde. Verzendlijst behorende bij brief, 7 september 1971.
- Ordner no. 15. Brief van de Studiegroep Oosterschelde aan Zijne Excellentie Dr. W. Drees jr. Dankzegging voor de ontvangst en toezending verdere informatie over het Oosterscheldevraagstuk, 1 september 1971.

- Ordner no. 16. Brief van de Studiegroep Oosterschelde aan de leden van de Vaste Commissie voor Milieuygiëne uit de Tweede Kamer der Staten Generaal. Verzoek tot herziening van de Deltawet op basis van het rapport ‘Kritische kanttekeningen bij de nota: Het Deltaplan in het licht van de laatste ontwikkelingen’, maart 1972.
- Ordner no. 19. Jaarverslag 1970 Visserijvereniging “Yerseke”. Uitgebracht op de jaarvergadering, 5 februari 1970.
- Ordner no. 19. Brief van Van Alfen Media aan Ir. Loeff over ontwerp sticker en slogan, 14 augustus 1970.
- Ordner no. 19. Brief van ir. Loeff aan Van Alfen Marketing. Terugtrekking opdracht tot ontwerp sticker en slogan, 14 oktober 1970.
- Ordner no. 19. Brief van dhr. Meijer aan het bestuur van de Aktiegroep Oosterschelde. Aanmelding lidmaatschap en toezending informatie, 3 maart 1971.

Correspondentie Aktiegroep Oosterschelde Open

- 1970. Brief van C.S. Weghe namens de Vereniging Aktiegroep Oosterschelde aan de Landelijke Vereniging tot behoud van de Waddenzee, 13 december 1970.
- 1970. Factuur van de afdeling Gemeentewerken van de Gemeente Middelburg aan dhr. Ijsseldijk te Yerseke. Kosten voor het verwijderen van leuzen, 19 december 1970.
- 1971. Brief van Metaalhandel AVAR aan dhr. Mol. Aansprakelijkheidsstelling bekladding, 4 januari 1971.
- 1971. Brief van Metaalhandel AVAR aan dhr. Mol. Herinnering schrijven in verband met bekladding, 15 januari 1971.
- 1971. Brief van Actiegroep Oosterschelde aan advocaat-procureur Beernink. Verzoek om de juridische belangenbehartiging van de actiegroep op zich te nemen, 20 januari 1971.
- 1971. Brief van de Nederlandse Onderwatersport Bond aan de redactie van de *Provinciale Zeeuwse Courant*. Toezending uitslagen enquête ter ondersteuning van de Aktiegroep Oosterschelde open, 23 maart 1971.

- 1971. Dagvaarding van verdachte Anthonie Cornelis van Kruiningen van de Officier van Justitie te Middelburg, 14 april 1971.
- 1971. Pamflet 'Sluiting Oosterschelde ramp voor Nederland', 1971.
- 1972. Deelnemerslijst Studiekonferentie Oosterschelde Cadzand, 26-27 mei 1972.
- 1972. Programma mosseldag 1972, augustus 1972.
- 1972. Oproep aan schippers om deel te nemen aan de protestvloot rond het R.T.M. schip, 25 augustus 1972.
- 1972. Brief aan de Zeeuwse Provinciale Staten. Toewensing wijsheid in het Oosterscheldedebat, 6 september 1972.
- 1972. Brief aan de Provinciale Staten Zeeland namens 9 actiegroepen en milieubewegingen. Verzoek om motie aan te nemen waarin verzocht wordt om een nieuwe onderzoek in zake de afsluiting van de Oosterschelde, 9 september 1972.
- 1972. Brief van de Actiegroep Oosterschelde Open aan Nederlandse Gedachten. Antwoord op ingezonden brief C. Hoogendoorn, 23 september 1972.
- 1972. Brief aan alle overheidspersonen en kiezers. Argumentatie om voor een hernieuwd onderzoek voor de Oosterschelde te kiezen, november 1972.
- 1973. Verkorte weergave van het gesprek van Actiegroep Oosterschelde Open te Yerseke met minister drs. Th. E. Westerterp van Verkeer en Waterstaat en staf in het Abdijgebouw te Middelburg, 16 juni 1973.
- 1973. Brief van Actiegroep Oosterschelde Open aan haar leden. Brief aan een medestrijder, december 1973.
- 1973. Tekst Oosterscheldelied van Ko Polfliet, 1973.
- 1974. Brief van A.L.S. Lockfeer aan Actiegroep Oosterschelde Open. Verzoek zich van commentaar te onthouden over het rapport van de Commissie Klaassesz, 27 februari 1974.
- 1974. Bijlage vergadering 24 augustus 1979. Medewerking gevraagd stand mosseldag, 24 augustus 1974.

-
- 1974. Brief van Ir. De Witte aan Aktiegroep Oosterschelde Open. Vragen naar aanleiding van pamflet ‘Oosterschelde open – Geen dam bij Wemeldinge’, 3 september 1974.
- 1974. Open brief aan de Nederlandse regering en aan de leden van de Eerste en Tweede kamer der Staten Generaal. Toelichting bij de t.v.-uitzending van de Evangelische Omroep, november 1974.
- 1975. Vertrouwelijk briefje aan de leden en genodigden van de SOS vergadering 5 februari, 23 januari 1975.
- 1978. Lijst van ingekomen stukken voor de Tweede Kamer, 18 januari 1978.
- 1978. Pamflet ‘Veiligheid voor de bevolking’ van de Edukatieve Werkgroep Oosterschelde, januari 1978.
- 1978. Vertrouwelijke brief van Aktiegroep Oosterschelde Open aan het bedrijfsleven, 12 april 1978.
- 1979. Brief aan leden en begunstigers. Toezending informatiebulletin 1978/1979, juli 1979.
- 1979. Brief van A. Verschuure aan de Aktiegroep Oosterschelde Open. Toezending artikel Haagse Courant, 21 september 1979.
- 1980. Brief van de Aktiegroep Oosterschelde Open naar enkele leden. Eenzijdige beëindiging van het lidmaatschap van de Aktiegroep Oosterschelde Open vanwege achterstallige betalingen, 2 januari 1980.
- 1980. Open brief aan de Nederlandse regering, aan de leden van de Eerste en Tweede Kamer der Staten Generaal en alle belangstellenden, 26 januari 1980.
- 1980. Antwoord van Dosbouw op de uitnodiging van de Edukatieve Werkgroep Oosterschelde voor de onthulling van het eerste informatiebord Oosterschelde te Yerseke, 17 maart 1980.
- 1980. Aanbieding informatiebord flora en fauna aan de het college van B&W van alle gemeenten rond de Oosterschelde, 24 maart 1980.

- 1980. Brief van Raad van State aan Comité Leefbaarheid Waarde. Kennisgeving behandeling beroep WVO, 31 maart 1980.
- 1980. Lijst met aanwezigen bij de onthulling van het eerste informatiebord te Yerseke, 1 april 1980.
- 1980. Brief van de Aktiegroep Oosterschelde Open aan de afdeling Voorlichting van de Provincie Zeeland in zake de aflevering van een informatiebord, 21 april 1980.
- 1980. Dankzegging gemeente Tholen voor het informatiebord Oosterschelde, 29 oktober 1980.
- 1982. Jaarlijkse brief van de Aktiegroep Oosterschelde Open aan haar leden en begunstigers, augustus 1982.
- 1982. Brochure van de tentoonstelling ‘Oproer en protest: Zeven Zeeuwse voorbeelden ‘ in de Abdij van Middelburg, 2 juli – 13 augustus 1982.
- 1982. Informatiebulletin 1981/1982, augustus 1982.
- 1983. Informatiebulletin 1982/1983, augustus 1983.
- 1983. Brief van de Aktiegroep Oosterschelde Open aan haar leden, de Nederlandse regering, de leden van de Eerste en Tweede Kamer der Staten Generaal, de Provinciale Staten van Zeeland, het gemeentebestuur van Reimerswaal, de pers en belangstellenden. Afscheid van de Aktiegroep Oosterschelde Open, december 1983.

Comité Samenwerking Oosterschelde

- 1973. Brief van A.L.S. Lockfeer aan de Aktiegroep Oosterschelde, Vervoex, Studiegroep Oosterschelde en Zevibel. Uitnodiging tot werkbepreking over eventuele samenwerking, 7 juli 1973.
- 1973. Uitnodiging tot werkbepreking tot samenwerking in zake de Oosterscheldekwestie, 16 juli 1973.
- 1973. Notulen van de oprichtingsvergadering van het Comité Samenwerking Oosterschelde, 21 juli 1973.

- 1973. Notulen van de tweede vergadering van het Comité Samenwerking Oosterschelde, 27 juli 1973.
- 1973. Notulen van de derde vergadering van het Comité Samenwerking Oosterschelde, ongedateerd.
- 1973. Eerste reactie op Oosterschelde-nota, augustus 1973.
- 1973. Toezending eerste reactie op de jongste nota van drs. Westerterp, 17 augustus 1973.
- 1973. Brief van Vereniging 'De Mosselhandel' aan Comité Samenwerking Oosterschelde. Bevestiging toetreding tot SOS, 31 augustus 1973.
- 1973. Notulen van de vergadering van het Comité Samenwerking Oosterschelde van 3 september 1973, 3 september 1973.
- 1973. Uitnodiging voor de openbare bijeenkomst te Goes op 15 september 1973, 3 september 1973.
- 1973. Brief van Frans Boogaard aan ir. Loeff. Verzoek om spoedig aan te vangen met het schrijven van de Oosterschelde-nota, 17 september 1973.
- 1973. Brief van dhr. E.C. Boissevain aan het Comité Samenwerking Oosterschelde. Aanmelding nieuw lid, 25 oktober 1973.
- 1973. Notulen van de vergadering van het Comité Samenwerking Oosterschelde op 31 oktober 1973, 31 oktober 1973.
- 1973. Brief van de Commissie Oosterschelde aan het Comité Samenwerking Oosterschelde. Uitnodiging voor een hearing op 21 december 1973, 29 november 1973.
- 1973. Brief van de Commissie Oosterschelde aan het Comité Samenwerking Oosterschelde. Uitnodiging voor een hearing op 21 december 1973, 29 november 1973.
- 1973. Notulen van de vergadering van 15 december 1973, 15 december 1973.

- 1973. Brief van A.L.S. Lockfeer aan P. Samwel. Te behandelen punten bij de inspraak voor de Commissie Oosterschelde, 18 december 1973.
- 1973. Mededelingen van de sekretaris en voorzitter aan de vergadering, datum onbekend.
- 1974. Notulen van de vergadering van het Comité Samenwerking Oosterschelde op 12 januari, P. De Schipper, 12 januari 1974.
- 1974. Brief van de Raad voor de Waterstaat aan het Comité Samenwerking Oosterschelde. Verzoek om reactie op het rapport van de Commissie Oosterschelde, 25 maart 1974.
- 1974. Notulen van de vergadering van het Comité Samenwerking Oosterschelde op 6 april 1974, 7 april 1974.
- 1974. Notulen van de vergadering van het Comité Samenwerking Oosterschelde op 23 april 1974, 23 april 1974.
- 1974. Brief van A.L.S. Lockfeer aan de leden van het Comité Samenwerking Oosterschelde. Oproep tot het plannen van een nieuwe vergadering, 11 mei 1974.
- 1974. Petitie van het Comité Samenwerking Oosterschelde aan minister Westerterp van Verkeer en Waterstaat, 18 november 1974.
- 1974. Ledenlijst SOS, datum onbekend.
- 1975. Brief van Comité Samenwerking Oosterschelde aan haar leden. Oriëntatie op de toekomst van het Comité Samenwerking Oosterschelde, 21 januari 1975.
- 1975. Brief van het Comité Samenwerking Oosterschelde aan haar leden. Notulen van de vergadering van 5 februari en uitnodiging voor de bijeenkomst op 20 februari, 11 februari 1975.
- 1975. Brief van het Comité Samenwerking Oosterschelde aan haar leden. Uitnodiging voor de vergadering van 26 maart 1975 en de notulen van de vergadering van 20 februari 1975, 6 maart 1975.
- 1975. Presentielijst van de vergadering van het Comité Samenwerking Oosterschelde op 26 maart 1975, 26 maart 1975.

- 1975. Notulen van de vergadering van het Comité Samenwerking Oosterschelde op 26 maart 1975, 8 april 1975.
- 1975. Begroting van de financiële toestand, 5 mei 1975.
- 1976. Brief van het Comité Samenwerking Oosterschelde aan haar leden. Uitstel vergadering 14 juli 1976 en notulen van de vergadering van 9 juni 1976, 4 juli 1976.
- 1977. Brief van Comité Samenwerking Oosterschelde aan haar leden. Uitnodiging bijeenkomst van 12 mei 1977 en de notulen van de bijeenkomst van 13 april 1977, 25 april 1977.
- 1977. Brief van het Comité Samenwerking Oosterschelde aan haar leden. Uitnodiging voor de bijeenkomst van 7 september 1977 en de notulen van de bijeenkomst van 20 juli 1977, 12 augustus 1977.
- 1977. Samenstelling SOS, datum onbekend.
- 1977. Oproep tot bezinning over de Oosterschelde van het Comité Samenwerking Oosterschelde, ongedateerd.
- 1978. Brief van het Comité Samenwerking Oosterschelde aan haar leden. Uitnodiging voor de vergadering van 8 maart 1978 en een verslag van de bijeenkomst van 18 januari 1978, 18 januari 1978.
- 1978. Brief van het Comité Samenwerking Oosterschelde aan haar leden. Uitnodiging voor de vergadering van 8 november 1978 en de notulen van de vergadering van 20 september 1978, 25 oktober 1978.
- 1980. Brief van het Comité Samenwerking Oosterschelde aan haar leden. Bericht over de verplaatsing van de vergadering van 27 februari 1980 naar 25 maart 1980, vanwege gebrekkige belangstelling, 19 februari 1980.
- 1988. Brief van het Comité Samenwerking Oosterschelde Open aan Greenpeace. Opheffing Comité Samenwerking Oosterschelde en schenking van het kasgeld aan Greenpeace, 18 februari 1988.

Literatuur

- Anker, M.C. in 't , 'Van conflict naar compromis', in *Zeeuws Tijdschrift* 2 (1974) 1-8, 1.
- Bauwens, A.L.G.M. , M.N. de Groot, K.J. Poppe (red), *Agrarisch bestaan; beschouwingen bij vijftig jaar Landbouw Economisch Instituut* (Assen 1990).
- Beylen, J. van, *De Hoogaars en de visserij van Arnemuiden* (Leeuwarden 1993)
- Brusse, P., W. van den Broeke, *Provincie in de periferie: De economische geschiedenis van Zeeland 1850-2000* (Utrecht 2005).
- Cloke, P., P. Milbourne, C. Thomas, 'Living lives in different ways? Deprivation, marginalization and changing lifestyles in rural England', in *Transactions of the Institute of British Geographers, New Series* 22/2 (1997) 210-230.
- Daugstad, K., 'Negotiating landscape in rural tourism', in *Annals of Tourism Research* 35/2 (2008) 402-426.
- Dunk, H.W. von de , 'Tussen welvaart en onrust: Nederland van 1955 en 1973', in H.W. von der Dunk, J Bosmans, D.F.J. Bosscher, J. Bank, P.de Rooy. R.T. Griffiths, *Wederopbouw, welvaart en onrust* (Houten 1986) 10-35.
- Figueiredo, E., 'Imagine there's no rural: The transformation of rural spaces into places of nature conservation in Portugal', in *European Urban and Regional Studies* 15/2 (2008) 159-171.
- Fraser Hart, J., N.E. Salisbury en E.G. Smith jr., 'The dying village and some notions about urban growth', in *Economic Geography* 44/4 (1968) 343-349.
- Ginkel, R. van, *Elk vist op zijn tij* (Zutphen 1991).
- Gorlach, K., M. Lostak, P. H. Mooney, 'Agriculture, communities and new social movements: East European ruralities in the process of restructuring', in *Journal of Rural Studies* 24 (2008) 161-171.
- Grondelle W.J. van, 'De Oosterschelde: informatie als machtsmiddel', in *Natuur en Milieu* 2 (1984) 16-18.

- Groot, J.P., *Het kleine dorp, Overlevingskansen van en perspectieven voor dorpen en buurtschappen in Nederland* (Baarn 1974).
- Haan, H. de, Haagsma, I., *De Deltawerken, techniek, politiek, achtergronden* (Delft 1984).
- Kimball, S.T., 'Rural social organization and co-operative labor', in *The American Journal of Sociology* 55/1 (1949).
- Knippenberg, H., B. de Pater, *De eenwording van Nederland, Schaalvergroting en integratie vanaf 1800* (Nijmegen 1988).
- Kuipers, J.J.B., *Zeeuwen tegen het water* (Goes 1998)
- Lawrence, M., 'Review: Contested countryside cultures: Otherness, marginalization and rurality, in *Journal of Rural Studies* 15/2 (1999) 237-239.
- Mak, G., *Hoe God verdween uit Jorwerd* (Amsterdam 2006).
- Payne, R., 'Leadership and perceptions of change in a village confronted with urbanism', in *Social Forces* 41/3 (1963) 264-269.
- Pryor, R.J., 'Defining the rural-urban fringe', in *Social Forces* 47/2 (1968) 202-213.
- Reed, M., 'The rural arena: The diversity of protest in rural England', in *Journal of Rural Studies* 24 (2008) 209-218.
- Saeijs, H.L.F., 'Van keren tot beheren', in *Vakblad Biologie* 66 (1986), 353-358.
- Smith, D., 'The changing faces of rural populations; "(re)fixing" the gaze' or 'eyes wide shut', in *Journal of Rural Studies* 23 (2007) 275-282.
- Wild, M.T., P.N. Janes, 'Rural suburbanization and village expansion in the Rhine Rift Valley: A cross Frontier comparison', in *Geografiska Annaler, Series B: Human Geography* 70/2 (1988) 275-290.
- Willems, E., 'Peasantry and the city: Cultural persistence and change in a historical perspective, a European case', in *American Anthropologist* 72/3 (1970) 528-544.
- Woods, M., 'Deconstructing rural protest: The emergence of a new social movement', in *Journal of Rural Studies* 19 (2003) 309-325.

Woods, M., 'Social movement and rural politics', in *Journal of Rural Studies* 24 (2008) 129-137.

Zanden, J.L. van, A. van Riel, *Nederland 1780-1914 Staat, instituties en economische ontwikkeling* (Amsterdam 2000).

Zanden J.L. van, *Een klein land in de twintigste eeuw* (Utrecht 1997).

Zwemer, J.P., 'Geleidelijke verandering, weinig sturing', in J.P. Zwemer (red.), *Zeeland 1950-1965* (Vlissingen 2005) 615-633.

Zwemer, J.P., 'De modernisering van de (garnalen) visserij' in J.P. Zwemer (red.), *Zeeland 1950-1965* (Vlissingen 2005) 175- 197.

Afkortingen

AOD	Arcief Oosterschelde Open of Dicht?
AOO	Archief Oosterschelde Open
ArchGR	Archief Gemeente Reimerswaal
ArchGY	Archief Gemeente Yerseke
COSO	Correspondentie Aktiegroep Oosterschelde Open
GGR	Gemeentearchief Gemeente Reimerswaal
SOS	Comité Samenwerking Oosterschelde

Bijlage 1: gebruikte websites

Oosterscheldemuseum: centrum voor visserij, natuur en milieuvoorlichting 13:44 27-3-... Page 1 of 1

Yerseke is al meer dan duizend jaar oud!

In de negende eeuw kregen de monniken van 'Bevel' en het klooster van 'Nijvel' van de Duitse keizer 'Otto de II' het recht om moer (veen) te delven op Zuid - Beveland.

Hoe de streek hier toen heette is niet goed bekend. Er is verdeeldheid over de oorsprong van de naam 'Zuid - Beveland', in sommige geschriften meent men dat het afgeleid is van de monniken van 'Bevel', anderen beweren dat de naam al veel eerder is, namelijk dat de Romeinen het land al 'triland' (bevend land) noemden, 'Dit land is niet te betreden, zelfs op de hoog gelegen zandruggen trilt dit land onder je voeten' aldus een Romeins citaat, gevonden in een voormalige Romeinse nederzetting op het eiland Walcharan.

Yerseke en Yersekedamme waren twee afzonderlijke pleisterplaatsen. Een pleisterplaats is vaak het begin van een nederzetting, een nederzetting begint altijd op een hoge kroekrug. Op Yersekedamme (nu de Dam in Yerseke) werd door de monniken een kapelletje opgericht, niet bekend is aan welke heilige deze kapel was gewijd. Ook waren het deze monniken die de eerste dijken op het eiland Zuid - Beveland hebben aangelegd. Bij Yersekedamme was een verlaat aangelegd om bij laagwater het overtollige water uit het veen te kunnen lossen.

Yerseke was tot de zestiende eeuw een landbouwdorp.

De hevige stormen van de kwade zaterdag van 5 november 1530, de St. Felixvloed was het begin van de ondergang van het land, dat nu wordt aangeduid als het 'Verdrunken land van Zuid - Beveland'.

Halfuurwege de zestiende eeuw kwam Yerseke aan het open water te liggen. Veel is daar aanvankelijk niet mee gedaan. Op Yersekedamme was bij het spit een kleine landbouwhaven. Pas in de negentiende eeuw is de oester- en mosselcultuur op gang gekomen. Dat is het begin geweest van de groei van het dorp Yerseke.

Yerseke is een ringdorp, de kerk is het hoogste punt van de kroekrug. Staande op het Kerkplein lopen alle straten naar beneden. Om de kerk werd een ring van huizen gebouwd en daar op aansluitend sterfvormige straten. Deze straten werden daar waar het wenselijk was verbonden met zijstraten.

Yerseke heeft in de loop van de tijd veel afgebroken en nieuwbouw gepland. Maar er zijn gelukkig nog een paar straten die de sfeer van het oude dorp uitstralen. Bv. de Schotta, Nieuwe Kerkstraat, Spruitstraat, Sandeestraat, Wilhelminastraat en andere.

De kerk van Yerseke is in de 2de wereldoorlog beroofd van zijn machtige toren. In 1940 is deze door de Fransen kapotgeschoten. Het schip van de kerk was aanzienlijk groter, ongeveer 50 meter en de toren stond los van de kerk, bijna tot aan de huizen in de Oude Torrenstraat, tegen over de ingang van de kerk.

Als u Yerseke en het museum heeft bezocht, wandel dan eens op uw gemak door het dorp, bij het VVV kunt u een rondwandeling krijgen, het is zeker de moeite waard. Neem ook eens de tijd om naar de haven te gaan kijken en op uw gemak aan het einde van een avondeten op een bankje naar te strijken en te genieten van het prachtige uitzicht en het doen en laten van de schepen te bekijken. Bij laagwater kunt u zien hoeveel zandbanken er voor de deur van Yerseke liggen. Bij hoog- water ziet u dat de vissersschepen gewoon over die zandbanken heen kunnen varen.

Een bezoek aan het Oosterschelde museum in Yerseke en het dorp en/of de omgeving van Yerseke kan het begin zijn van een leerzame en prettige dag, die nog lang in uw geheugen zal blijven hangen.

Vanaf 1870 begonnen ondernemers in Nederland met het kunstmatig kweken van oesters. De Oosterschelde bij Yerseke is de beste plaats daarvoor. Bij het dorp werden oesterputten gebouwd: dat zijn grote stenen bassins waarin de oesters worden bemaard (vervatard).

In de loop van deze eeuw gaat Yerseke ook een belangrijke rol spelen in de mosselkweek en - handel. Het verwerken van mossels in fabrieken neemt een hoge vlucht. De visserij op kreeft wordt eveneens in Yerseke bedreven. In de begintijd gebruiken de vissers originele houten Zeeuwse zailschepen: Hoogaarsen en Hangsten. Tegenwoordig, werken de vissers op moderne schepen getooid met de plaatsaanduiding 'YE'.

Voor de geschiedenis van deze bijzondere vorm van visserij bestaat veel belangstelling. Het museum in Yerseke biedt een historisch overzicht hiervan. Het museum is gevestigd in twee zalen op de benedenverdieping van het voormalige gemeentehuis. Dit monumentale pand (bouwjaar 1914) vormt een sfeervolle omlijsting voor de museumcollectie.

In een overzichtelijke opstelling krijgt de bezoeker met originele gebruiksvoorwerpen, gereedschappen, foto's en documenten een duidelijk beeld van de ontwikkelingen in deze bedrijfstak. Er zijn schepenmodellen te zien. In de sfeervolle omlijsting van een houten stuurruimte van een schip kan een film over de mosselcultuur en -visserij worden bekeken en men kan zich wassen aan boord van een mosselkottar. Een wand van de voormalige raafkraal (4x7 meter) is gevuld met een panoramaschilderij van de haven uit dat jaar(1914), geschilderd door de Veerse impressionist Vaarzon Morel.

Ook de recente geschiedenis, zoals de activiteiten van de Actiegroep "Oosterschelde Open", het bouwen van de Oosterschelde - kering en de nieuwste ontwikkelingen op het gebied van het milieu en van de visserij op schelp- en schaaldieren, komt aan bod. De tweede museumruimte biedt een wisseltonstelling. Die loopt van mei t/m september.

De inwoners van Yerseke zien in het museum het verleden van hun dorp vastgelegd. Toeristen kunnen zich verdiepen in de bijzondere ontwikkelingen van de schelp- en schaaldieren vanuit Yerseke. Het museum vormt een attractieve slecht - weervoorziening en mag niet ontbreken in het programma van een dagje Yerseke.

Een bezoekje aan de oesterputten en de bedrijven aan de waterkant hoort ook daarbij. Veel bezoekers besluiten zo'n dagje Yerseke met het voorbereiden van een maaltje oesters of mosselen.

<http://www.oosterscheldemuseum.nl/yerseke.html>

12-9-2009

Vrienden van de mossel

Home Nieuws Historie Natuur en milieu Vrienden Contact

Natuur en milieu -> Feiten en cijfers

Feiten en cijfers

Grootste gevaar

Wat is het grootste gevaar voor mosselen: mensen, zeesterren, krabben, vogels of vissen? Allemaal mis! Storm vormt het grootste gevaar. Zeker voor mosselzaad en halfwasmossele. Door stormen worden mosselen losgerukt uit de mosselbanken en komen in de greep van sterke stroming en zand. Ze komen in kluwens terecht in geulen en andere plaatsen waar ze niet kunnen overleven. Door een enkele storm kan zo'n hele mosselbank worden weggevaagd en heeft iedereen het nakijken. Daarom vissen mosselkwekers het zaad op, om dit te zaaien op beschutte plekken waar het snel kan groeien. Ook de vogels varen daar wel bij, want zij weten zo een perceel meestal snel te vinden.

Sinds mensenheugenis

Visserij op wilde mosselen vindt al sinds mensenheugenis plaats. In de negentiende eeuw ging men mosselen kweken in de Zeeuwse delta. In de jaren vijftig van de vorige eeuw zijn de mosselkwekers ook naar de Waddenzee uitgeweken omdat er weinig over was van de populatie mosselen in de Zeeuwse wateren. De reden: aantasting door een parasiet.

Visitekaartje

De mosselsector bestaat al ruim honderd jaar en heeft een uitstekende naam opgebouwd. De sector vernieuwt zich continu en het buitenland kijkt bijna jaloers naar de kweekmethodes en verwerking. Een visitekaartje voor de Nederlandse export.

Areaal

In de Waddenzee bedraagt het oppervlak aan mosselkweekpercelen ongeveer 4.000 hectare (een hectare is 100x100 meter). In de Oosterschelde bedraagt het oppervlak ruim 2.000 hectare. Het totale oppervlak van de Waddenzee is 241.000 hectare. De mosselpercelen maken dus nog geen 2% uit van de Waddenzee.

Mosselbedrijven

Totaal zijn in Nederland zo'n 80 mosselkweekbedrijven actief. De sector groeit niet omdat ze gebonden is aan de door de overheid toegekende vergunningen. In termen van landelijke werkgelegenheid is de mosselsector waarschijnlijk 'niet bijzonder'. Er werken een 700-tal mensen. De indirecte werkgelegenheid is natuurlijk veel groter. Maar het beroep mosselkweker is wel een zeldzaam ambacht, een stukje van de Nederlandse cultuur, dat ook teloor zou gaan met het einde van de sector.

Biologische landbouw op zee

Mosselkwekers vissen geen mosselen waar deze maar te vinden zijn, zij kweken mosselen in afgebakende gebieden. Natte (biologische) landbouw op percelen in de Waddenzee en de Oosterschelde.

Mosselzaad

Zaadval of broedval "valt" voornamelijk plaats in de Waddenzee, incidenteel in de Oosterschelde. Mosselzaad wordt gevist op door het Ministerie aangewezen delen van de Waddenzee, niet op de kweekpercelen. Dat mosselzaad is het zaigoed van de kwekers die hiermee hun mosselpercelen bevoorraden. Twee maal per jaar (voor- en najaar) wordt vergunning aangevraagd bij het Ministerie. Laatstgenoemde becijfert ook hoeveel zaad er gevist mag worden (quotum). De afgelopen jaren visten de mosselkwekers jaarlijks ongeveer 50 miljoen kilo mosselzaad. De voorraad mosselen op de kweekpercelen in de Waddenzee bedraagt aan het eind van elk jaar naar schatting 50 miljoen kilo mosselen: 12% daarvan is mosselzaad en 88% zijn halfwas en consumptiemosselen. De voorraad wilde mosselen is ongeveer even groot.

Twee groeiseizoenen

Een mossel doet er ongeveer twee jaar over om uit te groeien tot

Mosselvent begin zeve

Mosselzaad

**RED DE
ZEEUWSE
MOSEL!**

Zeeuwse mosselen
Nieuws
Enkele feiten
Mosselweek
Foto en video
Links
Downloads

Protectwagen

Protectlied

Spandoeken

Boel Bruinisse

